

Nr 99.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående student-sociala stödåtgärder m. m.; given Drottningholms slott den 3 februari 1950.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,

Enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Josef Weijne.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås införande av studielån med statlig kreditgaranti för studerande vid universitet och högskolor samt vid socialinstituterna från och med nästa budgetår. Förslag framlägges rörande formerna för en statlig subvention till uppförande av studentbostadshus.

Vidare behandlas frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering ur principiella synpunkter. I huvuddrag redovisas student-sociala utredningens framställning rörande universitets- och högskolestudenternas aktuella situation och i samband därmed diskuteras olika former av student-sociala stödåtgärder.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 3 februari 1950.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON, LINGMAN.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne följande.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 115, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1950/51 beräkna till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor ett reservationsanslag av 310 000 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen (bilagan 28, Kapitalbudgeten, punkterna 13 och 14) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1950/51 beräkna

dels till Statens lånefond för universitetsstudier ett investeringsanslag av 950 000 kronor;

dels ock till Allmänna studielånefonden ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor.

Jag torde nu ånyo få anmäla dessa anslagsfrågor.

I samband härmed torde jag få behandla frågan om vissa studentsociala stödåtgärder.

I. Vissa studentsociala stödåtgärder.

1. Inledning.

Den studerande akademiska ungdomens ekonomiska och sociala förhållanden ha under årens lopp varit föremål för en omfattande uppmärksamhet. Olika utredningar ha behandlat hithörande frågor, och även statsmakterna ha visat ett positivt intresse, när det gällt att ekonomiskt underlätta studier vid universitet och högskolor för obemedlade och mindre bemedlade studenter. De statliga åtgärderna ha emellertid hittills haft en ganska begränsad omfattning. Från och med år 1919 anvisas årligen under den s. k. allmänna studielånefonden medel till räntefria studielån för begåvade, fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter, och år 1939 inrättades en särskild statens lånefond för universitetsstudier. Såsom kapitalinvestering i den sistnämnda fonden har för innevarande budgetår anvisats 950 000 kronor, varav 100 000 kronor till nya lån. Ur allmänna studielånefonden har under läsåret 1949—50 utdelats 1 511 000 kronor för fortsatta lån, därav 518 100 kronor till studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet, samt 1 776 000 kronor för nya lån, därav 661 650 kronor till studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet. Sedan år 1939 anvisar riksdagen årligen även medel för utdelning av statsstipendier i form av fri bostad och kost för studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt vid karolinska mediko-kirurgiska institutet. Från och med år 1945 kunna sådana s. k. naturastipendier även tilldelas studerande vid Stockholms och Göteborgs högskolor. Slutligen böra nämnas de av 1946 års riksdag beslutade lånen med statlig kreditgaranti åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen. De sedan 1947 utgående stipendierna för främjande av högre vetenskapliga studier ha däremot tillkommit i första hand som ett led i den vetenskapliga upprustningen i vårt land och torde icke böra hänföras till studentsociala stödåtgärder.

Hittills vidtagna åtgärder ha emellertid visat sig otillräckliga för att göra den högre utbildningen åtkomlig för alla därför lämpade. Obemedlade och mindre bemedlade studiebegåvade ungdomar äro alltjämt i stor utsträckning av ekonomiska hinder utestängda från möjligheten att skaffa sig högre utbildning. Kungl. Maj:t bemyndigade därför den 29 november 1946 chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst nio sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag angående frågan om universitets- och högskoleungdomens ekonomiska och sociala förhållanden. Vid utverkandet av ifrågavarande bemyndigande anförde jag, efter att inledningsvis ha berört tidigare utredningar

samt de åtgärder, som hittills vidtagits för att underlätta högre studier för obemedlade och mindre bemedlade studenter, bland annat följande.

Sakkunnigutredningens mål bör vara att på grundvalen av gjorda undersökningar och överväganden avgiva förslag till åtgärder för att undanröja ännu kvarstående hinder av ekonomisk natur för studielämplig ungdom att genomgå utbildning vid våra universitet och högskolor. Detta syfte kan nås på en, eventuellt flera av tre olika vägar, nämligen *studielån, stipendier och lön under studietiden*. Studielån och stipendier äro tidigare prövade stödformer, medan däremot tanken på lön under studietiden framförts först under senare år och med en helt ny principiell motivering. Enligt denna äro högre studier och fackutbildning att betrakta som samhällsnyttigt arbete, som följaktligen borde betalas i förhållande till sin betydelse för samhället. Medan stipendier i princip endast tillfalla ekonomiskt behövande eller givas som belöning för särskilt framstående prestationer, måste studielön rent principiellt tillfalla alla utan behovsprövning. Dessa distinktioner torde vara nödvändiga för en diskussion om studiekostnadsproblemet.

Studiekostnadsproblemet måste emellertid behandlas i nära samband med akademikernas arbetsmarknadsförhållanden. Särskilt aktuella äro frågorna om rationell yrkesvägledning och tillförlitliga arbetsmarknadsprognoser för de akademiska yrkena. Även åtgärder på det studentsociala området böra ses i sitt samband med studiekostnadsfrågorna. Hur studenternas bostadsfråga löses kan sålunda få stor betydelse även för utformningen av exempelvis den statliga stipendiegivningen.

De sakkunniga böra i största möjliga utsträckning utnyttja det utredningsmateriel, som redan föreligger, framför allt det som sammanbragts av 1945 års akademikerutredning. Genom samråd med statens studielånenämnd torde dess erfarenheter och synpunkter rörande låne- och stipendieverksamhet böra inhämtas. Kontakt bör vidare hållas med 1945 års universitetsberedning. Jag förutsätter härvid, att frågor rörande undervisning och studenternas organisation, såvitt gäller universiteten samt Stockholms och Göteborgs högskolor, utredas av den sistnämnda sakkunnigberedningen, men att denna däremot icke behandlar frågor rörande studenternas ekonomiska och sociala förhållanden.

De sakkunniga böra icke begränsa sin utredning till att avse endast statsuniversiteten, karolinska institutet och de s. k. fria högskolorna utan böra ingå på de studentsociala förhållandena även vid de s. k. fackhögskolorna.

När det gäller att finna lämpliga stödformer böra de sakkunniga i första hand undersöka möjligheten att medelst studielån giva varje studerande tillräckliga ekonomiska resurser för att under eget ansvar kunna bedriva studier. Olika kreditformer kunna härvid tänkas. Sannolikt torde de nyligen möjliggjorda statsgaranterade akademikerlånen kunna erbjuda en lämplig kreditform även för själva studietiden. Mot studielånen som stödform kan anföras, att de i och med amorteringstvånget komma att starkt belasta den yngre akademiskt utbildade arbetskraften. Å andra sidan synes studielånesystemet onekligen erbjuda en i stort sett effektiv utväg att nå det mål varåt man här syftar, samtidigt som denna stödform ur statsfinansiell synpunkt ställer sig fördelaktigare än andra.

Ur de studerandes egen synpunkt torde stipendieformen förefalla mest tilltalande. En sådan lösning av studiekostnadsproblemet är emellertid helt beroende av statsfinansiella förutsättningar. Finna de sakkunniga likväl

denna stödform vara att föredraga framför ett system med studielån, torde böra beaktas, att stipendiesystemet bör konstrueras så, att åtminstone alla verkligt studiebegåvade och obemedlade studenter skola kunna erhålla effektivt stöd. De sakkunniga böra dessutom taga ställning till frågan, huruvida kontantstipendier eller naturastipendier äro att föredraga. Med hänsyn till att studiekostnadsproblemet väsentligen är ett problem om studenternas levnadskostnader vill det synas som om naturastipendier i någon form vore att rekommendera. Erfarenheterna av de nuvarande statsstipendierna i form av fri bostad och kost äro gynnsamma. Under alla förhållanden torde det vidare vara lämpligt att på något sätt kombinera en statlig stipendiegivning med stöd åt studentbostadsbyggandet. De sakkunniga böra därför pröva olika tänkbara former av sådant stöd, varvid i första hand direkta kapitalsubventioner och hyressubventioner torde ifrågakomma. Vidare bör inrättandet av särskilda studentmatsalar övervägas, eftersom avsevärda besparingar i levnadskostnaderna torde stå att vinna även på detta område.

I samband med bostadsfrågan böra även de gifta studenternas speciella problem uppmärksammas. Hyressubventioner i någon form torde sålunda kunna tänkas för s. k. studentfamiljer, oavsett om de bo i studentbostadshus eller hyra i öppna marknaden. Det i den allmänna diskussionen framförda förslaget om särskilda kollektivhus för studentfamiljer med barn torde likaledes böra bli föremål för prövning.

Ett radikalt och fullständigt utbyggande av det statliga stipendiesystemet skulle i realiteten innebära en form av studielön. Såsom tidigare framhållits är nämligen skillnaden mellan statliga studiestipendier och studielön framför allt av principiell natur. Det är därför angeläget, att de sakkunniga även taga ställning till själva principfrågan, nämligen huruvida ett statligt ekonomiskt stöd till de studerande vid universiteten och högskolorna bör givas med eller utan individuell behovsprövning.

Ett utbyggande av stipendiesystemet skulle komma att aktualisera även en rad andra frågor, som de sakkunniga böra taga ställning till. Härvid står spörsmålet om de akademiska studiernas frihet i förgrunden. En viss kontroll av stipendiaternas eller låntagarnas studieresultat måste nämligen under alla förhållanden komma till stånd. Men jag är samtidigt klart medveten om att en sådan kontroll kan komma att innebära icke önskvärda inskränkningar i studiernas frihet. Det gäller därför att söka undvika, att en större ekonomisk trygghet för de enskilda under studietiden vinnes på bekostnad av deras frihet i studierna.

Ett undanröjande av de ekonomiska hindren för tillträde till de akademiska studiebanorna kommer otvivelaktigt att medföra en stark ökning av tillströmningen till universitet och högskolor. I nuvarande läge med brist på kvalificerad arbetskraft och även med hänsyn till den expansion som är att vänta på samhällslivets olika områden, synes det emellertid, som om risk för överproduktion av högskoleutbildad arbetskraft icke skulle komma att föreligga under nu överskådlig tid. De sakkunniga torde dock icke böra förbigå den synnerligen komplicerade frågan om en reglerad tillströmning till universitet och högskolor. Jag förutsätter emellertid, att en vägledande synpunkt för de sakkunniga kommer att vara önskvärldheten av att såvitt möjligt undvika spärrar byggda på andra grunder än ett kvalitativt urval.

Till de studentsociala frågorna hör även studenthälsovården, och det är önskvärt, att de sakkunniga framlägga förslag syftande till en obligatorisk

hälsokontroll av samt fri sjukvård för den vid universitet och högskolor studerande ungdomen. Frågan om studenternas fysiska fostran förtjänar jämväl att uppmärksammas i detta sammanhang. Slutligen vill jag framhålla, att de sakkunniga böra kunna upptaga även andra än de i det föregående angivna studentekonomiska och studentsociala spörsmål till behandling.

Den vägledande synpunkten för de sakkunniga bör vara önskvärdheten av att framlägga positiva förslag till de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering genom undanröjande av de ekonomiska hindren för tillträde till de högre utbildningsanstalterna. Utöver denna allmänna målsättning bör utredningen bedrivas förutsättningslöst. För att snabbt ernå praktiskt genomförbara resultat böra de sakkunniga — om så befinnes lämpligt — successivt framlägga avgränsade förslag.

I direktiven framhålles vidare, att utredningen bör överväga inrättandet av ett prognosinstitut för den intellektuella arbetsmarknaden samt i fråga om universitetsstatistiken upptaga en nära samverkan med 1945 års universitetsberedning.

Såsom sakkunniga tillkallades numera ledamoten av riksdagens andra kammare, filosofie doktorn R. H. L. Edenman (ordförande), medicine kandidaten H. S. Dahlström, numera byråchefen i socialdepartementet P. A. Eckerberg, ledamoten av riksdagens första kammare, kommunalborgmästaren i Karlskoga J. E. Ericson, filosofie licentiaten L. F. Kjellman, ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren H. R. Nilsson, e. o. läroverksadjunkten N. G. Norman och e. o. byråinspektören N.-O. Witting. Såsom de sakkunnigas sekreterare tjänstgjorde amanuensen E. G. A. Forsström.

De sakkunniga, som antogo benämningen »1946 års utredning om den högre utbildningens demokratisering — studentsociala utredningen», ha den 20 september 1947 avgivit betänkande angående inrättande av ett prognosinstitut för intellektuell arbetskraft samt den 5 november 1948 betänkande och förslag angående studentsociala stödåtgärder (stat. off. utr. 1948:42).

Över sistnämnda betänkande ha yttranden avgivits av *universitetskanslern* efter hörande av vederbörande vid universiteten i Uppsala och Lund, karolinska institutet, Stockholms och Göteborgs högskolor samt tandläkarhögskolorna i Stockholm och Malmö, *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* efter hörande av vederbörande vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola, *direktionen för handelshögskolan* i Stockholm, *styrelsen för handelshögskolan* i Göteborg, styrelserna för *farmaceutiska institutet*, *veterinärhögskolan*, *skogshögskolan* och *lantbrukshögskolan*, styrelserna för *socialinstitutet* i Stockholm och Göteborg samt för *sydsvenska socialinstitutet*, *direktionen över gymnastiska centralinstitutet*, *statsstipendienämnderna* vid universiteten i Uppsala och Lund samt vid Stockholms högskola, Göteborgs högskola och skogshögskolan, *garantilänenämnden*, *studielänenämnden*, *skolöverstyrelsen*, *socialstyrelsen*, *statskon-*

toret, statistiska centralbyrån, järnvägsstyrelsen, medicinalstyrelsen, bostadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, 1946 års folktandvårdssakkunniga samt forskningsrådets samarbetsdelegation.

Tillfälle att yttra sig ha beretts följande: *Riksbanksfullmäktige, styrelsen för Sveriges förenade studentkårer, elevkårerna vid socialinstituten i Stockholm och Göteborg samt vid sydsvenska socialinstituten, Alnarps elevkår, styrelsen för svenska bankföreningen, styrelsen för svenska sparbanksföreningen, Uppsala studentkårs kreditkassa, Lunds studentkårs kreditkassa, Göteborgs högskolas studentkårs kreditkassa, Stockholms studentkårers kreditkassa, Sveriges akademikers centralorganisation, Sveriges yngre läroverkslärares förening, läroverkslärares riksförbund, socialdemokratiska ungdomsförbundet, folkpartiets ungdomsförbund, svenska landsbygdens ungdomsförbund, högerns ungdomsförbund, kommunistiska ungdomsförbundet, styrelsen för svenska landstingsförbundet, tjänstemännens centralorganisation, stiftelsen Uppsala studentbostäder, akademiska föreningens i Lund ekonomiska utskott samt stiftelsen studenthemmet i Stockholm.*

Härjämte ha Sveriges yngre naturvetares förening samt styrelserna för Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund, Sveriges småskolläraryrkesförbund och seminariernas elevförbund inkommit med skrivelser i ämnet.

I det följande ämnar jag behandla frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering ur principiella synpunkter samt likaledes i princip diskutera olika former av studentsociala stödåtgärder. Jag avser även att i huvuddrag redovisa studentsociala utredningens framställning rörande universitets- och högskolestudenternas aktuella situation för att därmed få den sociala och ekonomiska bakgrunden till de av utredningen framförda förslagen till studentsociala stödåtgärder. Slutligen ämnar jag hemställa om att för riksdagen framläggas förslag om införande av studielån med statlig kreditgaranti för studerande vid universitet och högskolor samt vid socialinstituten. Jag ämnar även framlägga förslag rörande statlig subventionering av studentbostadsbyggnader.

2. Principiella synpunkter på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering.

Studentsociala utredningen.

Utbildningsmöjligheternas demokratisering måste enligt de sakkunniga innebära samma rätt och samma möjligheter för envar medborgare att oavsett social ställning, ekonomiska förutsättningar och bostadsort få den utbildning, för vilken han eller hon är lämpad. En demokratisering i här nämnda avseende skulle alltså innebära, att nuvarande ekonomiska och geografiska spärrar till såväl läroverk som universitet och högskolor brötos

och att urvalet till de högre utbildningsanstalterna gjordes beroende utslutande av de studerandes intellektuella förutsättningar och lämplighet för studier. De sakkunniga framhålla vidare, att en demokratisering av utbildningsmöjligheterna bör ske parallellt med en höjning av hela folkets bildningsnivå genom en förbättrad obligatorisk skolutbildning. Det föreliggande förslaget till student-sociala stödåtgärder borde därför betraktas som ett led i en allmän kulturell upprustning.

De nuvarande utbildningshindren av ekonomisk och geografisk natur kunna enligt utredningen icke försvaras ur någon synpunkt. Vi göra oss för det första skyldiga till ett uppenbart slöseri med vårt lands teoretiska begåvningar. När den mänskliga faktorn alltmer kommit att framstå såsom den största nationella tillgången, måste nämligen ett litet land som vårt söka att rationellt utnyttja och tillvarata den begåvning, som kan finnas inom alla samhällsgrupper. Utredningen anser det ställt utom varje tvivel, att det finns en stor outnyttjad »begåvningsreserv» framför allt inom de lägre socialgrupperna men även på ur skolsynpunkt missgynnade orter.

Utredningen framhåller vidare, att ett urval till de högre utbildningsbanorna, som i stor utsträckning baseras på de enskilda familjernas ekonomiska och sociala ställning, icke heller kan accepteras med hänsyn till allmänna sociala rättvisesynpunkter. Privatekonomiska förutsättningar borde över huvud taget icke vara avgörande för en persons möjligheter att skaffa sig högre utbildning. En bredare social rekryteringsbas till de ledande posterna i samhället torde slutligen enligt utredningen komma att mildra klassmotsättningarna och befästa den politiska demokratin. Bildningens nuvarande ojämna och godtyckliga fördelning vore över huvud taget en starkt bidragande orsak till rådande klassföreställningar och sociala motsättningar.

Den nuvarande rekryteringen till universitet och högskolor visar enligt utredningen, att kravet på en demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna är berättigat. Resultatet av företagna undersökningar — vilket senare skall redovisas — visar nämligen, att det icke är någon överdrift, när man i den offentliga debatten gjort gällande, att möjligheten att bedriva högre studier fortfarande i stor utsträckning är förbehållen personer ur de bättre situerade samhällsgrupperna.

De sakkunniga äro givetvis medvetna om att även andra än ekonomiska faktorer påverka rekryteringen till läroverk och högskolor. Föräldrarnas attityd framför allt gentemot läroverken spelar sålunda en stor roll. Traditionella och psykologiska synpunkter göra sig likaledes starkt gällande vid valet av levnadsbana. Även föräldrarnas sociala ambitioner inverka på yrkesvalet, och att dessa äro vitt skilda inom olika socialgrupper torde vara ett känt förhållande. När utredningen likväl anlagt utpräglat ekonomiska synpunkter på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering, är det i medvetande om att statsmakterna i stort sett icke ha andra

möjligheter, om man inom överskådlig tid vill nå resultat, än att genom olika praktiska åtgärder söka bryta nu existerande utbildningshinder av ekonomisk, geografisk och social natur. Utredningen understryker emellertid, att den allvarligt strävat efter att endast föreslå sådana åtgärder, som i tillbörlig utsträckning taga hänsyn till olika socialgruppers traditionella och psykologiska inställning till högre utbildning och yrkesval.

I samband med en diskussion om urvalsprinciperna för de högre skolorna framhåller utredningen, att när den med skärpa hävdade nödvändigheten av att urvalet av elever till de högre skolorna uteslutande sker på grundval av intellektuella och kvalitativa egenskaper, har den därmed naturligtvis icke gjort sig till tolk för en uppfattning, att all begåvning bör komma de s. k. intellektuella och akademiska yrkena till godo. Teoretiskt och allmänt begåvat folk behövs enligt utredningen självklart även på andra yrkesområden, bland annat för att hindra att en ur demokratisk synpunkt olycklig samhällsklyvning uppstår. Någon fara för att de praktiska och manuella yrkena skulle komma att utarmas på all begåvning torde dock icke föreligga, och som skäl för detta sitt påstående anför utredningen bland annat de synpunkter skolkommissionen utvecklat i denna fråga.

Utredningen har även behandlat den ofta diskuterade frågan om de akademiska studiernas frihet och understryker bland annat starkt, att samhällets ekonomiska åtaganden i vad det gäller de enskilda studerandena under inga omständigheter kunna motivera en inskränkning i deras personliga fri- och rättigheter. Beträffande utredningens övriga principiella synpunkter hänvisas till betänkandet, s. 15—21.

Remissyttranden.

Det övervägande antalet remissinstanser har givit sin fulla anslutning till de principiella grundtankarna i utredningens förslag beträffande de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering. Allmänt har framhållits önskvärdheten av att genom ökade statliga stödåtgärder underlätta högre studier även för begåvad ungdom från obemedlade och mindre bemedlade hem. Att urvalet till de högre utbildningsbanorna uteslutande bör bero av vederbörandes studiebegåvning understrykes likaledes i ett flertal yttranden. *Universitetskanslern* anser t. ex. en demokratisering av utbildningsmöjligheterna betingad av rättvisesynpunkter och angelägenheten av att tillvarataga förefintlig studiebegåvning. *Skolöverstyrelsen* erinrar om att de av utredningen föreslagna åtgärderna ligga helt i linje med de strävanden att demokratisera skolutbildningen, som fått uttryck i av 1940 års skolutredning avgivna och delvis realiserade förslag samt i 1946 års skolkommissions principbetänkande. *Socialstyrelsen* framhåller bland annat, att bortsett från alla rättvisesynpunkter har samhället icke råd att underlåta att tillvarataga även de studiebegåvningar, som härröra från mindre

välsituerade samhällsskikt, och därtill kommer att det för närvarande råder brist på akademiskt utbildad arbetskraft inom flera yrkesområden, vilket även socialstyrelsen säger sig haft kännning av. Även *statskontoret* framhåller den nuvarande icke obetydliga bristen på intellektuell arbetskraft, vilket gör det desto angelägnare ur samhällets synpunkt att även begåvad ungdom i knappa ekonomiska omständigheter får tillfälle till högre studier.

Reservationer mot vissa av utredningens principiella motiveringar för en demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna anföras av *tekniska högskolans lärarkollegium*, som anser det tveksamt, huruvida det är riktigt ur samhällets synpunkt att vidtaga åtgärder, som kunna medföra en betydande och allmän höjning av antalet studenter vid universitet och högskolor, varvid dock hänsyn måste tagas till, huruvida avsevärd brist på arbetskraft finnes inom vissa specialområden. Lärarkollegiet varnar även för en alltför stark beskärning av de praktiska yrkenas tillgång på intellektuellt begåvade människor. Den sistnämnda synpunkten framföres även av *högerens ungdomsförbund*. Vidare anser *svenska bankföreningen* att ekonomiska förutsättningar under rådande förhållanden saknas för att låta de i betänkandet framförda förslagen omsättas i verkligheten, men även oavsett allmänt ekonomiska synpunkter ifrågasätter bankföreningen, om det syftemål, som föresvävat de sakkunniga vid förslagens utformande, kan anses vara befogat.

Departementschefen.

Studentsociala utredningens principiella synpunkter på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering kan jag i stort sett ansluta mig till. De nuvarande utbildningshindren av ekonomisk och geografisk natur kunna nämligen svårligen försvaras och måste anses oförenliga med en demokratisk samhällsuppfattning. Det är därför glädjande, att så stor enighet synes ha uppnåtts om önskvärdheten av att genom ökade statliga stödåtgärder underlätta högre studier även för begåvad ungdom från obemedlade och mindre bemedlade hem. I princip synes man således vara i stort sett enig om att urvalet till de högre utbildningsbanorna uteslutande bör bero av vederbörandes intellektuella förutsättningar och lämplighet för studier och icke liksom nu i stor utsträckning baseras på de enskilda familjernas ekonomiska och sociala ställning.

Jag vill starkt understryka nödvändigheten av att — även med bortseende ifrån sociala rättvisesynpunkter — främja rekryteringen till universitet och högskolor med hänsyn till den brist på akademiskt utbildad arbetskraft, som råder inom flera yrkesområden och som sannolikt även i fortsättningen kommer att göra sig gällande, därest icke utbildningskapaciteten kommer att öka. Det skulle emellertid få mycket skadliga verkningar för de intellektuella yrkena och för samhället, om denna ökning av rekryteringen till högre studier i första hand skulle komma att omfatta ett

större antal studenter med medelmåttig studiebegåvning. Det framstår därför som angeläget att tillvarataga även de studiebegåvningar, som komma från mindre välsituerade samhällsskikt. Som utredningen i annat sammanhang påvisat, torde det finnas en stor outnyttjad »begåvningsreserv» framför allt inom de lägre socialgrupperna samt på ur skolsynpunkt missgynnade orter.

Det är självklart icke endast ekonomiska faktorer, som påverka rekryteringen till de högre utbildningsanstalterna. De sakkunniga ha också framhållit, att traditionella och psykologiska synpunkter göra sig starkt gällande vid valet av levnadsbana. Föräldrarnas allmänna attityd gentemot olika utbildningsvägar torde ävenledes inverka på barnens olika yrkesval, liksom föräldrarnas sociala ambitioner. Det synes vidare vara en riktig iakttagelse, när utredningen anmärker, att traditionens och hemmiljöns betydelse ofta visar sig hos de unga själva i form av en allmän osäkerhet inför nya yrkesmiljöer, vilket avspeglar sig även vid valet av studieriktning. De här antydda irrationella faktorernas inverkan på rekryteringen till de högre utbildningsbanorna torde emellertid icke kunna elimineras, förrän ännu rådande klassföreställningar och fördomar ytterligare försvagats. Under sådana förhållanden ha därför statsmakterna, såsom utredningen också framhåller, i stort sett icke andra möjligheter, om man inom överskådlig tid vill nå resultat, än att genom olika praktiska åtgärder söka bryta nu existerande utbildningshinder av ekonomisk och geografisk natur.

Jag är även angelägen understryka, att en demokratisering av de högre utbildningsmöjligheterna måste ske parallellt med en höjning av den allmänna bildningsnivån genom en förbättrad obligatorisk skolutbildning. Ett brytande av de ekonomiska och geografiska utbildningshindren redan på realskole- och gymnasiestadiet är likaledes en förutsättning. Den omfattande stipendieringen vid läroverk och liknande läroanstalter, som numera genomförts och torde komma att ytterligare utbyggas, kommer därför att få den största betydelse även för de studentsociala stödåtgärdernas utformning. Man bör nämligen kunna räkna med ökade förutsättningar att skapa en socialt mera differentierad rekrytering även till universiteten och högskolorna. Frågan om utbildningsmöjligheternas demokratisering måste slutligen ses i samband med den framtida skolans organisatoriska utformning, framför allt med hänsyn till förutsättningarna att skapa ett rationellt urval av elever till gymnasier och högskolor.

I några remissyttranden ha farhågor yppats för att en stark beskärning av de praktiska yrkenas tillgång på intellektuellt begåvade människor skulle bli följden av en betydande och allmän höjning av antalet studenter vid universitet och högskolor. I andra sammanhang har man talat om en »intellektuell utarmning» av de praktiska yrkena etc. En utveckling i sådan riktning skulle givetvis vara olycklig. Lika självklart är att teoretiskt och

allmänt begåvat folk behövs även på andra yrkesområden än de s. k. intellektuella och akademiska. I likhet med såväl studentsociala utredningen som skolkommissionen anser jag emellertid, att farhågorna för en intellektuell utarmning av de praktiska och manuella yrkena äro överdrivna. Jag kan icke heller finna, att några bärande skäl anförts för att frångå denna uppfattning. För det första torde alla beräkningar av den s. k. begåvningsreservens storlek vara ytterst osäkra, vilket även framgår av utredningens i ett senare sammanhang redovisade undersökningar. Ökningen av antalet studerande vid universitet och högskolor kommer dessutom alltid att ske under mer eller mindre hänsynstagande till behovet av arbetskraft inom alla områden. Det finns vidare ingen särskild anledning räkna med att de praktiska yrkena i framtiden skulle få mindre konkurrenskraft än för närvarande. Snarare bör man vid en fortsatt ekonomisk och social utjämning i samhället räkna med motsatsen. Slutligen torde det alltid komma att finnas människor, som av olika skäl föredraga att göra sina insatser på ett praktiskt yrkesområde, även om teoretiska utbildningsmöjligheter skulle föreligga.

Jag vill till sist endast understryka utredningens med skärpa hävdade uppfattning, att samhällets ekonomiska åtaganden i vad det gäller de enskilda studerandena under inga omständigheter kunna motivera en inskränkning i deras personliga fri- och rättigheter. Jag vill även erinra om att jag redan i mina direktiv för utredningen framhöll nödvändigheten av att söka undvika, att en större ekonomisk trygghet för de enskilda under studietiden vunnes på bekostnad av deras frihet i studierna.

3. Universitets- och högskolestudenternas aktuella situation.

Studentsociala utredningen har i sitt betänkande lämnat en ganska brett upplagd redogörelse för universitets- och högskoleungdomens aktuella situation. Den inledes med en rad statistiska uppgifter rörande abiturienterna, omfattande antalet avlagda studentexamina, abiturienternas sociala härkomst, betygsnivå, val av vidareutbildning, social härkomst och betygsnivå, social härkomst och val av vidareutbildning samt betygsstandard och val av vidareutbildning.

Framställningen bygger till väsentlig del på en vid statistiska institutionen vid Lunds universitet företagen statistisk undersökning rörande studentårgångarna 1930, 1937 och 1943. Ett omfattande tabellmaterial rörande den sistnämnda årgången ställdes till studentsociala utredningens förfogande. Lunda-undersökningen, som utförts av pol. mag. Sven Moberg och professor C.-E. Quensel, har numera i sin helhet publicerats av 1945 års universitetsberedning i dess fjärde betänkande (stat. off. utr. 1949: 48.) Utöver en allmän hänvisning till studentsociala utredningens betänkande s. 25—49 och till universitetsberedningens nämnda betänkande vill jag anföra följande.

Statistiska uppgifter rörande abiturienterna.

Abiturienternas sociala härkomst framgår av följande uppställning, där antalet abiturienter år 1943 fördelats på grupper efter målsmans yrke.

Yrkesgrupp	Antal abiturienter			Procentuell fördelning		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
A. Lantbrukare m. fl.	242	122	364	9,6	8,3	9,1
B. Folkskollärare	166	135	301	6,6	9,1	7,5
C. Akademiker m. fl.	526	368	894	21,0	24,9	22,5
C. Officerare	85	42	127	3,4	2,8	3,2
D. Direktörer	208	108	316	8,3	7,8	7,9
E. Handlande	325	203	528	12,9	13,7	13,2
F. Högre tjänstemän	372	196	568	14,8	13,3	14,2
G. Lägre tjänstemän	157	84	241	6,2	5,7	6,0
H. Hantverkare, arbetare	344	152	496	13,7	10,3	12,4
X. Fruar, änkor	33	25	58	1,3	1,7	1,5
X. Yrke okänt	55	43	98	2,2	2,9	2,5
Summa	2 513	1 478	3 991	100,0	100,0	100,0

Omgrupperas de anförda procenttalen i tabellen för manliga respektive kvinnliga abiturienter efter den sedvanliga indelningen i större socialgrupper (I—III) erhålles följande siffror.

Socialgrupp I (yrkesgrupperna C; D och F) *män* 48,3 procent; *kvinnor* 49,0 procent; *samtliga* 48,6 procent (50,6 procent). Socialgrupp II (yrkesgrupperna A; B; E och G samt cirka hälften av yrkesgrupp H) *män* 40,4 procent; *kvinnor* 40,5 procent; *samtliga* 40,4 procent (42,0 procent). Socialgrupp III (återstoden av yrkesgrupp H) *män* 7,8 procent; *kvinnor* 5,9 procent; *samtliga* 7,1 procent (7,4 procent). Yrkesgrupp X *män* 3,5 procent; *kvinnor* 4,6 procent; *samtliga* 3,9 procent (0 procent). Siffror inom parentes angiva procenttalen för de tre socialgrupperna, sedan yrkesgrupp X utproportionerats på huvudgrupperna.

En jämförelse med de uppgifter, som meddelas av 1940 års skolutredning i betänkandet rörande sambandet mellan folkskola och högre skola, (stat. off. utr. 1944:21, s. 314 ff.) ger — trots att uppgifterna redovisas efter helt andra normer — en tämligen likartad bild av den sociala sammansättningen av gymnasiets elevkår. Sålunda visade det sig, att 11,5 procent av dessa elever härstammade ur socialgrupp III, vilket i betraktande av att studieavbrotten av ekonomiska skäl äro relativt sett talrikare bland dessa elever någotsånär stämmer med Lunda-undersökningens redovisning vilken upptar blott de elever, som avlagt studentexamen.

Uppgifterna rörande *abiturienternas studentbetyg*, som redovisas av Lunda-undersökningen, omfatta både de i skriftlig och munt-

lig examen erhållna vitsorden samt betygen i tidigare bortvalda skolämnen. Däremot ha inga uppgifter om sedermera företagna kompletteringar införts i denna del av undersökningen. Redovisningen omfattar sålunda endast de betyg, som erhållits i samband med avläggandet av studentexamen. Uppgifterna ha bearbetats statistiskt och betygen poängberäknats efter en skala med sju enheter (0—6). Betyget C (Icke godkänd) erhöll poängvärdet 0 och betyget A (Berömlig) poängvärdet 6. Betygssumman beräknades för varje i undersökningen redovisad abiturient och infördes på registerkorten.

I följande tabell återgives fördelningen av abiturienterna på vissa större grupper, motsvarande de sedvanliga betygen.

Studentbetygens betygs- klass (poängvärde)	Antal abiturienter			Procent		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
Knappt godkänd (—1,9) . .	15	—	15	0,6	—	0,4
Godkänd — Icke utan be- röm godkänd (2,0—2,9) .	1 202	611	1 813	47,8	41,3	45,4
Icke utan beröm godkänd — Med beröm godkänd (3,0—3,9)	1 002	674	1 676	39,9	45,6	42,0
Med beröm godkänd — Med utmärkt beröm godkänd (4,0—4,9)	271	176	447	10,8	11,9	11,2
Med utmärkt beröm god- känd — Berömlig (5,0 —6,0)	23	17	40	0,9	1,2	1,0
Summa	2 513	1 478	3 991	100,0	100,0	100,0

De anförda siffrorna bekräfta tidigare gjorda erfarenheter, nämligen att de kvinnliga abiturienterna över lag redovisa högre betyg än de manliga. Genomsnittet för samtliga kvinnliga abiturienter ligger vid 3,23 poäng, motsvarande ett gott Ba; för de manligas vidkommande är genomsnittet 3,14, d. v. s. något lägre men dock ovanför Ba-strecket.

Av stort intresse är även att se sambandet mellan *betygsstandard och val av vidare utbildning*. Lägges därvid studentbetygets poängvärde som norm för studiebegåvning, så synas de abiturienter, som avse att studera vid handelshögskolorna, representera det bästa urvalet. Därefter komma de abiturienter, som söka sig till de tekniska högskolorna, och de som söka till tandläkarinstitut och farmaceutiska institutet samt till socialinstitut. Dessa fem läroanstalter utgöra målet för studenter, vilkas betygsstandard är högre än för genomsnittet av samtliga, som avse att ägna sig åt högre studier. Under detta genomsnittsvärde komma i tur och ordning de blivande fakultetsstudenterna, gymnastiska centralinstitutets elever och blivande studerande vid de jordbruksbetonade fackhögskolorna.

Rangordningen i betyghänseende är i stort sett lika för manliga och kvinnliga abiturienter. Bland de senare komma dock teknologer efter farmaceuter och tandläkare.

Inom gruppen av abiturienter, som avse annan utbildning, råda i viss mån särpräglade förhållanden. Endast 32,3 procent av samtliga manliga abiturienter ligger nämligen över betygsnivån Ba, medan motsvarande procenttal för de kvinnliga abiturienterna uppgår till 71,9. Till det låga värdet för de förra bidrar i främsta rummet de låga genomsnittsvärdena för manliga abiturienter, som avse utbildning vid handelsgymnasierna och på militärbanan (29,4 procent respektive 26,8 procent). Manliga abiturienter, som söka till statens affärsdrivande verk, redovisa däremot ett genomsnitt, som ligger något högre än genomsnittet för studenter, som ämna bedriva högre studier, under det att studenter, som ämna söka sig till folkskoleseminarierna, ha en något lägre betygsstandard.

De kvinnliga abiturienter, som avse annan utbildning, ha som helhet ett högre genomsnittsvärde i studentbetygen än studentskor, som söka sig till de högre utbildningsbanorna. Högsta värdet redovisas av de blivande eleverna vid folkskoleseminarierna. Därefter komma de, som avse att söka in vid statens affärsdrivande verk, och sist de blivande eleverna vid handelsgymnasierna. För dessa båda sistnämnda kategorier är genomsnittsbetyget dock något lägre än för dem som avse högre utbildning.

En procentuell beräkning av antalet abiturienter inom varje redovisad grupp av tillämnad utbildning, som uppvisar studentbetyg överstigande genomsnittsvärdet Ba, ger följande resultat.

Val av utbildning	Studentbetyg ovanför Ba (3,1 poäng och högre) i procent av samtliga		
	Män	Kvinnor	Summa
Fakultet	56,8	70,5	61,4
Teknisk högskola	76,0	84,6	76,3
Handelshögskola	82,2	100,0	83,3
Tandläkarinstitut och farmaceutiska institutet	67,7	87,5	72,5
Veterinär-, lantbruks- och skogshögskolan	42,9	—	42,9
Socialinstitut	58,3	71,4	67,5
Gymnastiska centralinstitutet	42,8	50,0	48,9
Summa högre utbildning	60,5	71,4	66,2
Folkskoleseminarier	54,4	81,7	65,8
Handelsgymnasier	29,4	64,1	41,3
Statens affärsdrivande verk	66,2	70,5	68,3
Militärutbildning	26,8	—	26,8
Summa övrig utbildning	32,3	71,9	48,1
Utbildning okänd	28,9	42,5	36,9
Samtliga	51,6	58,7	54,2

Genomsnittsbetyget för de av 1943 års abiturienter, som uppgivit sig skola söka in på olika utbildningsbanor, var följande med abiturienterna fördelade efter läroanstalt (siffrorna inom parentes avse kvinnliga abiturienter, övriga siffror manliga): Uppsala universitet 3,3 (3,5), Lunds universitet 3,2 (3,5), Stockholms högskola 3,0 (3,4), Göteborgs högskola 3,3 (3,5), karolinska institutet 3,2 (3,5), tekniska högskolan 3,5 (4,0), Chalmers tekniska högskola 3,3 (3,3), handelshögskolan i Stockholm 3,7 (4,2), handelshögskolan i Göteborg 3,2 (3,5), tandläkarinstitut 3,3 (3,7), farmaceutiska institutet 3,2 (3,3), veterinärhögskolan 2,9, lantbrukshögskolan 3,0, skogshögskolan 3,3, socialinstitut 2,9 (3,4), gymnastiska centralinstitutet 3,0 (3,0), folkskoleseminarium 3,1 (3,6), handelsgymnasier 2,7 (3,2), statens affärsdrivande verk 3,2 (3,4), militärbanan 2,7, vidareutbildning ej påbörjad 2,7 (3,1) samt vidareutbildning ej känd 2,7 (2,9).

Begåvningsreserven.

Utredningen framhåller inledningsvis, att då ett starkt behov av akademiskt utbildad arbetskraft föreligger, är det av största vikt, att de för denna utbildning och dessa yrken bäst lämpade och hågade personerna komma i tillfälle att genomgå sådan utbildning. Strävandena att underlätta tillströmningen till de intellektuella studiebanorna borde därför inriktas på att skapa gynnsammare studiebetingelser för de studenter, som tillhöra de hittills mindre väl utnyttjade reserver av begåvning och intellektuell kapacitet, som äro att finna främst inom socialgrupperna II och III.

Antalet studenter är f. n. mindre än 5 procent av en samlad årsklass tjugoåringar, även om procenttalet under de senare åren varit i sakta stigande. Då en påtaglig minskning av årsklasserna i tjugoårsåldern kommit till synes under de sista åren av 1940-talet och då en ökning icke är att vänta förrän under femårsperioden 1959—63, skulle detta medföra att antalet varje år examinerade studenter minskade, om antalet studenter av hela årsklassen i fortsättningen endast uppginge till samma procenttal som nu eller blott höjdes med någon eller några tiondels procent per år, såsom varit fallet under de senaste åren. Av rena arbetsmarknadsskäl torde det därför bli nödvändigt, att fler studiebegåvningar än vad nu är fallet få tillfälle att genomgå en sådan utbildning, som svarar emot deras intellektuella resurser. Det är i detta sammanhang, som resonemanget om »begåvningsreserven» sätter in. Utredningen anför här följande.

Tidigare har varje underlag saknats för en uppskattning av det antal personer, som ha intellektuella förutsättningar för att kunna avlägga studentexamen. Bristen på ett sakligt underlag har t. o. m. föranlett i övrigt insiktsfulla personer att i olika sammanhang varna för en ökad rekrytering av studenter ur de breda lagren, då en sådan ökning skulle medföra en »intellektuell utarmning» av dessa folkgrupper. Risken härför vore överhängande, om det visade sig, att begåvningsreserven inom dessa stora grupper vore — relativt sett — oerhört mycket mindre än inom de grupper,

som hittills till övervägande del rekryterat de högre studiebanorna. Med införandet av de brett upplagda testningarna av värnpliktiga vid inskrivningsförrättningen har emellertid ett försök gjorts att skapa ett statistiskt underlag för en beräkning av begåvningsreserven. Utredningen har ansett sig böra taga hänsyn till de erfarenheter, som undersökningen av 1945 års värnpliktiga lämnat, och vilka återgivas av docenten Torsten Husén i en uppsats med titeln »Intelligenskrav på olika skolutbildningsstadier» i tidskriften »Skola och samhälle» år 1946. Utredningen vill framhålla, att docenten Huséns resultat icke i och för sig ligga till grund för utredningens uppskattning av de ekonomiskt sämre ställda samhällsgruppernas möjligheter att rekrytera en avsevärd ökning av studentkadra; dessa möjligheter framgå enligt utredningens mening ovedersägligt av de tidigare meddelade siffrorna för abiturienternas nuvarande sociala härkomst. Utredningen är vidare väl medveten om att metoderna för testningar av detta slag komma att bli föremål för vetenskaplig diskussion och sannolikt avsevärt kunna utvecklas. Då emellertid den Husénska undersökningen varit den enda av detta slag som förelegat för utredningen, har denna ansett sig böra sammanställa dess resultat med de siffror för studenternas sociala rekrytering, som legat till grund för utredningens arbete.

Enligt docenten Huséns undersökning visade det sig, att cirka 19 procent av samtliga värnpliktiga — oavsett tidigare skolutbildning och tidpunkten för dennas avslutande — hade en intelligenskvot (IQ) väl motsvarande och överstigande det minimikrav ur intellektuell synpunkt (IQ = 114), som undersökningsledaren ansåg sig kunna fastställa som nedersta gränsen för en någotsånär friktionsfri passage fram till *gymnasiets sista ring*.

I senare beräkningar, utförda med delvis andra premisser, har docenten Husén kommit till resultatet att antalet »studentexamenskapabla» inom en årsklass värnpliktiga uppgick till cirka 12 procent. Skillnaden i metod var att i det första fallet, då begåvningsreserven fastställdes till 19 procent, jämförelsen utfördes mellan de inskrivningspliktiga, som ännu tillhörde gymnasiet och sålunda icke avlagt studentexamen, och övriga, som redan avslutat sin skolgång under det att i de senare undersökningarna jämfördes redan examinerade *studenter* med övriga inskrivningspliktiga. Härav följde en viss förskjutning uppåt på skalan för intelligenskvot för »studentexamenskapabla». De senare undersökningarna, som utförts på åldersklasserna 1946 respektive 1947, ha publicerats i tidskriften *Folkskolan* (4, 1947) samt i ett större arbete med titeln »Begåvning och miljö. Studier i begåvningsdemokratiseringens problem» (Sthlm 1948).

Enligt den Husénska siffran 19 procent skulle under nuvarande förhållanden endast något över $\frac{1}{4}$ av de studentexamenskapabla avlägga sådan examen. Siffran 12 procent motsvarar $\frac{1}{3}$ av detta antal.

Undersökningarna ha begränsats till de manliga tjugooåringarna. Av den tidigare framställningen har det emellertid framgått, att betygsstandarden för kvinnliga abiturienter i regel är högre än för manliga, varför man skulle kunna antaga, att fördelningen av begåvningar inom hela årsklassen icke underskrider de värden, som uppvisas av de intelligensprövade manliga värnpliktiga.

Om sålunda cirka 19 eller 12 procent av samtliga inom en årsklass skulle besitta de primära *intellektuella* resurser, som erfordras för att avlägga studentexamen, utgör skillnaden mellan dessa båda tal och det för varje år redovisade procenttalet studenter av hela årsklassen ett visst mått på

den begåvningsreserv, som sålunda icke utnyttjats. Denna reserv skulle alltså under alternativa förutsättningar uppgå till följande antal personer under åren 1938—47.

Å r	Årsklass antal	Antal student- examenskapabla		Antal avlagda student- examina	Begåvnings- reserv antal (c:a)	
		19 % a	12 % b		a	b
1938	103 200	19 600	12 400	3 450	16 150	8 950
1939	102 200	19 400	12 250	3 689	15 700	8 550
1940	123 200	23 400	14 800	3 806	19 600	11 000
1941	114 400	21 750	13 700	3 815	17 950	9 900
1942	104 900	19 950	12 600	3 853	16 100	8 750
1943	102 600	19 500	12 300	4 195	15 300	8 100
1944	99 600	18 900	12 000	4 204	14 700	7 800
1945	98 300	18 700	11 800	4 112	14 600	7 700
1946	94 300	17 900	11 300	4 062	13 850	7 250
1947	90 500	17 200	10 900	4 159	13 050	6 750

Det bör dock med skärpa understrykas, att dessa beräkningar i bästa fall kunna ge en uppskattning av antalet personer, som besitta erforderliga *intellektuella* förutsättningar för avläggande av studentexamen. Men eftersom framgång i studier i hög grad även sammanhänger med andra faktorer, såsom intresse, ambition och förmåga av planering, har man ingen garanti för att ens huvuddelen av den här beräknade »begåvningsreserven» skulle vara i stånd att verkligen avlägga studentexamen, om den finge tillfälle fortsätta sin skolgång. Vidare bör den »felvarians», som ligger i brister i tillförlitlighet hos det här använda provinstrumentet påpekas, och som innebär en överskattning av antalet. Å andra sidan bör framhållas, att de synnerligen stora skillnaderna i intellektuell träning mellan studenterna och de enbart folkskoleutbildade medför en kraftig underskattning av de senares intellektuella förutsättningar (mätta med här använt prov) jämförda med studenternas. Detta innebär en underskattning av antalet enbart folkskoleutbildade, som ligger över den beräknade intellektuella miniminivån för avläggande av studentexamen.

Emot detta resonemang kan givetvis den användningen riktas, att målet icke rimligen kan vara att skapa intellektuella yrkesutövare i samma omfattning, som begåvningsreserven teoretiskt skulle medgiva. I en sådan situation vore farhågor för uppkomsten av ett intellektuellt proletariat fullt befogade. Samhällets behov av personer med en gedigen skolunderbyggnad är dock avsevärt större än behovet av akademiskt utbildade personer. Även inom de praktiska yrkena och näringsgrenarna behövs allmänt begåvade och väl utbildade personer, då redan nu höga krav ställas på de praktiska yrkenas företrädare.

Slutsatsen av detta allmänna resonemang är sålunda för de intellektuella yrkenas vidkommande, att folkminskningen redan inom en förhållandevis kort framtid starkt kommer att beskära studentkadern, ur vilka dessa yrken skola rekryteras. Åtgärder med omedelbar verkan, som skulle syfta

till att tillföra akademierna ett ökat urval av begåvningar, äro i viss utsträckning icke möjliga att vidtaga, då selektionen sätter in redan tidigare. Den närmast liggande möjligheten att trygga återväxten inom de intellektuella yrkena och i görligaste mån öka antalet yrkesutövare i takt med samhällets samfälliga behov är sålunda, att genom ekonomiskt stöd möjliggöra fortsatta studier för begåvade ungdomar och på detta sätt underlätta deras val mellan olika levnadsbanor.

Statistiska uppgifter rörande de studerande vid högre läroanstalter.

Antalet vid universitet och högskolor inskrivna studerande, höstterminen 1948.

Läroanstalter	Samtliga studerande		Därav		Kvinnor i % av samtliga stud. vid resp. läroanstalter
	Antal	I %	Män	Kvinnor	
Uppsala universitet	3 262	20,8	2 332	930	28,5
Lunds universitet	2 663	17,1	1 965	698	26,2
Stockholms högskola	2 324	14,9	1 602	722	31,1
Göteborgs högskola	595	3,8	399	196	32,9
Karolinska institutet	898	5,8	704	194	21,6
Tekniska högskolan	1 561	10,0	1 537	24	1,5
Chalmers tekniska högskola	847	5,4	835	12	1,4
Handelshögskolan i Stockholm	597	3,8	575	22	3,7
Handelshögskolan i Göteborg	360	2,3	353	7	1,9
Tandläkarhögskolorna	728	4,7	546	182	25,0
Farmaceutiska institutet	268	1,7	87	181	67,5
Veterinärhögskolan	197	1,3	187	10	5,1
Lantbrukshögskolan	244	1,6	239	5	2,0
Skogshögskolan	82	0,5	82	0	0,0
Socialinstitutet	811	5,2	461	350	43,2
Gymnastiska centralinstitutet	171	1,1	41	130	76,0
därav:					
gymnastiklärarlinjen	101	0,7	40	61	60,4
sjukgymnastlinjen	70	0,4	1	69	98,6
Summa	15 608	100,0	11 945	3 663	23,5
därav:					
fakulteter	9 742	62,4	7 002	2 740	28,1
fackhögskolor	5 866	37,6	4 943	923	15,7

*Nyinskrivna studerande (hela antalet) fördelade efter val
av studieriktning, höstterminen 1948.*

S t u d i e r i k t n i n g	Män	Kvinnor	Båda könen
<i>Fakultetsstudier.</i>			
Teologiska fakulteten	22	2	24
Juridiska fakulteten	302	50	352
Medicinska fakulteten	130	42	172
Filosofiska fakulteten	910	563	1 473
Samtliga fakulteter	1 364	657	2 021
Därav nyinskrivna i egentlig mening	1 072	535	1 607
<i>Fackhögskolor.</i>			
Tekniska högskolor	552	5	557
Handelshögskolor	279	8	287
Tandläkarhögskolor	64	24	88
Farmaceutiska institutet ¹⁾	9	71	80
Veterinärhögskolan	33	2	35
Lantbrukshögskolan	46	—	46
Skogshögskolan	30	—	30
Socialinstituten	134	103	237
Gymnastiska centralinstitutet	22	67	89
Samtliga fackhögskolor	1 169	280	1 449
Därav nyinskrivna i egentlig mening	998	279	1 257
Summa	2 533	937	3 470
Summa nyinskrivna	2 070	794	2 864

Studenternas sociala härkomst.

Ur statistiska centralbyråns bearbetning av uppgifter rörande den sociala härkomsten inom de akademiska läroanstalternas studentkårer, avseende tiden höstterminen 1937—vårterminen 1946, har utredningen gjort vissa sammanställningar, visande *universitets- och högskolestudenternas fördelning efter social härkomst (kombination yrkesgrupp—socialgrupp) och studieriktning.*

Nioårsundersökningen har omfattat sammanlagt 21 455 studenter, varav 15 837 män och 5 618 kvinnor. Vid fakultet inskrivna utgjorde 13 084 (8 719 män och 4 365 kvinnor) och vid fackhögskolor inskrivna 8 371 (7 118 män och 1 253 kvinnor). Statistiska centralbyråns bearbetning av uppgifterna rörande den sociala härkomsten baserades på samma indel-

¹⁾ 1947 års motsvarande siffra var ej mindre än 188, vilket sammanhänger med att intagning till den s. k. apotekarkursen äger rum i regel endast vartannat år.

Yrkesgrupp Socialgrupp	Fakultets- studenter		Fackhögskole- studenter		Summa	
	Manliga	Kvinnliga	Manliga	Kvinnliga	Antal	%
	%	%	%	%		
A lantbrukare I	1,3	1,4	1,3	0,9	277	1,3
II	6,7	4,4	7,4	5,1	1 368	6,4
Summa A	8,0	5,8	8,7	6,0	1 645	7,7
B folkskollärare II	5,4	5,6	5,1	4,2	1 129	5,3
C akademiker I	27,2	32,0	24,3	32,3	5 895	27,5
D direktörer I	10,5	13,2	11,3	12,1	2 449	11,4
E handlande II	8,7	8,4	9,1	11,0	1 905	8,9
F högre tjänstemän I	17,0	18,9	15,8	16,9	3 648	17,0
II	0,7	0,7	1,2	0,7	185	0,9
Summa F	17,7	19,6	17,0	17,6	3 833	17,9
G lägre tjänstemän II	10,8	8,6	10,4	8,4	2 164	10,0
H 1 hantverkare II	4,4	2,5	5,4	4,2	928	4,3
2 vaktmästare m. fl. III	2,7	1,3	3,1	2,1	539	2,5
3 arbetare III	3,6	2,3	3,6	1,4	695	3,2
Summa H	10,7	6,1	12,1	7,7	2 162	10,0
X okända	1,0	0,7	2,0	0,7	273	1,3
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0		100,0
Antal	8 719	4 365	7 118	1 253	21 455	

Anm.: Till yrkesgrupp F, socialgrupp I, ha förts »övriga inom socialgrupp I», till yrkesgrupp G »övriga inom socialgrupp II» och till yrkesgrupp H 3 »övriga inom socialgrupp III».

ning i socialgrupper och yrkesgrupper, som tillämpas inom den officiella valstatistiken, medan utredningen redovisar överföringen av nioårsundersökningens siffror till den av Wicksell—Larsson tidigare använda yrkesgruppindelningen (utredning rörande de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden, stat. off. utr. 1936: 34).

På grundval av den sist anförda tabellen har utredningen även gjort en sammanställning, som visar *den rådande fördelningen av studenter, manliga och kvinnliga, efter social härkomst och studieriktning*, dels i absoluta tal dels i procent inom varje studieriktning.

Det visade sig alltså, att 57,2 procent av studenterna kommo från socialgrupp I, 35,8 procent från socialgrupp II, 5,7 procent från socialgrupp III och 1,3 procent redovisade såsom okända. Det kan i detta sammanhang även vara av intresse att återge valstatistikens uppgifter om väljarkårens fördelning på socialgrupperna I—III, vilka framkomma i en representativitetsundersökning över rösträtten och valdeltagandet inom olika yrkesgrupper vid valen till riksdagens andra kammare år 1944 (statistisk årsbok 1947 tab. 277, s. 327). Enligt denna omfattade socialgrupp I 5,7 procent, socialgrupp II 37,4 procent och socialgrupp III 56,0 procent av de i under-

Studieriktning	Antal					Procent				
	Socialgrupp					Socialgrupp				
	I	II	III	X	S:a	I	II	III	X	S:a
<i>Fakultetsstudenter</i>										
<i>Män</i>										
Teologi	238	328	99	9	674	35,3	48,7	14,7	1,3	100,0
Juridik	1 646	711	87	25	2 469	66,7	28,8	3,5	1,0	100,0
Medicin	891	389	37	9	1 326	67,2	29,3	2,8	0,7	100,0
Humaniora	1 410	1 237	234	34	2 915	48,4	42,4	8,0	1,2	100,0
Naturvetenskap	699	530	92	14	1 335	52,4	39,7	6,9	1,0	100,0
<i>Kvinnor</i>										
Teologi	21	12	4	—	37	56,8	32,4	10,8	—	100,0
Juridik	264	103	9	4	380	66,7	28,8	3,5	1,0	100,0
Medicin	209	63	3	1	276	75,7	22,8	1,1	0,4	100,0
Humaniora	2 006	956	117	23	3 102	64,7	30,8	3,8	0,7	100,0
Naturvetenskap	358	183	27	2	570	62,8	32,1	4,7	0,4	100,0
Summa fakultetsstudenter	7 742	4 512	709	121	13 084	59,2	34,5	5,4	0,9	100,0
<i>Fackhögskolestudenter</i>										
<i>Män</i>										
Tekniska högskolor	1 970	1 371	215	120	3 676	53,6	37,3	5,8	3,3	100,0
Handelshögskolor	1 016	616	149	21	1 802	56,4	34,2	8,3	1,1	100,0
Tandläkarinstitutet	285	293	60	1	639	44,6	45,9	9,5	—	100,0
Farmaceutiska institutet	132	151	21	1	305	43,3	49,5	7,2	—	100,0
Veterinärhögskolan	94	81	1	—	176	53,4	46,0	0,6	—	100,0
Lantbrukshögskolan	66	136	13	—	215	30,7	63,3	6,0	—	100,0
Skoghögskolan	121	51	13	—	185	65,4	27,6	7,0	—	100,0
Gymnastiska centralinstitutet	64	47	9	—	120	53,3	39,2	7,5	—	100,0
<i>Kvinnor</i>										
Tekniska högskolor	32	11	—	2	45	71,1	24,5	—	4,4	100,0
Handelshögskolor	54	25	3	1	83	65,1	30,1	3,6	1,2	100,0
Tandläkarinstitutet	186	118	14	—	318	58,5	37,1	4,4	—	100,0
Farmaceutiska institutet	236	162	13	2	413	57,2	39,2	3,6	—	100,0
Veterinärhögskolan	6	—	—	—	6	100,0	—	—	—	100,0
Lantbrukshögskolan	3	—	—	—	3	100,0	—	—	—	100,0
Gymnastiska centralinstitutet	262	105	14	4	385	68,1	27,3	3,6	1,0	100,0
Summa fackhögskolestudenter	4 527	3 167	525	152	8 371	54,1	37,8	6,3	1,8	100,0
<i>S:a män:</i>										
Fakultetsstudenter	4 884	3 195	549	91	8 719	56,0	36,7	6,3	1,0	100,0
Fackhögskolestudenter	3 748	2 746	481	143	7 118	52,7	38,6	6,7	2,0	100,0
Summa	8 632	5 941	1 030	234	15 837	54,5	37,5	6,5	1,5	100,0
<i>S:a kvinnor:</i>										
Fakultetsstudenter	2 858	1 317	160	30	4 365	65,5	30,2	3,7	0,6	100,0
Fackhögskolestudenter	779	421	44	9	1 253	62,1	33,7	3,5	0,7	100,0
Summa	3 637	1 738	204	39	5 618	64,8	30,9	3,6	0,7	100,0
Samtliga	12 269	7 679	1 234	273	21 455	57,2	35,8	5,7	1,3	100,0

sökningen medtagna personerna, vilka motsvarade $\frac{1}{10}$ av antalet i röstlängderna upptagna personer.

När utredningen sökt beräkna omfattningen av de studentsociala stödåtgärderna och framlagt en ekonomisk kalkyl över statens blivande kostnader, har utredningen i första hand använt resultaten av den nämnda nioårsundersökningen bland studerande vid universitet och högskolor. Resultatet av den Wicksell—Larssonska utredningen rörande studenternas sociala och ekonomiska förhållanden ha de sakkunniga däremot i många avseenden ansett föråldrat. Vissa jämförelser med Wicksell—Larssonska utredningens redovisning av föräldrarnas förmåga att ekonomiskt bidra till barnens fortsatta studier ha dock gjorts. (Se studentsociala utredningen s. 62—65).

Då *socialinstitutens elever* icke ingå i den nuvarande universitetsstatistiken och följaktligen ej heller i nioårsundersökningen, har utredningen direkt hos de olika läroanstalterna inhämtat vissa statistiska uppgifter.

Beträffande elevernas sociala härkomst visar det sig, att 30 procent kommer från socialgrupp I; 50,5 procent från socialgrupp II; 12,2 procent från socialgrupp III och 7,3 procent från okänd yrkesgrupp.

Av de olika elevkategorierna med avseende på förutbildning utgjorde studenterna 51,6 procent, studerande med folkhögskola 24,1 procent, med realexamen 16,5 procent, med normalskolekompetens 4,4 procent samt med enbart folkskola som grundläggande utbildning 3,4 procent. I fråga om övriga statistiska uppgifter rörande socialinstitutens elevkårer hänvisas till betänkandet, s. 65—69.

Studenternas ekonomiska förhållanden.

Det statistiska material, som stått till utredningens förfogande, när det gällt studenternas ekonomiska förhållanden, har i första hand utgjorts av »1945 års akademikerutredning» (stat. off. utr. 1947: 25) samt en inom Uppsala universitets studentkår företagen enkät, där förhållandena under höstterminen 1946 fått en utförlig behandling. För kännedom om det statistiska underlaget hänvisas för övrigt till betänkandet, s. 69—72.

Studietidens ekonomi har av utredningen belysts med uppgifter, som avse dels inkomsterna, dels utgifterna. Då de svenska studenterna i större utsträckning än studenter i andra länder finansiera sina studier genom att upptaga lån under studietiden, har utredningen — ehuru något oegentligt — måst räkna studielån som en »inkomst». Med denna skenbara inkomst följa i vissa fall nödvändiga utgifter för räntor och amorteringar redan under studietiden samt avgifter för livförsäkringar, som tagits som täckning för studieskuldena.

Inkomster.

Till inkomstsidan har utredningen fört a) eget kapital, som tagits i anspråk för studiekostnadernas bestridande; b) inkomster av eget förvärvsarbete; c) bidrag från föräldrar; d) stipendier; e) andra återbetalningsfria medel och f) upptagna lån.

Följande tabell visar *studiekostnadernas bestridande enligt 1945 års akademikerutredning*.

Å r g å n g	Antal deklaranter	Total studiekostnad (1 000-tal kr.)	Därav procentuell andel bestrid genom					
			Eget kapital	Inkomst av förvärvsverksamhet	Återbetaln.-fritt underhåll av föräldrar	Stipendier	Andra återbetalningsfria medel	Lån
<i>Fakulteterna</i>								
1920	189	3 710	5,4	7,9	46,0	3,4	0,8	36,5
1925	321	5 292	8,6	10,1	39,0	4,4	2,0	35,9
1930	300	5 400	6,7	8,7	48,5	3,9	1,3	30,9
1935	388	6 048	10,2	8,8	51,3	3,2	1,0	25,5
1940	55	561	7,3	14,0	44,0	3,3	4,8	26,6
1920—40	1 253	21 011	8,0	9,1	46,3	3,7	1,4	31,5
Studerande 1940	332	4 952	5,8	8,6	47,6	2,6	0,6	34,8
Samtliga	1 585	25 963	7,5	9,0	46,7	3,5	1,2	32,1
<i>Fackhögskolorna</i>								
1920	154	2 126	4,3	4,4	45,4	2,3	1,0	42,6
1925	153	1 971	7,9	4,6	49,3	1,4	0,2	36,6
1930	260	3 279	8,1	3,1	49,2	1,6	0,4	37,6
1935	298	3 632	7,6	6,0	46,5	1,7	1,4	36,8
1940	160	1 832	7,3	8,5	47,7	1,8	0,3	34,4
1920—40	1 025	12 890	7,2	5,2	47,5	1,8	0,7	37,6
Studerande 1940	241	3 064	11,7	8,8	37,6	1,9	0,7	39,3
Samtliga	1 266	15 954	8,1	5,8	45,7	1,8	0,7	37,9

Av tabellen framgår att mer än halva totala studiekostnaden för de redovisade studenterna bestreds genom återbetalningsfritt underhåll av föräldrarna och av studenternas eget kapital. Även en väsentlig del av skulderna bestod av lån, som upptagits inom familjen, d. v. s. skulder till föräldrar eller andra närstående och enskilda. Förhållandet belyses närmare i följande tabell, av vilken framgår, att denna interna skuldsättning för akademiker med examen från fakultet uppgick till sammanlagt 45 procent för deklaranterna av årgångarna 1920 och 1925 samt till 47 procent av årgångarna 1930 och 1935. Inräknas även civilingenjörer och civilekonomer i de nämnda grupperna erhålles en intern skuldsättning på 50 procent, lika inom alla studentårgångarna.

Total skuldsättning vid inträdet i förvärvslivet, fördelad på långgivare.

E x a m e n	Å r g å n g	Total skuldsomma (1 000-tal kr.)	Därav skuld, i procent till						
			föräldrar	andra närstående och enskilda	kreditkassor och liknande	banker och för- säkringsbolag	statens studielån	andra kredit- givare	I allt
Teol. kand.; jur. kand.; med. lic.; fil. mag.	1920, 1925	2 905,9	19	26	8	36	3	8	100
	1930, 1935	2 596,0	28	19	14	30	5	4	100
Teol. kand.; jur. kand.; med. lic.; fil. mag.; civil- ing.-examen och ekonom- examen.	1920, 1925	3 721,1	24	26	6	32	4	8	100
	1930, 1935	4 063,2	29	21	9	32	6	3	100

Utredningen har av de här anförda siffrorna dragit den slutsatsen, att endast cirka $\frac{1}{4}$ av akademikerna finansierar sina studier genom banklån och liknande. Det är, som också påpekats av flera remissinstanser, ett fel-slut, när det enligt de anförda tabellerna icke är fråga om huru de stude-
rande fördela sig med avseende på anlåtade utvägar för bestridande av
studiekostnaderna. Den totala skuldsumman utsäger nämligen icke något
om i vilken utsträckning skuldsatta studerande utnyttja olika lånemöjlig-
heter utan endast att $\frac{1}{4}$ av de totala studiekostnaderna finansieras genom
banklån och liknande. Utredningen har också själv inskjutit en allmän
reservation mot innebörden av beräkningarna. »Det är givet», framhåller
sålunda utredningen, »att bedömas studiekostnaderna i stort, så är det i
och för sig likgiltigt, om bidragen härröra från den ena eller andra inkomst-
källan. När de enskilda studenternas studiekostnader skola uppskattas, kan
ett sådant summariskt betraktelsesätt emellertid knappast vara tillfyllest.
Det finnes nämligen ringa sannolikhet för att någon enskild student skulle
uppvisa en individuell fördelning av studiekostnaderna, som svarade mot
totalkostnadernas genomsnittliga fördelning. För åtskilliga studenter tär-
kas studiekostnaderna helt genom bidrag från hemmet eller genom eget
kapital, som tages i anspråk för detta ändamål. För andra åter står endast
lånevägen öppen, och åter andra måste ägna sig åt förvärvsarbete.»

Det statistiska materialet tillåter icke någon noggrannare särredovisning
av de olika bidragsformernas fördelning i de enskilda fallen, men förhål-
landet får dock i viss mån en statistisk belysning, om man jämför propor-
tionen mellan skuldsatta och icke-skuldsatta akademiker vid inträdet i
förvärvslivet. Utredningen lämnar bland annat följande uppgifter.

Av 194 teologie kandidater från årgångarna 1920—1935 voro 159 skuld-
satta vid examens avläggande, d. v. s. 82 procent. Skuldsommorna varie-
rade inom olika årgångar mellan 7 100 kronor och 8 300 kronor. Av 151
filosofie kandidater tillhörande samma årgångar voro 56 skuldsatta, d. v. s.

37 procent. Av 235 filosofie magistrar voro 131 skuldsatta eller 56 procent. Skuldsummornas medeltal för anförda examina inom filosofiska fakulteten varierade mellan 5 300 och 9 300 kronor för kandidatexamen och mellan 7 100 och 8 800 för magisterexamen. Av 340 juris kandidater voro 142 skuldsatta, eller 42 procent, och skuldsummornas medeltal växlade för olika årgångar mellan 5 800 och 9 400 kronor. För medicine licentiaternas vidkommande redovisades 162 skuldsatta av 240, d. v. s. nära 68 procent. Skuldsommorna voro inom denna utbildning avsevärt högre eller mellan 13 900 och 21 000 kronor.

För fackhögskolestudenterna kunde uppgifter i detta hänseende endast lämnas beträffande civilingenjörerna. Av redovisade 661 civilingenjörer deklarerade 361 studieskulder, d. v. s. 54 procent. Skuldsättningens medeltal varierade mellan 5 400 och 8 800 kronor.

I *arbetsmarknadskommisionens utredning* rörande militärtjänstgöringens inverkan på universitets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden (stat. off. utr. 1943:77) beräknades den totala skuldsumman år 1943 bland de studerande vid universitet och högskolor till mellan 35 och 40 miljoner kronor. Genomsnittliga skuldsumman per skuldsatt studerande uppgick till 6 400 kronor, och om den interna skuldsättningen frånräknades till 3 400 kronor.

Enligt *Uppsala-enkäten* hade 31 procent av redovisade aktiva studerande förvärvsarbete i någon form; av dem hade 5 procent heltidsanställning; 8 procent deltidanställning och 18 procent mera tillfälliga förvärvsarbeten. Av studenter utan examen hade 24 procent av de manliga och 18 procent av de kvinnliga förvärvsarbete, huvudsakligen av tillfällig art. Av studerande med lägre examen redovisade 49 procent av de manliga och 44 procent av de kvinnliga förvärvsarbete, likaledes huvudsakligen av tillfällig art. Studerande med högre examen voro till 81 procent sysselsatta med förvärvsarbete av mera permanent natur. Motsvarande uppgifter från Stockholm och Göteborg giva vid handen, att de studerande där i ännu högre grad ägna sig åt förvärvsarbete, under det att uppgifterna från Lund visa, att förvärvsarbetet där har ungefär samma omfattning som i Uppsala eller t. o. m. något mindre. Skillnaden mellan de olika studieorterna står i samband med att det generellt sett finnes flera möjligheter till förvärvsarbete för studenter i de större städerna än i de mindre. Härtill kommer, att de högre levnadskostnaderna i Stockholm och Göteborg tvinga studenter med mindre god ekonomi att ägna sig åt förvärvsarbete.

Stipendier spela däremot — med undantag för de statliga naturastipendierna — en ringa roll för studiekostnadernas gäldande.

U t g i f t e r.

Studentsociala utredningen anför i fråga om studenternas olika utgifter bland annat följande.

Till de fasta och ofrånkomliga utgifterna höra kostnaderna för bostad och mat, kläder, tvätt och personlig hygien, resor till och från studieorten,

kursavgifter och kurslitteratur. Därtill komma sådana utgifter, som betingas av skuldsättningen, d. v. s. livförsäkringspremier och låneräntor. Utgifter för rekreation, förströelse och nöjen spela en viss roll, men de äro alltför varierande och därför svåra att beräkna. Summan av de fasta kostnaderna torde vara tämligen konstant eller åtminstone uppvisa rätt obetydliga variationer, som direkt kunna hänföras till skillnader i ekonomisk standard studenterna emellan.

I Uppsala-enkäten redovisades kostnader för bostad och kost under höstterminen 1946 för såväl ogifta som gifta studenter. Enligt denna undersökning hyrde 20 procent av samtliga uppgiftslämnare i Uppsala direkt av fastighetsägare, 49 procent av studenterna hyrde rum av lägenhetsinnehavare, 10 procent bodde hos föräldrar eller andra anhöriga. Återstoden, 21 procent, bodde i studenthus eller studenthem. Av studentskorna voro något flera inneboende än studenterna.

Månadshyran för manliga studenter uppvisade ett medianvärde av 65 kronor — nedre respektive övre kvartilvärdena lågo vid 56 respektive 74 kronor. Medeltalet för hyresbeloppet för manliga studenter låg vid 67 kronor och för kvinnliga studenter vid 70 kronor. Uppgifterna avse ogifta studenter.

Kostnaderna för mat uppvisade större skillnader än kostnaderna för bostad. Huvudparten av de manliga ogifta studenterna intogo två mål om dagen på matställe, under det att de ogifta kvinnliga studenterna i regel intogo ett mål i hemmet och ett på matställe. Totalkostnaderna för mat per månad utgjorde 98 kronor för ogifta studerande, som ej voro inackorderade i kost hos föräldrar eller anhöriga, (för manliga 101 kronor och för kvinnliga 92 kronor).

Sammanlagt uppgingo genomsnittskostnaderna för mat och bostad till 167 kronor för manliga och 162 kronor för kvinnliga studenter. För samtliga studenter, manliga och kvinnliga, låg nedersta respektive översta decilen vid 132 respektive 205 kronor, vilket innebär, att 80 procent av de i enkäten redovisade studenterna återfunnos mellan dessa gränsvärden.

För gifta studenter stego självfallet såväl bostads- som matkostnaderna under förutsättning att endera kontrahenten ensam skulle svara för familjens försörjning. Behovet av en lugn arbetsplats för studierna i hemmet medförde, att den vanligaste bostadstypen för gifta studenter var 2 rum och kök. Månadshyran utgjorde i genomsnitt 96 kronor för de barnlösa familjerna och 134 kronor för ettbarnsfamiljerna. För studentfamiljer med två barn var 3 rum och kök den vanligaste bostadstypen med genomsnittshyran 143 kronor. Förutsatt att båda makarna studera, blir således den individuella bostadskostnaden per kontrahent 48 kronor i de barnlösa familjerna; 67 kronor i ettbarnsfamiljerna och 72 kronor i tvåbarnsfamiljerna.

Matkostnaderna för ett studentäktenskap utgjorde i medeltal 165 kronor i månaden. För dem som intogo samtliga huvudmål i hemmet var familjens matkostnader 159 kronor, d. v. s. 80 kronor per kontrahent. För familjer utan barn var motsvarande kostnad lägre eller 140 kronor = 70 kronor per kontrahent. För ettbarnsfamiljerna motsvarade kostnaderna nära nog medeltalet och utgjorde 155 kronor eller 78 kronor per kontrahent, om merkostnaderna för barnet delas lika mellan makarna. För tvåbarnsfamiljerna slutligen uppgingo matkostnaderna till 194 kronor i månaden eller 97 kronor per kontrahent. Uppgifterna lämnades med reservation, då familjernas ekonomiska ställning i övrigt icke var känd och ej heller barnens ålder.

Godtagas uppgifterna såsom tämligen säkra, innebära de, att de primära kostnaderna per studiemånad för studentmakar, vilka båda studera, skulle uppgå till i runt tal 240 kronor för barnlösa familjer, till 290 kronor för ettbarnsfamiljerna och 340 kronor för tvåbarnsfamiljerna. I jämförelse med de tidigare meddelade genomsnittsbeloppen per månad för ogifta manliga respektive kvinnliga studenter (167 respektive 162 kronor) ha således studentmakarna var för sig lägre kostnader för kost och bostad än ogifta studenter. Först i studentfamiljer med 2 barn uppgå kostnaderna för kost och bostad — utslagna per kontrahent — till högre belopp än för ogifta studenter. I kalkylen ha självfallet inga kostnader för bosättning, underhåll och nyanskaffning av möbler o. s. v. inräknats utan blott de primära kostnaderna för kost och bostad.

En jämförelse mellan akademikerutredningens uppgifter om de primära levnadskostnaderna för Uppsalastudenter visar god överensstämmelse med Uppsala-enkätens motsvarande siffror. I akademikerutredningen angivas sålunda kostnaderna för bostad och vivre under studieåret till 1 975 kronor, vari ingår ett belopp om 400 à 500 kronor för övriga utgifter under studieåret. För ogifta manliga studenter var enligt Uppsala-enkäten motsvarande kostnad 1 970 kronor.

Ovan gjorda beräkningar av levnadskostnaderna för olika studentkategorier vid Uppsala universitet grunda sig på medeltal inom relativt noggrant avgränsade grupper. Det är givet, att i de enskilda fallen de nämnda kostnaderna kunna både över- och underskridas. Det blir i sista hand de enskilda studenternas livsföring, som är avgörande för levnadskostnadernas storlek.

Överensstämmelsen mellan den i akademikerutredningen meddelade uppgiften rörande studenternas genomsnittliga *primära* levnadskostnader i Uppsala och motsvarande siffra från Uppsalaenkäten gör, att utredningen anser sig kunna godtaga de av akademikerutredningen meddelade uppgifterna för de primära levnadskostnaderna på övriga studieorter. Sålunda skulle för ogifta studerande, vilka icke äro boende i hemmet under läsåret, mediankostnaden för bostad och vivre uppgå till 2 395 kronor i Stockholm, 1 975 kronor i Uppsala, 1 870 kronor i Lund och 2 025 kronor i Göteborg.

Utöver dessa utgifter för de primära levnadskostnaderna tillkomma andra mer eller mindre fasta kostnader, såsom avgifter för kurser och terminsavgifter, utgifter för kurslitteratur, för amorteringar och räntor samt för försäkringar.

Studietidens längd.

Utredningen anför:

De genomsnittliga kostnaderna för studenternas uppehälle på studieorterna ha varit förhållandevis lätta att fastställa på grundval av uppgifterna i akademikerutredningen och Uppsala-enkäten. Skillnaden i total studiekostnad för olika akademiska examina blir därför beroende av den tid, som studierna i genomsnitt kräva.

En samlad uppgift över den verkliga studietiden för olika examina är emellertid svår att framlägga, då många faktorer inverka på dennas längd. Om studietiden t. ex. belastas med förvärvsarbete i större eller mindre utsträckning, medför detta visserligen en ekonomisk lättnad, men denna lättnad får i regel köpas på bekostnad av studieeffektiviteten. Likaså inne-

bär värnpliktstjänstgöringen ofta ett väsentligt avbräck för de manliga studenterna, och under krigsåren inverkade beredskapstjänstgöringen, som i vissa fall utsträcktes under flera år, ytterst störande på studiegången. Men även under mera normala tider förete de studerande stora skillnader i studietid, vilka bland annat sammanhånga med de personliga förutsättningarna för studierna.

Det kan emellertid fastslås, att de tider, som anföras i kursplanerna för olika examina och ämneskombinationer, sällan kunna hållas. Den allmänna tendensen synes vara, att studietiden väsentligt ökat för de flesta examina. Härtill ha många orsaker bidragit, bland annat ha kursfordringarna utökats.

Utredningen har emellertid genom införskaffande av olika uppgifter sökt att inom vissa gränser fastställa en »normal» studietid och därvid kommit till följande resultat.

Fakultetsstudier: *filosofie kandidatexamen*: 6 à 8 terminer (3—4 läsår); *teologie kandidatexamen*, *juris kandidatexamen*, *politices magisterexamen* och *filosofie magisterexamen*: 11 terminer, (5, 5 läsår); *medicine kandidatexamen*: 5 à 6 terminer (3 läsår); *medicine licentiatexamen* (utöver kandidatexamen) 9 à 10 terminer (5 läsår).

Fackhögskolestudier: *civilingenjörsexamen*: 8 terminer (4 läsår); *civilekonomexamen*: 9 terminer (3 läsår); *veterinärexamen*: 6 läsår om vardera 10 månader; *tandläkarexamen*: 5 läsår, *farmacie kandidatexamen*: 2 terminer (1 läsår); *apotekarexamen* (utöver farm.kand.-examen) 4 terminer (2 läsår); *agronomexamen*: 8 terminer (4 läsår); *jägmästarexamen*: 8 terminer (4 läsår, av vilka det första omfattar 50 studieveckor) samt för *avgångsexamen från socialinstituten*: 6 terminer (2 läsår) och *gymnastiklärarexamen*: 4 terminer (2 läsår).

Studiekostnadernas totala belopp.

Uppskattade studiekostnader för olika akademiska examina.

Avsedd examen	Antal studieår	Kostnad per studieår	Totalkostnad (1948 års prisläge)
Teologie kandidat	5 1/2	3 100	17 100
Juris kandidat	5 1/2	4 100	22 600
Politices magister	5 1/2	4 100	22 600
Medicine licentiat	8	4 400	35 200
Filosofie kandidat	3—4	3 500	11 000—14 000
Filosofie magister	5 1/2	3 500	19 300
Civilingenjör	4	4 000	16 000
Civilekonom	3	4 000	12 000
Tandläkare	5	4 100	20 500
Veterinär	6	4 100	24 600
Farmacie kandidat	1	3 600	3 600
Apotekare	2	3 600	7 200
Agronom	4	3 000	12 000
Jägmästare	4	4 100	16 400
Socialexamen	2	3 600	7 200
Gymnastikdirektör	2	4 000	8 000

Tabellen, som redovisar studiekostnadernas medeltal för olika examina, anger endast levnadskostnadernas sannolika belopp under den som »normal» uppfattade studietiden för respektive examina jämte övriga kostnader, så långt dessa kunnat beräknas. Men givetvis äro de anförda siffrorna i högsta grad approximativa. Tabellen bygger på akademikerutredningens uppgifter rörande studiekostnaderna för nettostudieår, sådana dessa kostnader redovisas av studenter tillhörande årgång 1940. Utredningen har vidare höjt de av akademikerutredningen angivna siffrorna med cirka 10 procent för att dessa skulle kunna anses motsvara prisläget år 1948.

Remissyttranden.

Vissa anmärkningar har riktats mot utredningens tolkning av det statistiska materialet. En del remissinstanser — däribland *kanslern* och *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* — har ansett behovet av stödåtgärder för studenter från socialgrupperna I och II vara större än vad utredningen synes ha räknat med. Samma uppfattning har *statsstipendienämnden vid Stockholms högskola*, som dessutom anser, att den nuvarande skatte- lagstiftningen i fortsättningen ytterligare kommer att minska möjligheterna för föräldrar i de högre socialgrupperna att bestrida kostnaderna för barnens utbildning. I flera yttranden framhålles att den Wicksell—Larssonska utredningen rörande socialklasser och föräldrarnas bidragsförmåga i väsentliga avseenden måste anses föråldrad.

Kanslern anser liksom *större akademiska konsistoriet i Uppsala*, att utredningen undervärderat traditionens betydelse, när det gällt att förklara studentkårernas sociala sammansättning, och den sistnämnda instansen anser dessutom, att de akademiska studierna också måste leda till ekonomiskt lönande och socialt ansedda levnadsbanor för att kunna locka ungdom i större utsträckning från socialgrupp III.

Göteborgs högskolas lärarråd har i anledning av utredningens försök till uppskattning av »begåvningsreserven» ansett det synnerligen vågsamt och spekulativt att söka pressa upp procentsatsen »studentexamenskapsbla» från 12 till 19. Lärarrådet anser 12 procent vara en säkrare siffra. Samma remissinstans framhåller vidare, att den del av utredningens argumentering, som grundar sig på indelningen i och begåvningsfördelningen inom socialklasser, är otillräckligt underbyggd och synes innebära en påtaglig schematisering.

Vissa korrigeringar av och reservationer emot utredningens statistiska uppgifter ha gjorts i några yttranden, för vilka jag avser att redogöra endast i den mån dessa utredningens uppgifter komma att ligga till grund för särskilda förslag eller framställningar.

Sammanfattningsvis må ur *statistiska centralbyråns* yttrande anföras följande.

Den i betänkandet framlagda sammanställningen av vissa resultat från föreliggande statistiska undersökningar angående bland annat tillströmningen till den högre undervisningen, studenternas sociala härkomst, studiekostnaderna och deras finansiering (Lundaundersökningen, universitetsstatistikens hittills ej publicerade redogörelse för nioårsperioden 1937—1946, 1945 års akademikerutredning samt en lokalundersökning bland studenter vid Uppsala universitet) ger enligt centralbyråns mening otvetydigt vid handen, att det ur olika synpunkter måste anses angeläget att de ekonomiska betingelserna för studier vid universitet och högskolor förbättras genom lämpliga statliga stödåtgärder.

Departementschefen.

Den brett upplagda redogörelse för universitets- och högskolestudenternas aktuella situation, som studentsociala utredningen lämnat i sitt betänkande, torde vara nödvändig för att få den sociala och ekonomiska bakgrunden till de av utredningen framförda praktiska förslagen. I likhet med flertalet remissinstanser anser jag, att det sammanställda statistiska materialet otvetydigt visar angelägenheten av att genom olika statliga stödåtgärder dels förbättra de ekonomiska betingelserna för högre studier över huvud taget, dels främja en socialt mera allsidig rekrytering till våra universitet och högskolor.

Redan av de uppgifter, som lämnats rörande abiturienternas och studenternas sociala härkomst, torde framgå, att de ekonomiskt sämre ställda samhällsgrupperna måste ha möjligheter att rekrytera en avsevärd ökning av studentkadrarna. Detta påstående torde kunna göras, även om man — som jag tidigare framhållit — måste anse beräkningar av den s. k. begåvningsreservens storlek vara ytterst osäkra. Man kan under alla förhållanden icke göra gällande, att vi med nuvarande utbildningssystem på ett rationellt sätt tillvarataga vårt lands teoretiska begåvningar.

De principiella motiveringarna för en politik syftande till de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering har jag tidigare anfört. Jag vill därför i detta sammanhang endast ytterligare understryka vissa särskilt anmärkningsvärda förhållanden i studenternas nuvarande sociala och ekonomiska situation.

Studentkärerna visa en föga socialt differentierad sammansättning med en oproportionerlig överrepresentation för socialgrupp I, icke mindre än 57,2 procent av studentantalet. Från socialgrupp II kommo enligt utredningens beräkningar 35,8 procent och från socialgrupp III 5,7 procent av studenterna vid universitet och högskolor. Den använda indelningen i socialgrupper är visserligen behäftad med uppenbara brister. Man kan exempelvis icke utan vidare sätta likhetstecken mellan socialgrupp I och de ekonomiskt bäst ställda i samhället, vilket även torde framgå av utredningens uppdelning av socialgrupperna på olika yrkesgrupper. Men även med från-

gående av den gängse socialgruppsindelningen synes det statistiska materialet ge stöd för utredningens påstående, att möjligheten att bedriva högre studier fortfarande i stor utsträckning är förbehållen personer ur de bättre situerade samhällsgrupperna. Därmed har jag icke velat påstå, att studentkårernas sociala sammansättning uteslutande skulle bero på olika gruppers privatekonomiska förutsättningar. Jag har redan tidigare bland annat framhållit de traditionella och psykologiska faktorernas betydelse för rekryteringen till de högre utbildningsbanorna. Detta konstaterande ändrar dock icke det faktum, att studentkårernas nuvarande sammansättning är i högsta grad socialt och ekonomiskt betingad.

Den familjeekonomiska bakgrundens betydelse framgår även av den redogörelse, som lämnats för studiekostnadernas bestridande. Det visar sig sålunda, att mer än halva totala studiekostnaden för de i den föreliggande undersökningen redovisade studenterna bestreds genom återbetalningsfritt underhåll av föräldrarna och av studenternas eget kapital. Även skulderna bestodo till bortåt 50 procent av lån, som upptagits inom familjen eller bland närstående och enskilda. Detta skulle alltså innebära, att endast cirka 1/4 av de totala studiekostnaderna finansierades genom banklån och liknande. Huru de studerande fördela sig med avseende på anlåtade utvägar för bestridande av studiekostnaderna framgår däremot icke av det anförda siffermaterialet. De statistiska uppgifter, som utredningen hämtat från akademikerutredningen, ge dock en viss uppfattning om proportionen mellan skuldsatta och icke-skuldsatta akademiker vid inträdet i förvärvslivet. Av teologie kandidaterna voro sålunda 82 procent skuldsatta, av medicine licentiaterna 68 procent, av filosofie magistrarna 56 procent, av civilingenjörerna 54 procent, av juris kandidaterna 42 procent och av filosofie kandidaterna 37 procent. Belysande är även den av arbetsmarknadscommissionen 1943 utförda undersökningen, enligt vilken den genomsnittliga skuldsumman per skuldsatt studerande uppgick till 6 400 kronor. Frånräknar man den interna skuldsättningen skulle alltså den genomsnittliga skuldsumman stanna vid 3 400 kronor. Det kan invändas, att de anförda siffrorna icke äro aktuella, och därför bör man numera genomgående räkna med något högre belopp, men de torde likväl lämna en god bild av lånens betydelse för studiernas finansiering.

För en riktig uppfattning av studenternas ekonomiska förhållanden bör hänsyn även tagas till förvärvsarbetets omfattning. Möjligheter till förvärvsarbete i större eller mindre utsträckning under studietiden medför visserligen en ekonomisk lättnad och minskad skuldsättning och kan givetvis i många fall även innebära en värdefull praktik för en kommande yrkesverksamhet, men dessa fördelar få, såsom utredningen med rätta framhåller, i regel köpas på bekostnad av studieeffektiviteten. Förvärvsarbete under studietiden torde därför ofta vara ett bevis på att erforderligt studiekapital

icke kunnat anskaffas på annat sätt. Av de aktiva studerandena i Uppsala hade höstterminen 1946 icke mindre än 31 procent förvärvsarbete i någon form. Motsvarande uppgifter från Stockholm och Göteborg visa, att studenterna på dessa studieorter i ännu högre grad ägna sig åt förvärvsarbete, vilket ju sedan länge varit ett känt förhållande.

Beträffande studenternas olika utgifter under studietiden hänvisar jag till vad utredningen i denna fråga anfört. Då de uppgivna kostnaderna för bostad och kost hänföra sig till hösten 1946 äro emellertid siffrorna för låga på grund av sedan dess inträffad prisstegring framför allt i fråga om uthyrningsrum. Enligt inhämtade uppgifter synas därför de genomsnittliga kostnaderna för bostad och mat böra höjas med i runt tal 15 procent. Även utredningens beräkningar av studiekostnadernas totala belopp torde av samma skäl vara i underkant.

Då jag med hänsyn till det ekonomiska läget icke är beredd att förorda förslag till årets riksdag om införandet av nya statsstipendier i enlighet med utredningens förslag, anser jag mig icke i detta sammanhang böra taga ställning till utredningens försök att fastställa en »normal» studietid för olika examina.

De av utredningen framlagda uppgifterna rörande abiturienternas studentbetyg äro av betydelse, när det gäller att söka fastställa en viss betygsgräns såsom presumtion för studielämplighet, och jag behandlar därför detta spörsmål i samband med mitt ställningstagande till frågan om införande av studielån med statlig kreditgaranti.

4. Olika former av studentsociala stödåtgärder.

Allmänna synpunkter.

Inledningsvis framhåller utredningen i en principiell diskussion angående olika studentsociala stödformer bland annat följande.

Ett statligt stöd till de studerande kan, liksom fallet är med övriga former av socialpolitik, insättas efter två skilda linjer. Antingen kunna de studerande beredas direkt ekonomiskt stöd, eller kunna studiekostnaderna nedbringas genom åtgärder, som göra uppehållet på studieorten billigare — t. ex. bostadssubventioner, ekonomiskt stöd åt matsalar avsedda för de studerande, inrättande av kurslitteratursamlingar, avskaffande av obligatoriska avgifter, samt i vissa fall genom nedskärande av studietiden.

Det direkta statliga stödet, som kan utgå i form av *lön under studietiden* eller *stipendier* under hela eller delar av studietiden, får till resultat, att en del kostnader, vilka tidigare på olika sätt bestredos av enskilda, nu överföras på det allmänna. Utgår understödet i form av *studielån*, medför detta, att studiekostnaderna skjutas på framtiden och återkomma efter studietidens slut såsom amorteringar av de upptagna lånen. Ingendera av dessa tre stödformer — lön, stipendier eller lån — verkar direkt sänkande på studiekostnaderna. De bibehållas vid samma nivå som tidigare. I det en-

skilda fallet innebär stödet visserligen, att studiekostnadsproblemet löses, antingen definitivt eller temporärt — beroende på stödets utformning — förutsatt att det utgående stödet motsvarar de reella studiekostnaderna.

Införas däremot parallellt med de direkta stödformerna även indirekta sådana, i form av kapitalsubventioner till bostadshus och liknande inrättningar för studenterna, vinnes först och främst, att totalkostnaderna för det allmänna med sannolikhet minska i det långa loppet. Dessutom kommer en allmän reduktion av dessa kostnader även dem tillgodo, vilka av olika skäl kunna komma att ställas utanför det direkta stödet. Sådana åtgärder ansluta sig dessutom i praktiken till de studentsociala åtgärder, som redan vidtagits av studenternas egna organisationer på de olika studieorterna. *En kombination av direkta och indirekta stödåtgärder synes av ovan anförda skäl utredningen vara den lämpligaste metoden att nedbringa studiekostnaderna och därmed att utvidga rekryteringsbasen till de högre studierna.*

Utredningen har en utförlig behandling av själva begreppet studielön samt anför de skäl, som kunna tänkas tala för eller emot en studielön till akademiker (s. 132—143).

Utredningen har emellertid avstyrkt en lösning av studiekostnadsproblemet efter lönelinjen, liksom praktiskt taget samtliga remissinstanser, och då jag icke har för avsikt att i någon form föreslå införandet av studielön till de studerande vid universitet och högskolor, anser jag mig icke böra ingå härpå.

I fråga om statsstipendier framhåller utredningen, att erfarenheten av de nuvarande naturastipendierna i form av fri bostad och kost är gynnsam. Genom en enkät bland nuvarande och f. d. statsstipendiater har utredningen inhämtat stipendiaternas uppfattning om stipendiernas form, om kontrollåtgärderna, förmedlingen av stipendieförmånerna m. fl. frågor och dessutom ha statsstipendienämnderna meddelat sina erfarenheter.

Redan i stipendieringens principer ligger, framhåller utredningen, en behovs- och lämplighetsprövning i motsats till vad som gäller för studielönen. Även i bestämmelserna för den nuvarande stipendieringen förutsattes en sådan prövning. Någon mera rigorös studiekontroll behöver emellertid av denna grund icke utövas. Vidare torde man lättare kunna undvika en konstlad reglering av tillströmningen till de högre studierna vid ett stipendiesystem, eftersom behovs- och lämplighetsprövade stipendier icke torde komma att utöva samma lockelse — ens under en lågkonjunktur — som generellt utgående studielöner. Utredningen framhåller vidare, att en stipendiering, där de studerandes ekonomiska villkor och studiebegåvning faller utslaget, icke rimligen kan motiveras med principen om högre studier och fackutbildning som samhällsnyttig verksamhet. Ett avsteg från denna princip innebär en försvagning av utredningens argumentering för ett ökat statligt stöd åt de studerande, men att utredningen likväl gjort detta avsteg säges bero uteslutande på den nu rådande sociala fördelningen bland stu-

denterna, som tar sig uttryck bland annat däri att de flesta icke äro i behov av studielönen som stödform. Utredningen har nämligen ansett det angelägnare, att i första hand obemedlade studenter beredas tillfälle att påbörja och genomföra akademiska studier.

Beträffande studielånets för- och nackdelar anför utredningen i huvudsak bland annat.

Studielånet är som stödform en i princip effektiv hjälp under studieåren. Det kan lättare än lön och stipendier anpassas till den hjälpbehövandes reella behov. Det vädljar i högre grad än de båda andra stödformerna till den studerandes eget ansvar och kan därför inrättas med ett minimum av kontrollåtgärder från statens sida. För statens vidkommande innebära studielånen i första hand en viss förlustrisk i form av »felinvesteringar», som icke kan uppskattas i förväg. Sannolikt är denna risk emellertid icke särskilt stor, då det är ett känt förhållande, att akademiker i regel äro sköt samma som låntagare, även om svårigheterna att återbetala lånen i de enskilda fallen kunna vara utomordentligt stora.

Som en av de väsentligaste svagheter med ett lånesystem anger utredningen det förhållandet, att låntagaren icke är skyddad mot eventuellt inträffade prishöjningar, som påverka levnadskostnaderna.

Då dessa stiga, tvingas studenten att låna större belopp, vilket leder till en ökad total skuldsättning, varav följer större svårigheter att amortera skulderna efter inträdet i förvärvslivet. Om framdeles levnadskostnaderna åter sjunka och penningvärdet sålunda åter stiger, medför detta, att skuldbördans realvärde stegras i samma takt, samtidigt som de numera oftast indexreglerade lönebeloppen sjunka med levnadskostnadernas nedgång. Erfarenheterna från 1920-talet äro i detta sammanhang fullt belysande.

Det finnes vidare en psykologiskt betingad motvilja mot skuldsättning, som är särskilt utbredd inom de socialgrupper, för vilka tillträdet till de högre studierna bör underlättas. Denna inställning står sannolikt i samband med att dessa stora grupper — främst arbetare, jordbrukare och lägre tjänstemän ha mycket påtagliga erfarenheter av de skiftande konjunkturen i det ekonomiska livet, vilket gör, att en skuldsättning för en så tidskrävande utbildning som den akademiska, ter sig äventyrlig och ytterst riskabel. Utsikten att för lånade pengar förvärva en obestämd möjlighet till en bättre ekonomisk ställning kan synas vara en långsökt utväg, som avviker från den inom dessa socialgrupper gängse traditionen. Om det statliga stödet skulle inskränkas till en subvention av räntebeloppet på det utlånade kapitalet, d. v. s. något hundratal kronor per år till var och en, som behöver låna pengar för att kunna studera, så löper man risken att många studiebegåvade, medellösa eller mindre bemedlade studenter skulle avstå från att söka sig till de högre studierna.

Den mest uppenbara nackdelen med studielånen ur de studerandes synpunkt är givetvis den, att lånen icke definitivt lösa studiekostnadsproblemet. I den allmänna diskussionen om stödformerna har man då ibland föreslagit, att studieskulden skulle kunna reduceras eller avskrivs, därest studenterna nått sina avsedda examina med goda betyg eller att reduktionen av studieskulden skulle börja redan under studietiden, allt eftersom den studerande avlägger sina tentamina. Mot dessa lösningar av studiekost-

nadsproblemet framhåller utredningen, att i det förra fallet får förslaget en viss likhet med studielönen, ehuru med den skillnaden att lönebeloppet utgår i efterhand. I det senare fallet saknar man varje möjlighet att bedöma skillnaderna i studieprestationen för olika ämnen och ämneskombinationer, varför förslaget skulle medföra stora praktiska svårigheter. Vidare anför utredningen.

Härtill kommer, att om man skulle belöna en god studieprestation med ett ekonomiskt vederlag, så borde även de studenter, som av egna eller anhörigas medel bekostat sina studier, komma i åtanke vid en dylik premiering. Då subventioner i efterhand rent principiellt förefalla mindre tilltalande, vore det bättre att ge subventionen redan under studieåren, då den bäst behövs. Vidare kunde man riskera, att även skötsamma studenter skulle inskränka sina amorteringar till ett minimum i avvaktan på en allmän reduktion eller avskrivning av skuldbördan. Ur praktisk-politisk synpunkt ställer det sig svårt att framlägga ett dylikt förslag, som skulle resultera i att akademikerna kunde anses vara orättvist gynnade i förhållande till andra medborgare och särskilt till sådana, som på ett eller annat sätt erhållit ekonomisk hjälp av staten, men icke befinna sig i samma gynnsamma ställning att kunna få skulden avskriven, helst som akademikern befinner sig i den situationen, att han kan börja utnyttja sina förvärvade kunskaper i sitt yrkesarbete. Utvägen att täcka studiekostnaderna med olika slag av subventioner i efterhand förefaller därför utredningen olämplig, då den leder till komplikationer. Det synes vara en helt orealiserbar tanke.

Statliga studielån enbart kunna av dessa skäl icke betraktas som en fullvärdig stödform, framhåller utredningen, utan böra användas som en kompletterande utväg att bistå de studerande.

S a m m a n f a t t n i n g s v i s anför utredningen, att det statliga stödet till studerande vid högre läroanstalter bör inriktas på ett utbyggande av statsstipendier och studielån i kombination. Båda stödformerna skola liksom tidigare behovsprövas, men möjligheten att genom en liberalare behovsprövning än hittills bistå även mindre bemedlade och icke enbart obemedlade studenter skall tryggas. Behovsprövningen av låneansökningarna bör dock inskränkas till en realistisk bedömning av den lånesökandes behov och förutsättningar. Stipendiestödet skall till skillnad mot nu icke förbehållas fakultetsstudenterna utan utvidgas till att omfatta de studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten med vissa undantag.

Genom en kombination av stipendier och studielån garanteras enligt utredningen, att de studenter, som äro i behov av ekonomiskt stöd under studietiden, kunna beredas erforderlig hjälp, utan att det egna ansvaret för studierna och den individuella friheten under studieåren behöver beskäras.

S a m m a n f a t t n i n g a v u t r e d n i n g e n s f ö r s l a g .

Utredningen föreslår beträffande *de direkta stödåtgärderna*,

1. att statsstipendier (natura- och kontantstipendier) skola kunna tilldelas *studerande vid universiteten, karolinska institutet och de fria hög-*

skolorna i Stockholm och Göteborg samt studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten;

2. *att* statsstipendierna skola motsvara de studerandes kostnader för bostad och/eller kost under en studietid av nio månader per år för fakultetsstudenter och under den studietid, som stadgas i läroanstalternas kursplaner och reglementen för studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten;

3. *att* statsstipendium in natura skall kunna tilldelas studerande, som är i behov av ekonomiskt stöd och som uppfyller kravet på god studiebegåvning;

4. *att* det ekonomiska behörighetskravet för erhållande av statsstipendium förändras därhän, *att förutom obemedlade även mindre bemedlade studerande kunna komma i åtnjutande av detta stöd;*

5. *att* kravet på god studiebegåvning skall anses vara uppfyllt av stipendiesökande, som vid avlagd studentexamen erhållit ett betyg, vars genomsnittliga betygsvärde minst motsvarar vitsordet »Icke utan beröm godkänd» eller häremot svarande kvalifikationer för den, som icke avlagt studentexamen;

6. *att* naturastipendium efter särskild prövning må kunna kompletteras med ett kontantstipendium på högst 400 kronor per läsår;

7. *att* naturastipendium, då särskilda skäl tala härför, må kunna utgå under ytterligare någon del av studieåret efter framställning härom från stipendiaten;

8. *att* stipendium i regel skall utgå under den första halva delen av den genomsnittliga studietiden för i ansökan om stipendium angiven lägre akademisk examen (ämbetsexamen), dock att för studerande inom medicinska fakulteten licentiatexamen skall räknas såsom grundläggande examen;

9. *att* prövningen av stipendieansökningarna anförtros styrelserna för de studentsociala byråerna på de olika studieorterna (se punkt 29);

10. *att* ränte- och amorteringsfria studielån med statlig kreditgaranti skola stå till statsstipendiaternas förfogande för bestridande av övriga utgifter, som icke täckas av stipendieförmånerna, samt att sådana studielån även skola kunna tilldelas studerande, som framgångsrikt bedrivit studier med stipendiestöd under halva studietiden;

11. *att* amorteringsfria studielån med statlig kreditgaranti jämväl skola ställas till förfogande för studerande — såväl nyinskrivna som tidigare inskrivna — vilka icke tilldelats statsstipendium men uppfylla kraven på studielämplighet och kunna styrka behov av studiekredit, varvid räntefrihet dock skall medgivas först efter särskild behovsprövning;

12. *att* studielånen efter fullbordade studier skola omskrivas till akademikerlån med statlig kreditgaranti och med en amorteringstid anpassad efter låntagarens ekonomiska situation efter examen;

13. att innehav av statsstipendium och/eller studielån med statlig kreditgaranti göres oberoende av den studerandes val av studieort.

Utredningen föreslår ifråga om *indirekta stödåtgärder*,

14. att statlig subvention till uppförande av studentbostadshus kommer till stånd för att dels avhjälpa den rådande bristen på uthyrningsrum, dels hindra en ytterligare höjning av de studerandes bostadskostnader;

15. att studentbostadshusen erkännas såsom »allmännyttiga företag», varigenom de i största möjliga utsträckning kunna komma i åtnjutande av nu utgående statligt stöd till bostadsbyggandet;

16. att anslag till inventarier i studentbostadshusen upptages under åttonde huvudtiteln;

17. att statlig subvention för byggande och inredning av särskilda studentmatsalar kommer till stånd i erforderlig utsträckning i syfte att bereda studenterna på de skilda kårorterna tillgång till måltidsabonnemang till skälig kostnad;

18. att fria resor i tredje klass med järnväg eller i motsvarande klass med båt eller buss utgå i början och slutet av varje termin till studerande, vilkas resekostnad uppgår till minst 15 kronor för enkel resa mellan hemort och studieort eller vice versa;

19. att fria resor jämväl utgå till studerande, vilka av studieplanerna tvingas att förlägga någon del av sina studier eller att utföra praktikantarbete på annan ort än studieorten;

20. att nu utgående förmåner vid resa mellan studieort och hemmet under terminerna (s. k. 20-dagarsresor) skola bibehållas;

21. att nu utgående 50 procent nedsättning av biljettpriset för resor med statens järnvägar, vilka företagas av svenska och utländska studenter under förutsättning att resorna äro anordnade av Sveriges förenade studentkårer såsom utbytesresor mellan Sverige och utlandet, skall gälla för envar svensk eller utländsk student, som avser att studera i utlandet respektive vid någon svensk läroanstalt;

22. att särskilda kurslitteratursamlingar i enlighet med utredningens förslag inrättas på de skilda studieorterna;

23. att de vid skilda läroanstalter förekommande obligatoriska avgifterna, såsom inskrivnings-, termins-, kurs- och examensavgifter, framdeles avskaffas och ersätts med anslag till respektive läroanstalter att utgå under åttonde huvudtiteln, dock att studerande, som tilldelats statsstipendium, skall befrias från erläggande av sådana avgifter redan fr. o. m. läsåret 1949/50.

Utredningen föreslår beträffande *studenternas hälso- och sjukvård*.

24. att läkarundersökningar göras obligatoriska för samtliga vid universitet och högskolor inskrivna studerande, varvid undersökningarna i första hand inriktas på kontroll av tuberkulos;

25. *att* studentläkarbefattningar inrättas i Lund, Stockholm och Göteborg samt att den nu befintliga studentläkarbefattningen i Uppsala bibehålles och omorganiseras i enlighet med utredningens förslag;

26. *att* vid universitet och högskolor inskrivna studenter beredas möjlighet till frivillig försäkring enligt lagen om allmän sjukförsäkring av 3 januari 1947 på samma villkor, som gälla för den obligatoriska sjukförsäkringen, oavsett de sakna inkomster eller ha mindre än 600 kronor i årsinkomst;

27. *att* studenterna jämväl skola kunna använda sig av den frivilliga försäkring, som enligt den i p. 26 nämnda lagen skall kunna tecknas som tilllägg till sjukpenningförsäkringen;

28. *att* studenterna beredas möjlighet att genom folktandvården erhålla fri tandvård på studieorten oavsett mantalsskrivningsorten.

Utredningen föreslår vidare,

29. *att* fyra studentsociala byråer, en på vardera studieorten Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, inrättas med i betänkandets kap. 11 (s. 257 ff.) angivna arbetsuppgifter och föreslagen organisation;

30. *att* den centrala studentsociala verksamheten anförtros åt en nämnd, statens studentsociala nämnd med garantilänenämnden, vilken skall utgöra den högsta instansen i studentsociala frågor; samt

att den nuvarande garantilänenämnden uppgår i denna nämnd.

Kostnadsberäkningar.

Studentsociala utredningens förslag till ett ökat ekonomiskt stöd till universitets- och högskolestudenterna bygga på förutsättningen, att varje studerande vid dessa läroanstalter, som är i behov av ekonomiskt bistånd under studietiden och som uppfyller vissa fordringar på studielämplighet, skall beredas möjlighet att erhålla sådant stöd. Omfattningen av stödåtgärderna och i sista hand storleken av de anslag, som erfordras härför, blir härigenom beroende av de studerandes ådagalagda behov. Anslagen ha av denna anledning icke kunnat fixeras till bestämda belopp för en längre tid, och kostnadsberäkningarna måste givetvis betraktas såsom synnerligen approximativa.

De studentsociala stödåtgärderna skulle enligt utredningens förslag komma att öka successivt i omfattning år från år och uppnå ett maximum efter åtta år, sedan reformerna införts. Därefter stabiliseras läget under den teoretiska förutsättningen, att tillströmningen av studerande till de akademiska läroanstalterna förblir konstant och att behovet av stödåtgärder likaledes är konstant inom de skilda kategorierna av studenter. Under dessa förutsättningar har utredningen beräknat kostnadsökningen för studentsociala stödåtgärder under det första budgetåret till 5 878 000 kronor, varav 3 632 000 kronor i engångsanslag. Av engångsanslaget skulle till

kurslitteratursamlingar hänföras 107 800 kronor, till inventarier m. m. till de student-sociala byråerna 24 000 kronor, till inventarier till studentbostäder 1 000 000 kronor samt å kapitalbudgeten under Fonden för låneunderstöd: Tilläggs-lån för byggandet av studentbostäder 2 500 000 kronor. De årliga anslagen skulle nå sitt maximum under åttonde året med 8 130 000 kronor. Utredningens kostnadsberäkningar framgå närmare av följande tablå.

A n s l a g	Nu ut- gående anslag	B e r ä k n a d e a n s l a g							
		1949/50	1950/51	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57
		t u s e n t a l k r o n o r							
Äldre stipendier . .	608,7	308,0	178,0	73,0	43,0	13,0	13,0	13,0	13,0
Nya stipendier . . .	—	1 500,0	3 400,0	4 500,0	4 650,0	4 650,0	4 650,0	4 650,0	4 650,0
Räntebidrag	—	40,0	130,0	220,0	350,0	400,0	710,0	740,0	765,0
Resebidrag	8,0	690,0	700,0	720,0	740,0	760,0	780,0	800,0	800,0
Kurslitteratur- samlingar	—	12,7	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0
Oblig. avgifter . . .	29,4	179,4	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0	1 700,0
Hälsa- och sjukvård	16,6	66,4	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
Provisoriskt anslag till sjukvård . . .	—	45,0	45,0	—	—	—	—	—	—
Organisation	45,3	112,6	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0	115,0
Summa	708,0	2 954,1	6 355,0	7 415,0	7 685,0	7 725,0	8 055,0	8 105,0	8 130,0
Engångsanslag		3 631,8	2 500,0						

Särskilt yttrande.

Ledamoten av utredningen herr *Dahlström* har i ett särskilt yttrande utvecklat vissa från utredningen i övrigt avvikande synpunkter beträffande stödformerna. Närmast avser reservanten ett annat system för stipendiering, i princip innebärande stipendier till alla studenter under de tre första terminerna. Någon ekonomisk behovsprövning skulle sålunda icke förekomma. Kostnaderna för det av herr *Dahlström* föreslagna systemet skulle fullt utbyggt belöpa sig till cirka 9,25 miljoner kronor per år enbart för stipendier och avskrivning av studielån. Reservanten anser vidare, att utredningen ej närmare ingått på frågan om studenternas beroende av föräldrarna i ekonomiskt avseende samt att den familjerättsliga facksynpunkten på dessa problem närmare hade bort uppmärksammas och utretts. Förutom en allmän hänvisning till betänkandet (s. 182—183) må följande återgivnas.

Emellertid skulle ett utbetalande av stipendier till alla studenter under de första tre terminerna från statens synpunkt te sig dyrbart med hänsyn till studieavbrotten, som äro särskilt vanliga bland de relativt sett mindre

studielämpliga. Därför synes det lämpligt att reducera antalet stipendier för varje fakultet eller högskola med hänsyn till frekvensen av studieavbrott i varje särskilt fall. Därvid kan man räkna med en viss säkerhetsmarginal på exempelvis 10 procent, så att, vid en högskola, där studieavbrotten utgöra 20 procent av de nyinskrivna, endast 70 procent erhålla stipendier. Vid exempelvis skogshögskolan, där praktiskt taget inga studieavbrott förekomma, behöver ingen sådan begränsning göras. Gallringen skulle ske med ledning av studentbetygen, som visat sig vara till god ledning vid bedömning av risken för studieavbrott (enligt professor C.-E. Quensels utredning). Ett sådant förfarande utgör en tillräckligt säker garanti för att inga eller ytterst få stipendier utbetalas till studenter, som ej fullfölja studierna. De, som härigenom ställas utanför stipendiestödet, ha alltså relativt svaga studentbetyg. Dessa skulle beredas möjlighet att genom lån med statlig kreditgaranti finansiera sina studier. Skulle de kunna uppvisa ett acceptabelt studieresultat för de första tre terminerna, skulle de få sina lån avskrivna med belopp, som motsvarade stipendierna. Härmed vinnes alltså, att efter denna tidpunkt ha alla studenter, som klarat av sina studier acceptabelt, erhållit samma förmån — dock först i efterhand för dem som hade så klena studentbetyg, att staten ej riskerade stipendium på dem.

Föräldrarnas ekonomiska situation är i många fall avgörande för den utbildning, som barnen påkostas eller kosta på sig. Bland annat därför är det riktigare att, såsom i ovan skisserade förslag, i första hand ta studenternas egen ekonomi i betraktande vid utformningen av stödet. Studenterna äro dock rättskapabla individer, som snart efter studentexamen uppnå myndig ålder. Endast 9 procent av *studenterna* ha sådana inkomst- eller förmögenhetsförhållanden, att de inte skulle »behöva» ekonomiskt stöd av det allmänna.

Remissyttrandet.

I detta sammanhang avser jag endast att redogöra för de synpunkter, som vid remissbehandlingen framkommit rörande utredningens allmänna och principiella ställningstagande till olika former av studentsociala stödåtgärder men icke för remissbehandlingen rörande utredningens olika praktiska förslag. Spörsmål såsom stipendiernas form, stipendietidens längd för olika studentkategorier, tidpunkten för stipendiernas inrättande, de olika behörighetskraven, inrättande av kurslitteratursamlingar, fria resor och övriga förslag, vilka jag tidigare sammanfattningsvis redovisat, böra underställas riksdagen efter hand som Kungl. Maj:t är beredd att framlägga förslag härom.

Utredningens linje i valet mellan olika former av direkta studentsociala stödåtgärder, nämligen en kombination av statsstipendier och studielån samt utredningens förslag till stödåtgärdernas utformning, ha i sina huvuddrag accepterats av ett stort antal remissinstanser däribland *kanslern, konsistorierna vid universiteten i Uppsala och Lund, lärarråden vid Stockholms och Göteborgs högskolor, lärarkollegiet vid karolinska institutet, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, skolöverstyrelsen, statskontoret, forsk-*

ningsrådets samarbetsdelegation, socialinstitutet och Sveriges förenade studentkårer (SFS).

När det gäller den relativa vikt, man vill tillmäta de båda stödformerna stipendier och lån, har dock vid diskussionen inom SFS två linjer framkommit. Den ena huvudlinjen anknyter till utredningens grundsyn, att den familjeekonomiska bakgrunden skall avgöra frågan om behörighet till direkt statlig subvention samt att de studenter, som ej med egna eller föräldrars medel till någon del kan finansiera de högre studierna, borde få i varje fall de primära levnadskostnaderna täckta i sådan grad, att de ej av ekonomiska skäl tvingas till en i förhållande till andra studenter oproportionerligt stor skuldsättning. Ett utöver utredningens förslag ökat antal delstipendier för de grupper, som endast delvis kunna bekosta sina studier, anses ur samma allmänna synpunkt såsom önskvärt. Företrädarna för den här refererade linjen anse det även nödvändigt med en stipendiering av minst den omfattning utredningen föreslår, om skuldtrycket ej skall öka för akademikergruppen som helhet och om procenttalet väsentligt skuldsatta ej skall öka. Behovsprövade statsstipendier har vidare ansetts vara den effektivaste metoden att avlägsna de ekonomiska och psykologiska hindren för en rimligare socialgruppsrekrytering. Frågan anses dock komma i ett nytt läge, när gymnasierna blivit en socialt mer allsidig rekryteringsbas för de högre studierna.

Företrädarna för den andra huvudlinjen inom SFS, vilka i högre grad betrakta studenten såsom en i förhållande till föräldrarna fristående individ, anse studielånet som den primära av de direkta statliga stödåtgärderna. Det innebär i princip effektiv hjälp under studieåren och gör akademikernas belägenhet tillräckligt likartad. Av psykologiska skäl förordar man dock ett tillräckligt antal rekryteringsstipendier utgående under en relativt begränsad tid. Företrädarna för denna linje anse vidare bland annat, att bestämda risker för ingrepp i den fulla personliga friheten uppstå vid en stipendiering under längre tid och att ett stipendiesystem i alltför hög grad avtrubbar ansvarskänslan. Slutligen anses att skillnaden i utgångsläge mellan stipendierade och icke-stipendierade blir mindre, om stipendietiden blir kort. SFS framhåller dock, att enighet rått om att behovsprövningen under nuvarande förhållanden icke borde slopas, även om skälen för detta ställningstagande varit olika.

De invändningar, som vid remissbehandlingen framkommit mot utredningens val av stödformer, ha i stort sett följt tre linjer. En del remissinstanser, däribland *direktionen för handelshögskolan i Stockholm, styrelsen för handelshögskolan i Göteborg, tekniska högskolans i Stockholm lärarkollegium, styrelsen för veterinärhögskolan, styrelsen för skogshögskolan, garantilånenämnden, studielånenämnden, Lunds studentkårs kreditkassa och Sveriges akademikers centralorganisation*, ha ansett att tyngdpunkten bör läggas vid statsgaranterade studielån under hela studietiden och att

stipendier endast böra tilldelas studerande med utpräglad studiebegåvning. Några av dessa remissinstanser ha även uttalat sympatier för det av herr Dahlström inom utredningen reservationsvis framförda förslaget, att lånen borde kompletteras med vissa rekryteringsstipendier under kortare tid.

Studielånenämnden anför som motivering för lånelinjen bland annat.

Nämnden håller för sin del före, att huvudvikten i fråga om studiehjälpen bör läggas på lånen, som bör vara den normala typen även från början av studierna. I princip anser nämligen nämnden, att lånen äro den riktiga stödformen, när det gäller studier eller utbildning för studerande, som hunnit upp i den ålder, att de böra själva taga ansvaret för sin ekonomi och, om de icke förut gjort det, lära sig att »stå på egna ben». Lånen äro en hjälp till självhjälp, vars fostrande värde är obestridligt. Och när det som i här behandlade studiehjälpsfråga gäller unga män och kvinnor, som i och genom sin utbildning vid universitet och högskolor komma att intaga ledande poster i samhället (utredningens ord), får denna synpunkt på lånen en särskild betydelse. Det förhållandet att utbildningen vid universiteten i allmänhet och vid fackhögskolorna regelmässigt avslutas med en examen, efter vars avläggande förvärvsarbetet omedelbart kan börja, talar även principiellt för lånen.

Socialstyrelsen ansluter sig däremot principiellt till stipendielinjen och anser systemet med studier på lån olämpligt. Styrelsen säger sig dock inse, att den av utredningen föreslagna avvägningen mellan stipendie- och lånevägen kan förefalla att vara den mest rationella, så länge endast ett mycket begränsat belopp kan beräknas komma att stå till förfogande för stipendier. På något längre sikt måste det emellertid framstå som ett angeläget önskemål att avskaffa eller åtminstone starkt reducera det olämpliga och särskilt i Sverige vanliga systemet med studier på lån. I den mån statsfinansiella skäl möjliggöra en utbyggnad av stipendiesystemet, borde det följaktligen enligt socialstyrelsen utsträckas att gälla även den senare delen av studietiden.

Den tredje linjen, efter vilken kritiken framförts, gäller utredningens förslag till behovsprövning av de studentsociala stödåtgärderna, i första hand statsstipendierna. I några yttranden har man sålunda gjort gällande, att enbart studielämpligheten borde vara utslagsgivande och att man under alla förhållanden endast skulle taga hänsyn till den studerandes egna ekonomiska förhållanden, eftersom studenten i ekonomiskt avseende borde betraktas som en självständig individ. Dessa eller liknande synpunkter ha anförts av bland andra *lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola, styrelsen för veterinärhögskolan, Sveriges akademikers centralorganisation och högerns ungdomsförbund*.

Läroverkslärarnas riksförbund har uttalat sig för en realistisk behovsprövning med hänsyn till de faktiska ekonomiska förhållandena och varnat för att schematiskt utgå från en viss social miljö. *Tjänstemännens centralorganisation* har uttalat sympatier för tanken, att stödåtgärderna borde

komma flertalet studenter till godo, oberoende av föräldrarnas ekonomiska ställning, men godtagit behovsprövningen med hänsyn till statsfinansiella skäl. Ytterligare några remissinstanser ha framfört statsfinansiella skäl för ett accepterande av behovsprövningen.

Av övriga allmänna synpunkter, som framkommit vid remissbehandlingen, må nämnas kravet på en större differentiering av de student-sociala förmånerna bland annat genom en gradering av stipendierna, vilket önskemål framförts av bland andra *kanslern*, *skolöverstyrelsen* och *SFS*. *Socialstyrelsen* har framhållit, att särskild hänsyn borde tagas till de studerande, som efter en viss tids förvärvsarbete önskade bedriva akademiska studier. Vidare har *forskningsrådets samarbetsdelegation* ansett, att de student-sociala förmånerna icke borde reduceras för stipendiat, som upp- bjure lön för assistent- eller amanuensjänstgöring.

Slutligen bör även nämnas att frågorna om avdragsrätt för amortering av studieskulder vid inkomstbeskattning, avdragsrätt för periodiskt understöd för bedrivande av högre studier samt lättnader vid sambeskattningen upptagits i flertalet yttranden från akademiska myndigheter och organisationer.

Departementschefen.

En kombination av direkta och indirekta stödåtgärder torde vara den lämpligaste metoden, om man inom en viss begränsad kostnadsram vill nå en så stor effekt som möjligt med de statliga stödåtgärderna. Utredningens förslag i detta avseende har också allmänt accepterats av myndigheter och organisationer. Jag kan för egen del i princip ansluta mig till vad utredningen anfört om önskvärdheten av att de direkta stödformerna — stipendier och lån — kombineras med indirekta sådana i syfte att nedbringa studenternas levnadskostnader. Såsom utredningen framhåller, synes man härigenom vinna, att totalkostnaderna för det allmänna med sannolikhet minska i det långa loppet samt att en reduktion av levnadskostnaderna även kommer dem tillgodo, som av olika skäl ställas utanför det direkta stödet.

De direkta stödformer, som böra väljas, måste enligt min uppfattning fylla vissa bestämda villkor. Det gäller för det första att ställa erforderligt studiekapital till förfogande och att ekonomiskt underlätta bedrivandet av högre studier. För det andra måste stödåtgärderna få en sådan utformning att de främja rekryteringen till universitet och högskolor från de ekonomiskt svagare grupperna i samhället. Slutligen böra sådana stödformer väljas, som i största möjliga utsträckning göra de studerandes ekonomiska situation så likartad som möjligt oavsett den familjeekonomiska bakgrunden. De stödformer, som då erbjuda sig, äro studielön, statsstipendier och statliga lån.

Studielönen har så gott som enhälligt avvisats, och det finns därför ingen anledning att här diskutera dess för- och nackdelar. Denna stödform, som

onekligen har vissa principiella fördelar, saknar nämligen för närvarande aktualitet, och de skäl, som utredningen anfört emot denna stödform, äro så övertygande, att studielönen under nuvarande förhållanden bör kunna avföras från diskussionen.

Stipendieformen torde vara den mest tilltalande ur de studerandes egen synpunkt. Stipendier kunna lösa den enskildes studiekostnadsproblem, de torde vara den effektivaste stödformen ur rekryteringssynpunkt och kunna bidra till att vissa studenter icke av ekonomiska skäl tvingas till en i förhållande till andra oproportionerligt stor skuldsättning. Stipendier medföra å andra sidan olägenheter i samband med en ekonomisk behovsprövning, som under nuvarande förhållanden torde vara nödvändig. En lösning av studiekostnadsproblemet efter stipendielinjen är dessutom helt beroende av statsfinansiella förutsättningar.

Vad slutligen studielånet beträffar, så innebär detta i princip en effektiv hjälp under studieåren. Studiekostnadsproblemet löses åtminstone temporärt. Studielånet kan smidigt anpassas till den hjälpbehövandes reella behov och torde i högre grad än andra stödformer vädja till den studerandes eget ansvar. Vidare blir kravet på ekonomisk behovsprövning mindre än vid stipendier. Ur statsfinansiell synpunkt äro studielånen att föredraga såsom mindre kostsamma än övriga stödformer.

Studielånet som stödform har å andra sidan även uppenbara nackdelar. I och med amorteringstvånget komma lånen att starkt belasta den akademiskt utbildade arbetskraften. Ur rekryteringsfrämjande synpunkt synas lånen vara underlägsna stipendierna. Särskilt inom de socialgrupper, för vilka tillträdet till högre studier bör underlättas, föreligger en utbredd, psykologiskt betingad motvilja mot skuldsättning. I motsats till vissa remissinstanser kan jag icke heller finna, att statliga lån på samma sätt som statsstipendier kunna göra studenternas ekonomiska situation mera likartad oavsett de privatekonomiska resurserna. För den enskilde akademikern måste nämligen i de flesta fall skuldsummans storlek tillmätas avgörande betydelse.

Slutligen vill jag beröra några av de anmärkningar, som vid remissbehandlingen framkommit mot utredningens val av stödformer.

Det är i synnerhet behovsprövningen av de föreslagna statsstipendierna, som därvid blivit föremål för kritik. I några yttranden har det sålunda hävdats, att enbart studielämpligheten borde vara utslagsgivande för erhållande av statlig studiehjälp. Man borde vidare bortse ifrån den familjeekonomiska bakgrunden och i ekonomiskt avseende betrakta studenterna såsom självständiga individer. Principiellt sett synes det finnas vissa skäl för en sådan uppfattning, men mot bakgrunden av ännu rådande sociala förhållanden måste denna likväl betraktas som orealistisk. De icke behovsprövade stipendierna för främjande av högre vetenskapliga studier ha en annan karaktär. De ha nämligen i första hand tillkommit med hänsyn till

vetenskapens behov av forskare och icke med en studentsocial motivering. En utbyggnad av de statliga stödätgårderna för universitets- och högskolestuderande måste däremot ske framför allt med en social motivering och kan enligt min mening icke uteslutande få formen av en statlig premiering av de bättre studiebegåvningarna oavsett de enskilda studenternas ekonomiska förhållanden. Jag vill också erinra om att det inom Sveriges förenade studentkårer rått enighet om att behovsprövningen under nuvarande förhållanden icke borde slopas. Även med hänsyn till statsfinansiella skäl synes en behovsprövning för närvarande vara nödvändig.

Anser man en behovsprövning nödvändig följer därav att man icke gärna kan acceptera en uppfattning, som helt vill bortse ifrån studenternas familjeekonomiska bakgrund. Denna bakgrunds betydelse framgår, som jag tidigare anfört, av den redogörelse utredningen lämnat för studiekostnadernas bestridande. Skulle hänsyn endast tagas till studenternas »egna ekonomiska förhållanden» skulle däremot grunden för en behovsprövning undanryckas. Då skulle endast två vägar återstå, nämligen antingen en premiering uteslutande av studiebegåvningarna eller någon form av kön under studietiden.

Däremot vill jag starkt understryka önskvärdheten av att de statliga stödätgårderna, inom ramen för tillgängliga ekonomiska resurser, komma så många som möjligt tillgodo. Den föreslagna lånereformen syftar bland annat härtill. Jag är även medveten om att ett statligt stipendiesystem vid universitet och högskolor måste givas en sådan utformning, att skillnaden i utgångsläge mellan stipendierade och icke-stipendierade akademiker blir så liten som möjligt. Utredningens förslag, att statsstipendierna endast skola utgå under den första halva delen av den genomsnittliga studietiden och täcka de primära levnadskostnaderna, är avsett att verka i den riktningen. En differentiering av de studentsociala förmånerna bland annat genom en gradering av stipendierna och räntefrihet för vissa låntagare är likaledes ägnad att skapa större rättvisa för de grupper, som ligga i de olika gränsskikten. När Kungl. Maj:t är beredd att föreslå riksdagen anslå medel till nya statsstipendier böra dessa spörsmål på nytt upptagas till behandling.

Slutligen vill jag framhålla, att jag icke funnit några övertygande skäl tala för att en stipendiering i den omfattning utredningen föreslagit skulle komma att medföra bestämda risker för ingrepp i den fulla personliga friheten eller att stipendier skulle avtrubba ansvarskänslan. Erfarenheten hittills av olika statliga stipendier talar nämligen i motsatt riktning.

Under hänvisning till vad jag sålunda anfört, förordar jag, att det direkta statliga stödet till universitets- och högskolestuderande samt de studerande vid socialinstituten inriktas på ett utbyggande av statsstipendier och studielån i kombination.

Såsom jag tidigare framhållit, är jag emellertid med hänsyn till det eko-

nomiska läget icke beredd att nu framlägga förslag till nya statsstipendier eller förordade anslag till de av utredningen föreslagna indirekta stödåtgärderna. I det följande ämnar jag däremot hemställa om att för riksdagen framläggas förslag om införande av studielån med statlig kreditgaranti samt förslag rörande formerna för en statlig subvention till uppförande av studentbostadshus.

5. Studielån med statlig kreditgaranti.

Låneformerna.

Studentsociala utredningen har i valet mellan olika låneformer stannat för att föreslå studielån med statlig kreditgaranti (garantilån) efter mönster av de nuvarande statsgaranterade akademikerlånen, som infördes år 1946 efter förslag av befolkningsutredningen. Studentsociala utredningen syftar i sitt förslag till en långtgående utvidgning av den statliga kreditgarantin, så att denna skulle komma de studerande till godo redan under de år, då studierna bedrivs. Det synes nämligen, framhåller utredningen, ur alla synpunkter angeläget, att de studieavbrott, som uppenbart bero på ekonomiska skäl, en gång för alla elimineras och att de studerandes beroende av borgensmän och kreditinstitut i görligaste mån avlägsnas.

Beträffande statens förlustrisker anför utredningen.

Utredningen vill dock icke undanskymma, att en väsentligt utökad studiekredit med statlig garanti till studerande skulle kunna medföra större förlustrisker för staten än vad de nuvarande akademikerlånen innebära. De beviljas enligt författningen blott akademiker, som redan vunnit anställning. I ett sådant vägande av risker mot fördelar böra emellertid också konsekvenserna av det nu rådande sättet att finansiera studierna medtagas. En illa planerad skuldsättning kan framtvinga studieavbrott lika väl som svårigheten att överhuvud få lån. Utvägen att skaffa medel för fortsatta studier genom tillfälliga förvärvsarbeten av de mest skiftande slag leder till en ofrånkomlig nedsättning av studietakten och kan ofta resultera i totala studieavbrott. De psykologiska konsekvenserna av dylika komplikationer äro icke heller önskvärda. De förluster i tid, arbete och penningar, som det nuvarande systemet — eller den nuvarande bristen på system — i realiteten innebär för både studenterna och den akademiska utbildningen över huvud taget, överstiga väsentligt de ekonomiska risker, som en statsgaranterad studiekredit skulle kunna medföra. Utredningen hyser den bestämda uppfattningen, att därest den lånesökandes allmänna studielämplighet underkastas en rimlig prövning, kunna riskerna för felinvesteringar betraktas som måttliga.

Utredningen föreslår, att de nya studielånen till skillnad från akademikerlånen endast beviljas för ett år och under de första tre terminerna helst för en termin i sänder. Lånen borde enligt utredningen vara amorteringsfria under studietiden, men efter avlagd examen borde de omskrivas till akademikerlån med en amorteringstid, avpassad efter låntagarens ekonomiska situation efter examen. Lånen borde vidare utlämnas utan annan säkerhet

än den statliga garantien mot ränta, som Kungl. Maj:t med hänsyn till det allmänna ränteläget fastställer. Några försäkringsgarantier föreslås sålunda icke. Berättigade att utlämna garantilån skulle enligt utredningens förslag bli Sveriges riksbank, bankaktiebolag, sparbank, jordbrukskassa samt studentkårs kreditkassa och annan därmed jämförlig kreditkassa. Den sökande skulle själv få bestämma i vilken kreditanstalt han önskade placera sitt garantilån.

Utredningen föreslår, att studielån med statlig kreditgaranti skulle stå till statsstipendiaternas förfogande redan under stipendietiden såsom utfyllnad av naturaförmånerna kost och logi. Självfallet borde stipendiaterna kunna erhålla garantilån även efter stipendietidens utgång. Dessa studielån ha föreslagits bliva räntefria fram till den tidpunkt, då de omskrivas till akademikerlån.

För studerande, vilka icke tilldelats stipendium men ändock äro i behov av studiekredit, skulle ävenledes de statsgaranterade studielånen stå till förfogande. Utredningen anser, att behovs- och lämplighetsprövningen för dessa studerandes vidkommande kunde mildras utan att dock helt eftersättas. I ömmande fall skulle även dessa lån kunna beviljas med räntebefrielse, vilket dock skulle förutsätta särskild behovsprövning.

Härutöver har utredningen föreslagit, att även studerande, som inskrivits innan det utvidgade stipendie- och lånesystemet införes, skulle vara berättigade att erhålla garantilån.

Behörighetskravet.

För statsstipendiaterna skulle enligt utredningen icke föreligga några ytterligare krav på behörighet utöver dem som kunna komma att uppställas i samband med stipendierna.

För övriga lånesökande — av vilka många kunna befinna sig i en ekonomisk situation, som blott obetydligt skiljer sig från stipendiaternas — må enligt utredningen som första villkor krävas ådagalagd studielämplighet. Det framgår icke direkt av betänkandet, i vilka fall kravet på studielämplighet skall anses uppfyllt, men det synes som om utredningen ansett, att lämplighetsprövningen i fråga om de lånesökande borde vara något mildare än för stipendiesökande.

Beträffande kravet på statsstipendiaternas studielämplighet anför utredningen:

Studielämpligheten kan enligt utredningens uppfattning icke eftersättas. Men kravet skall icke heller skärpas därhän, att stipendierna endast tillfalla de s. k. toppbegåvningarna — då dessa, som framgår av redogörelsen för Lunda-undersökningen, utgöra en ytterst begränsad del av abiturienterna. Enklast formulerat torde detta behörighetskrav kunna uttryckas så, att studentbetygets genomsnittsvärde för stipendieberättigad endast i undantagsfall bör underskrida Ba-strecket.

I regel komma de flesta stipendieansökningarna även i fortsättningen

att ingivas av elever i de högsta gymnasieringarna vid högre allmänna läroverk och övriga läroanstalter, som äga rätt att anställa studentexamen. Lärarkollegiets utlåtande över de stipendiesökandes studielämplighet bör även framgent vara utslagsgivande vid bedömningen av stipendieansökningarna. Härtill kommer ett mindre antal ansökningar från sökande, som avlagt studentexamen såsom privatister. Dessa äro till stor del okända för prövningsnämnden, och deras genomsnittsbetyg uppvisa i regel lägre värden än de ordinarie skolelevernas betyg. Till detta bidrar i hög grad, att många av privatisterna måst fullgöra sina studier under ytterst hämmande omständigheter. Härvidlag torde det studentsociala organet böra — såsom redan nu sker — underkasta betygsmeriterna en något mildare bedömning, såframt övriga vitsord av omdömesgilla personer styrka den sökandes lämplighet för högre studier.

När det gäller studenter, vilka först under de mera fria studieförhållandena vid de akademiska läroanstalterna kunnat ådagalägga sin studielämplighet, bör stipendium kunna utgå, därest den sökande under de två första studieåren genom avlagda tentamina eller andra vitsord av akademisk lärare kan styrka sin studiebegåvning.

Att utöver kravet på ådagalagd studielämplighet fastställa några bestämda gränser för det studentsociala organets befogenheter beträffande lånen torde vara ogörligt, framhåller utredningen, som anser, att *därest studielämplighet och styrkt behov av studiekredit föreligga, borde det beslutande organet också kunna bifalla en låneansökan.*

Låneens storlek.

Studentsociala utredningen har gjort vissa beräkningar för att kunna uppskatta lånebehovet för olika studentkategorier, varvid utredningen skilt mellan *stipendiater*, *nyinskrivna*, som icke erhålla stipendium, samt *tidigare inskrivna*, som icke heller erhålla stipendium. Utredningen har därvid förutsatt, att statsstipendium skulle komma att utgå under första halva delen av den genomsnittliga studietiden. I betänkandet anføres följande.

De belopp, som komma ifråga för olika studentkategorier, växla givetvis med det övriga statliga stödet, med studenternas allmänna ekonomiska situation o. s. v. Utgår man från en genomsnittlig studiekostnad av 300 à 325 kronor per studiemånad, skulle den årliga kostnaden för 9 månaders uppehåll på studieorten uppgå till 2 700 à 3 000 kronor. Då stipendieförmånerna kunna beräknas motsvara ungefär 2 000 kronor per år, uppstår en brist för statsstipendiaterna på 700 à 1 000 kronor, vilken i många fall måste täckas genom studielån. Till följd av särskilda omständigheter kunna statsstipendiaterna stundom behöva större lån — t. ex. om föräldrarna helt sakna möjlighet att giva något understöd under de stipendielösa månaderna av kalenderåret. Den genomsnittliga lånesumman torde därför i många fall komma att överskrida mellanskillnaden mellan stipendieförmånernas värde och levnadskostnadernas totalbelopp under studieåret. Men å andra sidan visar enkäten bland stipendiaterna, att många av dem föredraga förvärvsarbete under ferierna, vilket något reducerar nödvändigheten av att ge större studielån. En realistisk uppskattning av *statsstipendiater*

nas lånebehov torde därför stanna vid c:a 1 000 kronor per studieår.

För övriga studenter, som bliva berättigade att erhålla statsgaranterade studielån, kan lånebeloppet knappast exakt fastställas i förväg. Utgår man emellertid från den uppskattning beträffande årskostnaden, som anförts i tab. s. 29, d. v. s. 3 100 à 4 400 kronor, är det givet, att om föräldrars bidrag eller annorledes anskaffade medel icke kunna bestrida mer än en tredjedel av årskostnaden, d. v. s. 1 000 à 1 500 kronor per år, är den studerande redan i styrkt behov av stipendium i stället för av studielån. Härav skulle man vara berättigad draga den slutsatsen, att de rena studielånen skulle kunna beräknas uppgå till cirka 2 000 kronor per år. Emellertid torde det visa sig, att dessa studerande i stor utsträckning föredraga att låna hela det erforderliga beloppet. Lånebehovet torde därför böra uppskattas till 3 000 kronor per år under de första studieåren och till 4 000 kronor under de senare.

Resonemanget avser i första hand de studenter, som nyinskrivas vid de högre läroanstalterna. För de studerande, vilka redan vistats vid nämnda anstalter så länge, att stipendiestöd icke kan beredas dem, bör beräkningen utgå från hela studiekostnaden per läsår.

I följande sammanställning ha de sannolika lånebehoven för de olika studieåren och för skilda studentkategorier angivits tillika med en beräkning av det totala lånebehovet fram till avsedd examen. I de enskilda fallen kunna givetvis både högre och lägre belopp förekomma.

Studentkategori (antal studieår)	Genomsnittligt lånebehov kr. för studieår								Summa lånebe- hov kr.
	1:a	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e	7:e	8:e	
A 1 (1 år)									
Nyinskrivna	3 000	—	—	—	—	—	—	—	3 000
A 2 (2 år)									
Stipendiater	1 000	3 000	—	—	—	—	—	—	4 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	—	—	—	—	—	—	6 000
Föret inskrivna	3 000	—	—	—	—	—	—	—	3 000
B (3 år)									
Stipendiater	1 000	2 000	3 000	—	—	—	—	—	6 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	—	—	—	—	—	9 000
Föret inskrivna	3 000	3 000	—	—	—	—	—	—	6 000
C (4 år)									
Stipendiater	1 000	1 000	3 000	4 000	—	—	—	—	9 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	4 000	—	—	—	—	13 000
Föret inskrivna	3 000	3 000	4 000	—	—	—	—	—	10 000
D (6 år)									
Stipendiater	1 000	1 000	1 000	4 000	4 000	4 000	—	—	15 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	—	—	21 000
Föret inskrivna	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	—	—	—	18 000
E (8 år)									
Stipendiater	1 000	1 000	1 000	2 000	4 000	4 000	4 000	4 000	21 000
Nyinskrivna	3 000	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	29 000
Föret inskrivna	3 000	3 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	—	26 000

Anm. För tandläkare, vilka förts till kategori D, trots att studietiden omfattar 5 år, blir det totala genomsnittliga lånebehovet för de tre ovanstående kategorierna 11 000, 17 000 och 14 000 kronor.

Antalet studielån.

Utredningen har även sökt uppskatta antalet studielån med statsgaranti, som kommer att erfordras för att i fortsättningen eliminera borgenslån i banker och upplåningen hos privatpersoner. Det är självklart, att en sådan beräkning med nödvändighet måste bli ytterst approximativ. Utredningen var också själv medveten om att beräkningen måste grundas på ett rent teoretiskt resonemang rörande förhållandena inom studentkårerna vid de olika läroanstalterna, vilket icke motsvarar de verkliga förhållandena, eftersom någon hållbar statistisk analys av studiegången vid olika läroanstalter icke finnes tillgänglig. Utredningen måste därför förutsätta, att antalet studerande, som i fortsättningen inskrives, är lika stort under olika år; vidare att den sociala grupperingen inom dessa årskullar av studerande icke nämnvärt förändras samt att alla studerande uppfylla ett allmänt villkor på studielämplighet, som skulle garantera, att studierna kunde fullföljas till avsedd examen inom den fastställda maximitiden. Beräkningen byggde slutligen på att ett stipendie- och lånesystem av den konstruktion, som utredningen föreslagit, infördes vid en given tidpunkt.

Med hänsyn till behörigheten att erhålla statsstipendium indelade utredningen de studerande i fyra grupper, nämligen

I. statsstipendiater, vilka skola erhålla utfyllnadslån;

II. f. d. statsstipendiater, vilka skola erhålla studiekredit under återstoden av studietiden fram till avsedd examen;

III. nyinskrivna studerande, vilka icke erhålla statsstipendium, och

IV. studerande, vilka vid stipendie- och lånesystemets införande vistats vid läroanstalterna så länge att de icke kunna komma i åtnjutande av stipendiestöd.

För de fyra grupperna har redan en preliminär beräkning av de sannolika lånebeloppen per studieår utförts i de enskilda fallen, vilken jag tidigare redovisat.

Sammanlagt skulle under sålunda antagna förutsättningar studielånen till studerande, som avse att avlägga lägre akademisk examen, komma att uppgå till följande antal för de fyra olika kategorierna studenter:

Studielån till	L ä s å r							
	1:a	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e	7:e	8:e
I stipendiater	940	1 700	2 260	2 320	2 320	2 320	2 320	2 320
II f. d. stipendiater . .	—	180	380	1 080	1 640	2 200	2 260	2 320
III nyinskrivna	905	1 795	2 600	3 300	3 845	4 365	4 425	4 485
IV tidigare inskrivna . .	5 000	3 475	2 350	1 400	800	200	100	—
Summa	6 845	7 150	7 590	8 100	8 605	9 085	9 105	9 125

På grundval av dessa beräkningar har utredningen sökt uppskatta den *statliga kreditgarantins omfattning*, när denna uppnår sitt maximum

under det år, då de studenter, som redovisa den längsta studietiden för avsedd examen, lämna de akademiska läroanstalterna — d. v. s. under det åttonde studieåret. Under antagande av att inga väsentliga förändringar framdeles inträffa beträffande grunderna för stipendiering och långivning, skulle enligt utredningen den statliga kreditgarantin från och med det åttonde året efter det att lånereformen genomförts komma att uppgå till ett värde av cirka 75 miljoner kronor.

I övrigt hänvisas till betänkandet s. 175—177.

Statens ränteutgifter.

Enligt utredningens förslag skulle studielån till statsstipendiater och förutvarande stipendiater i princip vara befriade från ränta. Vidare förutsatte utredningen, att även andra studerande — såväl nyinskrivna som tidigare inskrivna — skulle kunna komma i åtnjutande av räntebefrielse, dock först efter särskild prövning. Den sistnämnda kategorien uppskattade utredningen till 10 procent av samtliga låntagare utan stipendier. Under dessa förutsättningar skulle statens ränteutgifter för studielån komma att uppgå till under *första året* 41 000 kronor; under *andra året* 128 000 kronor; under *tredje året* 222 000 kronor; under *fjärde året* 348 000 kronor; under *femte året* 401 000 kronor; under *sjätte året* 712 000 kronor; under *sjunde året* 738 000 kronor och under *åttonde året* samt därpå följande år 765 000 kronor. Sammanlagt skulle räntesubventionen till de studerande under de första åtta åren komma att uppgå till i avrundat tal 3 355 000 kronor.

Total räntebefrielse skulle, om utredningens förslag genomfördes, under dessa åtta år ha tillkommit 7 190 stipendiater och 1 170 övriga studenter, d. v. s. sammanlagt 8 360 studenter. (Beträffande utredningens beräkningar hänvisas till betänkandet s. 177—179).

Dessutom föreslår utredningen, att statens lånefond för universitetsstudier avvecklas eller användes för andra ändamål, förslagsvis till att täcka statens ränteutgifter vid det av utredningen föreslagna lånesystemet.

Vissa administrativa frågor.

Utredningen har även diskuterat, huruvida innehavet av statsstipendium eller statsgaranterat studielån borde bindas vid en och samma studieort eller om dessa förmåner skulle kunna överflyttas från en ort till en annan. Då syftet med det utvidgade statliga stödet till universitets- och högskolestudenterna är att underlätta deras studiemöjligheter utan att beskära deras fri- och rättigheter, har utredningen ansett, att innehavet av statsstipendium eller studielån med statlig kreditgaranti icke skall utgöra något hinder för sådant ombyte. Utredningen föreslår därför, att ett studielån skall kunna överflyttas till annan läroanstalt med motsvarande undervis-

ning — antingen för viss del av studietiden eller för hela — genom att vederbörliga handlingar överföres till stipendienämnden på den nya orten.

På samma sätt anser utredningen, att stipendiat eller låntagare, som avser att studera vid utländsk läroanstalt, borde kunna få behålla förmånerna även under utlandsvistelsen. Ansökan om fortsatt studielån under utlandsvistelse skulle få bedömas efter sedvanliga regler, d. v. s. med hänsyn till ådagalagda studieresultat.

Beträffande *studieavbrotten* anför utredningen:

Vid studieavbrott av kortare varaktighet ankommer det på stipendiaten eller låntagaren att underrätta det studentsociala organet om orsakerna till frånvaron samt om tidpunkten, då studierna kunna återupptagas. Sagda organ får därefter taga ställning till, huruvida stipendiaten efter återkomsten må inträda i sina rättigheter samt huruvida låntagaren får disponera över inestående lånebelopp under studieavbrottet. Vid totalt studieavbrott, liksom vid uteblivande från studierna utan anmälan om återkomst, skall det studentsociala organet pröva, om låntagarens allmänna villkor tillåta en återbetalning av studielånet och med denne träffa avtal om lånets amortering. Någon återbetalningsskyldighet beträffande stipendieförmånerna anser utredningen däremot icke böra föreskrivas.

Avgränsningsfrågor.

Utredningen har i sina förslag till ökat statligt stöd åt studerande akademisk ungdom uppdragit vissa gränser mellan olika läroanstalter, som rekryteras med personer, som avlagt studentexamen. Utredningen har i första hand strävat efter att utvidga det statliga stödet till att omfatta studerande vid samtliga akademiska läroanstalter enligt den gängse betydelsen av dessa ord, d. v. s. förutom de fakultetsbetonade läroanstalterna även fackhögskolorna och socialinstitutet. Till fackhögskolorna har utredningen därvid hänfört de tekniska högskolorna, handelshögskolorna, tandläkarhögskolorna, farmaceutiska institutet, veterinärhögskolan, lantbruks-högskolan, skogshögskolan, gymnastiska centralinstitutets gymnastiklärolinje samt högre mejeritekniska avdelningen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut.

Utredningen har således bland annat lämnat de studerande vid folkskoleseminarierna, vid konsthögskolan och vid musikhögskolan utanför de studentsociala stödåtgärderna. Utredningen framhåller emellertid att utformningen av stödåtgärderna utan svårighet medger ett utvidgande av såväl stipendier som studielån till jämväl andra studentkategorier.

För en kategori av fackhögskolestudenter har utredningen föreslagit en begränsning av de studentsociala stödåtgärderna. Sålunda ha de studerande vid farmaceutiska institutet, vilka avse att avlägga sådan farmacie kandidatexamen, som ej berättigar till fortsatta studier för apotekarexamen, undantagits från stipendiestödet. För dessa studerandes vidkommande anser utredningen, att studielånen erbjuda en lämpligare stödform.

Remissyttranden.

Utredningens förslag att införa studielån med statlig kreditgaranti har vunnit en nästan enhällig anslutning vid remissbehandlingen. Det är endast statskontoret, studielånenämnden och styrelsen för svenska bankföreningen, som framfört vissa erinringar. *Statskontoret* anser sålunda, att närmare erfarenheter beträffande statens förluster på akademikerlånen borde avväktas, innan den statliga kreditgarantin utsträcktes till de studerande vid universitet och högskolor. Ämbetsverket anser vidare, att någon motive-ring för avskaffandet av de nuvarande universitetsstudielånen icke fram-lagts. *Studielånenämnden* ställer sig av praktiska skäl tveksam till lämpligheten att utbyta de nuvarande räntefria studielånen mot statsgarante-rade lån och anför bland annat.

Utredningen har föreslagit, att lånen skulle få formen av statsgaranterade lån, upptagna i allmän kreditanstalt. Studielånen ha hittills finansierats genom anslag på kapitalbudgeten och administrerats av generalpoststyrel-sens bankavdelning. Systemet har så vitt nämnden kunnat bedöma i stort sett fungerat mycket tillfredsställande. Disponibla länemedel per år ha emellertid varit begränsade, och häri har legat den nackdelen, att lån icke alltid i tillräcklig utsträckning kunnat utdelas. Denna nackdel får vägas mot den fördel för staten, som legat däri, att statsmakterna varje år kunnat bestämma, hur mycket som finge utlånas till de studerande. Införas de statsgaranterade lånen, kan statsmakternas grepp om finansieringen förlo-ras, för så vitt icke varje år bestämmes, hur stort belopp statsgaranterade lån får beviljas. Men i så fall återkommer nackdelen, som följt med studie-lånen. För nämnden ha studielånen i fråga om administrationen haft den fördelen, att nämnden haft endast en kreditinrättning, generalpoststyrel-sen, att korrespondera med. Nämnden föreställer sig, att administrationen skulle bli mera betungande, om den lånegivande myndigheten får att göra med ett stort antal kreditanstalter.

Slutligen ställer sig *styrelsen för svenska bankföreningen* ytterst tveksam till frågan, huruvida systemet med statlig kreditgaranti lämpligen borde komma till användning vid utlämnande av lån, där understödsmomentet är så starkt framträdande som i de föreslagna studielånen. Denna tveksamhet innebär dock icke, att affärsbankerna skulle vilja undandraga sin med-verkan. I yttrandet anføres nämligen sammanfattningsvis följande.

Med detta ståndpunktstagande har bankföreningen naturligen icke velat uttala, att affärsbankerna, därest likväl studielån med statsgaranti anses böra införas, skulle vilja undandraga sig att deltaga i utlämnandet av så-dana lån. Tvärtom synes det vara riktigt, att en lånesökande för sådant fall kan vända sig till en affärsbank, därest han så önskar. Med hänsyn till den illikvida karaktär som skulle komma att utmärka dylika lån kan dock helt naturligt intet uttalande göras, i vilken omfattning affärsbankerna skulle kunna engagera sig i långivning av detta slag.

I fråga om kreditinstitutens medverkan har *skolöverstyrelsen* framhållit, att det vore ekonomiskt fördelaktigt för statsverket, om lånen utlämnades genom statlig kreditanstalt.

Utredningens förslag, att studielån under de första tre terminerna helst borde beviljas för en termin i sänder, har avstyrkts av *kanslern, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, statsstipendienämnden i Uppsala* och *SFS*. Överstyrelsen framhåller bland annat, att ett alltför kortfristigt stöd torde vara ägnat att hos vederbörande skapa en känsla av ekonomisk otrygghet och att det som regel icke heller torde kunna förväntas att en studerande efter endast en termins studier skulle kunna uppvisa några mera påtagliga studieresultat. Tillräckligt korrektiv mot missbruk torde enligt överstyrelsen föreligga i den av utredningen föreslagna bestämmelsen, att lån endast skola utbetalas månads- eller kvartalsvis.

Det av utredningen uppställda kravet på studielämplighet för erhållande av lån har, i den mån det diskuterats, i stort sett blivit tillstyrkt och av bland andra *kanslern och överstyrelsen för de tekniska högskolorna. Studielånenämnden* anför i denna fråga följande.

Kravet på studielämplighet för att erhålla lån anser nämnden böra vara det, som utredningen föreslagit för stipendiums erhållande eller ett genomsnittsvärde å studentbetyget av *Ba*, även om för vissa specialhögskolor detta medelvärde i praktiken kommer att visa sig vara väl lågt. Nämnden har emellertid den uppfattningen, att icke alltför stränga krav på studielämpligheten böra uppställas i fråga om *lånegivningen*. Betygskravet motsvarar huvudsakligen det krav, som nämnden ansett böra ställas för innehav av stipendium i gymnasiet, varvid dock är att märka, att kravet blir något mildare, då det gäller studenter, emedan studentbetygen genomsnittligt ligga högre än gymnasiebetygen.

Lunds studentkårs kreditkassa anser däremot att för vissa studiegrenar starka skäl tala för en något högre gräns än *Ba*.

I flera yttranden göres gällande, att någon ekonomisk behovsprövning icke borde förekomma och att kreditgarantin i princip borde tillkomma alla, som ådagalagt studielämplighet. Sådana synpunkter ha framförts av bland andra *lärarrådet vid handelshögskolan i Stockholm, styrelsen för veterinärhögskolan*, som ansett att endast räntefriheten borde behovsprövas under hänsynstagande till studenternas egna ekonomiska villkor, *Lunds studentkårs kreditkassa, Sveriges akademikers centralorganisation, TCO* samt *SFS. Studielånenämnden* framhåller, att där behov av lån förefinnes, böra lån kunna beviljas.

I fråga om *lånen*s storlek har *SFS* framhållit, att de borde lämnas med så stora belopp, att samtliga normala årsomkostnader täcktes. Organisationen önskar vidare understryka, att studenternas lånebehov är synnerligen skiftande och att det givetvis ej får vara frågan om att genom fixerade lånebelopp söka framtvinga en enhetlig standard.

Beträffande *räntefriheten* ha några remissinstanser — *studielånenämnden, Sveriges akademikers centralorganisation* och *TCO* — ansett, att samtliga lån i princip borde vara räntefria. Även *statsstipendienämnden i Stockholm* och *SFS* anse, att räntebefrielse borde beviljas i större utsträckning. *SFS* yttrar härom följande.

Utredningen har ansett, att räntefrihet endast i synnerligen begränsad omfattning skall medges dem, som ej erhållit statsstipendium. SFS föreslår, att en gradering av förmånerna kommer till stånd även genom en ökning av antalet räntefria lån, en åtgärd som skulle kunna tillgodose »mellanskiktets» behov, och bidra till en utjämning av den orättvisande kategoriklyvning, som torde bli följden av utredningens förslag. På grund av det penningpolitiska läget torde det icke vara möjligt att nu mera generellt bevilja räntefrihet. Den behovsprövning, som här är nödvändig, bör dock vara synnerligen liberal, och sedan det ekonomiska läget förbättrats, bör räntefrihet beviljas sökande, så snart inte särskilda skäl talar däremot.

Av övriga synpunkter, som framkommit vid remissbehandlingen, böra följande nämnas. *Statsstipendienämnden i Uppsala* anser, att även studielånen liksom de nuvarande naturastipendierna borde kunna sökas redan före inskrivningen vid vederbörande läroanstalt. *Uppsala studentkårs kreditkassa* påpekar vissa befaraede ojämnheter i fråga om lånevillkoren och förordar en del uppmjukningar i lånereglerna. Det föreslås bland annat, att omskrivning till akademikerlån borde föreskrivas efter varje avlagd »slutexamen» men att möjligheter samtidigt borde skapas för räntebefrielse och amorteringsuppskov efter särskild ansökan, varvid skälig hänsyn borde tagas till fortsatta studier. Räntefrihet skulle vidare beviljas endast för viss begränsad tid, exempelvis ett år i sänder, och detta skulle gälla alla kategorier av låntagare.

Styrelsen för svenska sparbanksföreningen förordar, att studielånen efter hand som de beviljas skola kunna sammanföras till ett lån, vilket skulle vara ägnat att förenkla ränteberäkningen och bokföringen utan olägenheter från statens intressesynpunkter. Styrelsen anser det vidare av principiella skäl olämpligt, att — såsom antytts i betänkandet på s. 260 — speciellt stöd skulle kunna utgå till vissa kreditinstitutioner, t. ex. studenternas egna kreditkassor, för att »sätta dem i stånd att ikläda sig ytterligare förpliktelser». Styrelsen kan nämligen icke finna det behöfligt eller lämpligt, att en stödverksamhet med studentsociala syften utvidgas till att omfatta även stöd till kreditinstitutioner. *Styrelsen för Stockholms studentkårers kreditkassa* anser däremot, att en undersökning borde företagas beträffande kreditkassornas behov av ekonomiskt stöd från det allmännas sida för att kunna ombesörja studenternas legitima lånebehov, särskilt i de fall statliga garantilån ej kunna påräknas. Även *styrelsen för Lunds studentkårs kreditkassa* har betonat svårigheterna för kassan att med den nuvarande till 3 procent fastställda räntefoten administrera studielåneverksamheten. Styrelsen önskar därför att räntesatsen vid garantilånen i stället för fast göres rörlig med tillräcklig räntemarginal i förhållande till exempelvis sparbankernas inlåningsränta eller att kreditkassan i erforderlig utsträckning tillförsäkras tillgång till förlagsmedel till en räntefot av om möjligt 1/2 procent under den för de statsgaranterade lånen föreskrivna räntefoten.

Slutligen anser *statskontoret* i fråga om avgränsningspörsmålen, att någon saklig motivering icke anförts för en sådan differentiering

av de studerande, att seminariееleverna lämnas utanför den förordade studiehjälpen, medan exempelvis de studerande vid socialinstitutet, där studietiden endast uppgår till två år, komma i åtnjutande av densamma.

Departementschefen.

De statliga räntefria studielån, som hittills utgått till studerande vid universitet och högskolor, ha uppenbarligen icke varit tillfyllest. Av befolkningsutredningens betänkande om akademikernas amorteringsproblem (stat. off. utr. 1945: 51) framgår, att bland de akademiker, som åtnjuter statliga lån, icke mindre än 87,9 procent av de i undersökningen deltagande redovisade även andra studielån. Läget i dag torde i stort sett vara detsamma. Visserligen har antalet räntefria lån ur allmänna studielånefonden till de studerande vid fackhögskolorna och socialinstitutet ökat avsevärt under de sista åren. För läsåret 1949—1950 ha sålunda utdelats 454 nya lån på tillhoppa 661 650 kronor. Såsom kapitalinvestering i statens lånefond för universitetsstudier har däremot varje år sedan budgetåret 1944/45 till nya lån anvisats oförändrat 100 000 kronor. Under alla förhållanden måste avsevärt större kreditmöjligheter ställas till förfogande, om det allmänna genom studielån vill underlätta de studerandes ekonomiska villkor och främja rekryteringen till universitet och högskolor. Jag är därför beredd att i väsentliga delar förorda bifall till utredningens förslag om ökning av lånemöjligheterna.

När det gäller själva låneformen, ha de sakkunniga föreslagit studielån med statlig kreditgaranti efter mönster av de nuvarande statsgaranterade akademikerlånen. Starka skäl synas tala för denna låneform. Den är för det första i hög grad smidig. Den kräver ett minimum av administrativ arbetskraft, och härtill komma de synnerligen goda erfarenheterna från garantilånenämndens hittillsvarande arbete. Det måste vidare anses naturligt att söka åstadkomma en och samma låneform för såväl examinerade akademiker som studerande vid universitet och högskolor. Det synes slutligen vara ekonomiskt fördelaktigt att icke behöva lägga upp statliga lånefonder av den storlek, som det här måste bli fråga om.

En långtgående utvidgning av den statliga kreditgarantin till de studerande vid universitet och högskolor torde komma att innebära ett verkligt ekonomiskt stöd. Jag delar även utredningens uppfattning, att det är angeläget att de studerandes beroende av borgensmän och kreditinstitut i görligaste mån avlägsnas. Utan tvivel har nämligen svårigheten och många gånger omöjligheten att anskaffa privat borgen för studielån verkat i hög grad hämmande på rekryteringen till de högre utbildningsbanorna. Om staten i stället ikläder sig borgensansvar för studielån synes ett väsentligt studiehinder bli undanröjt. För övrigt hänvisar jag till vad jag tidigare anfört i samband med mitt principiella ställningstagande till olika student-sociala stödåtgärder.

En väsentligt utökad studiekredit med statlig garanti kan givetvis komma att medföra större förlustrisker för staten än vad de nuvarande akademikerlånen innebära. Jag anser dock, att dessa risker icke böra överdrivas. Fördelarna med de statsgaranterade lånen äro dessutom så stora, att även starka betänkligheter borde kunna övervinnas. Jag vill särskilt understryka, att det i varje fall icke finns någon för staten mindre kostsam stödform av tillnärmelsevis samma effekt.

Den viktigaste garantin emot »felinvesteringar» av studiekapital ligger i kravet på ådagalagd studielämplighet. Skola garantilånen, såsom föreslagits, ställas till förfogande redan för de nyinskrivna studenterna, finnes ingen annan kvalifikationsgrund än studentbetyget att utgå ifrån. Ett bra studentbetyg är dock i och för sig ingen garanti för framgång i fria akademiska studier, som kräva även andra egenskaper än de som framför allt äro avgörande vid mera bundna skolstudier. Emellertid säger oss såväl erfarenheten som företagna undersökningar, att det föreligger en direkt överensstämmelse mellan studentbetyg och senare studieresultat. En klar gräns synes här gå mellan dem som ha under Ba i medelbetyg i studentexamen och dem som ha högre. Universitetsberedningen har i sitt fjärde betänkande (stat. off. utr. 1949: 48) lämnat ett rikhaltigt siffermaterial, som stöder detta påstående. Av naturvetarna ha sålunda 78 procent av 1937 års studenter, som legat under Ba-strecket, misslyckats med sina studier. Av juristerna misslyckades 42 procent av denna kategori, av humanisterna ha över hälften av denna grupp misslyckats etc., medan av gruppen över AB blott några få procent misslyckats.

En ytterligare säkerhet skulle vinnas, om kreditgaranti beviljades först efter ett par års framgångsrika högskolestudier. Ett sådant lånesystem skulle å andra sidan strida mot den statliga stipendie- och lånepolitik för studerande, som hittills förts. Ur studiehjälpsynpunkt skulle det innebära en avsevärd försämring. Skulle den statliga kreditgarantin icke beviljas under de första åren, skulle de nya lånen icke heller få den rekryteringsfrämjande verkan som avsetts. Det torde vidare vara ett känt förhållande, att de första studieåren äro svårast att finansiera för den enskilde.

Det gäller sålunda att väga studiehjälpsynpunkten mot nödvändigheten av att undvika alltför stora ekonomiska risker för staten. Jag har därvid kommit till den uppfattningen, att studielån i princip böra stå till förfogande redan vid studiernas början men att man i avvaktan på erfarenheter av den utvidgade statliga kreditgarantin tills vidare bör ställa något högre betygskrav än vad utredningen föreslagit för att bevilja kreditgaranti utslutande med stöd av studentbetyget. Med hänsyn till att endast cirka 12 procent av abiturienterna ha ett genomsnittsbetyg av AB eller därutöver och cirka 42 procent ett genomsnittsbetyg av Ba och därutöver upp till icke fullt AB, bör krävas ett genomsnittligt poängvärde i läroämnena av minst 3,5 i en betygsskala med sju enheter (0—6), där betyget C erhåller poäng-

värdet 0 och betyget A poängvärdet 6. Självfallet bör dock icke en rigorös poängbedömning förekomma, och särskilda hänsyn måste givetvis tagas till olika slag av visad specialbegåvning samt till privatister, vars genomsnittsbetyg i regel uppvisa lägre värden än de ordinarie skolelevernas.

Så snart den studerande uppvisat resultat av sina akademiska studier genom tentamen eller annan form av vitsord från akademisk lärare eller på annat sätt styrkt sin studielämplighet, bör kreditgaranti kunna beviljas oavsett studentbetyget.

Det torde vidare innebära ytterligare en säkerhet, om, såsom utredningen föreslagit, garantilån beviljas endast för ett år i sänder och under de första tre terminerna för en termin i sänder. En sådan bestämmelse synes mig icke, såsom överstyrelsen för de tekniska högskolorna framhållit, behöva skapa en känsla av ekonomisk otrygghet hos vederbörande, då ju bestämmelsen uteslutande skulle avse att vara en garanti mot uppenbara missbruk av låneförmånerna. Det bör vidare understrykas, att avsikten ej är att ett lån skulle avskrivas endast därför att en person misslyckats med sina studier. Avskrivning av ett lån måste alltid omsorgsfullt prövas och i sista hand hänskjutas till Kungl. Maj:t för avgörande. Allmänt sett kan till sist sägas, att erfarenheterna av studenter och akademiker såsom låntagare äro goda.

När det gäller att bedöma studielämpligheten hos socialinstitutens elever måste speciella bedömningsgrunder tillämpas, eftersom en stor del av de studerande vinna inträde efter särskilt inträdesprov och ej på grund av tidigare avlagd examen.

I fråga om den ekonomiska behovsprövningen böra några bestämda inkomstgränser icke fastställas. I princip delar jag nämligen den uppfattningen, att den statliga kreditgarantin bör tillkomma alla, som fylla kraven på studielämplighet. För att förhindra missbruk av den statliga kreditgarantin torde emellertid rent allmänt böra föreskrivas, att garanti bör kunna beviljas, då behov av lån förefinnes.

Utredningens beräkningar av antalet studielån och den statliga kreditgarantins omfattning äro såsom framhållits ytterst approximativa och bygga dessutom på rent teoretiska — och sannolikt orealistiska — förutsättningar. Jag är å andra sidan medveten om svårigheten, för att icke säga omöjligheten, att göra tillförlitliga förhandskalkyler beträffande kreditgarantins storlek. Utredningens beräkningar ge dock en viss uppfattning om lånebehovet, även om summan 75 miljoner kronor sannolikt är för låg. Som jämförelse kan nämnas, att garantilånenämnden hittills beviljat garanti till akademiker för i runt tal 25 miljoner kronor.

Utredningen har föreslagit, att de nya lånen skulle bli räntefria för statsstipendiater, förutvarande statsstipendiater och för ytterligare cirka 10 procent av övriga låntagare. Med hänsyn till det ekonomiska läget anser jag mig icke nu kunna förorda en sådan räntefrihet. Även av andra skäl synes

det vara lämpligare — åtminstone för närvarande — att icke förbinda de statsgaranterade lånen med någon form av räntefrihet utan liksom hittills låta räntefria lån efter särskild behovsprövning utgå från de båda nu existerande lånefonderna. Det torde nämligen bli billigare ur statens synpunkt att använda fondmedel än att genom direkt subvention ersätta de enskilda studerandena för deras ränteutgifter. Ett sådant förfaringsätt synes även bli administrativt enklare. När de studentsociala stödåtgärderna fått större omfattning, är det däremot möjligt, att fondsystemet bör avvecklas.

För att rationellt kunna samordna de studentsociala åtgärderna föreslår jag, att räntefria studielån till studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten i fortsättningen utdelas av samma organ, som föreslås skola bevilja den statliga kreditgarantin. Kapitalinvesteringar avsedda för nya räntefria studielån till studerande vid fackhögskolorna och socialinstituten böra därför i fortsättningen lämpligen göras i statens lånefond för universitetsstudier, vilken sedan 1939 är utbruten ur allmänna studielånefonden och vars lånemedel utdelas av de lokala statsstipendienämnderna. Till frågan om medelsanvisningen återkommer jag senare.

Låneberättigade skulle enligt utredningen vara såväl nyinskrivna som tidigare inskrivna studenter. För att undvika en alltför stor belastning på de garantibeviljande organen vid själva starten, torde det bli nödvändigt att begränsa de nya statsgaranterade studielånen till studenter, som inskrivits tidigast höstterminen 1948. Överhuvudtaget synes det motiverat att till en början begränsa de nya lånemöjligheterna för att sedan eventuellt utvidga lånestödet till att omfatta även andra kategorier av studerande, t. ex. seminarieeleverna.

De av Uppsala studentkårs kreditkassa framförda synpunkterna i fråga om vissa uppmjukningar av lånereglerna torde förtjäna övervägas vid utformningen av lånebestämmelserna. Jag tillstyrker vidare svenska sparbanksföreningens förslag, att studielånen efter hand som de beviljas skola kunna sammanföras till ett lån. Däremot anser jag mig icke nu böra taga ställning till frågan om ett eventuellt stöd till studenternas egna kreditkassor. Sparbanksföreningens synpunkter på detta spörsmål synas dock i princip kunna accepteras.

I övrigt har jag icke funnit anledning till erinran emot de förslag, som framlagts av studentsociala utredningen. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att senare utfärda de förordningar och föreskrifter, som äro erforderliga. Någon medelsanvisning för täckande av eventuellt uppkommande kapitalförluster synes icke vara nödvändig under budgetåret 1950/51. Under punkten anslagsberäkningar avser jag dock att för nämnda ändamål föreslå ett nominellt anslag av 100 kronor.

Under återopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna de av mig förordade grunderna för studielån med statlig kreditgaranti.

6. Statlig subvention till uppförande av studentbostäder.

Studenternas bostadsfråga.

Studentsociala utredningen framhåller inledningsvis nödvändigheten av ett statligt ingripande för att lösa studenternas alltmer brännande bostadsfråga. Ett statligt stöd till byggande av studentbostäder skulle i första hand syfta till att söka hindra en allmän höjning av hyresnivån på rumsuthyrningsmarknaden samt avhjälpa bristen på studentrum i våra universitets- och högskolestäder, vilken är sådan, att situationen vid en ytterligare ökning av antalet studenter snabbt skulle kunna bli ohållbar. Utredningen understryker vidare de allvarliga följderna en tilltagande bostadsbrist skulle få för hela vårt högre utbildningsväsende och anför vidare bland annat följande.

Av olika indirekta stödformer torde statsbidrag till byggandet av studentbostäder vara den effektivaste. Jämte matkostnaderna utgör hyran den stora fasta utgiftsposten i studentens budget. Med den nuvarande utvecklingen på bostadsmarknaden är hyran för möblerade rum dessutom i stigande, vilket företagna undersökningar också visa. Sålunda gav en år 1934 företagen s. k. representativundersökning av studentrumshyrorna i Uppsala till resultat en medelhyra av 51 kronor per månad, medan medelhyran i Uppsala höstterminen 1946 var 65 kronor per månad. För närvarande torde hyran ligga ännu något högre. Samma utveckling kan konstateras även i övriga universitets- och högskolestäder. Utredningen anser därför att ett statligt stöd till byggandet av studentbostäder i första hand måste syfta till att söka hindra en allmän höjning av hyresnivån på rumsuthyrningsmarknaden. Ett nedbringande av hyreskostnaderna under den nuvarande medelhyresnivån på respektive orter med hjälp av statliga stödåtgärder torde däremot av olika skäl vara uteslutet. För det första skulle det krävas subventioner av en storleksordning, som sannolikt icke torde kunna utverkas. För det andra skulle det innebära en sådan förmån att bo i moderna studentrum med en hyra under den genomsnittliga, att bostadsrätten skulle få stipendiekarakter och därmed behöva behovsprövas, så länge icke alla studenter kunde beredas plats i med statsmedel uppförda hus eller tills den allmänna hyresnivån för uthyrrum kunnat pressas ned till de subventionerade husens. En utveckling i de båda sistnämnda riktningarna synes dock i hög grad osannolik. Man kan också tänka sig generellt utgående hyressubventioner eller hyresrabatter åt alla, vilkas hyra skulle komma att överstiga den nivå, som fastställdes, oavsett om de bodde i studentbostadshus eller ej. Med en helt fri rumsuthyrningsmarknad torde emellertid ett sådant system icke komma att verka återhållande på hyres sättningen. Även med hänsyn till andra medborgargrupper synes generella hyresrabatter till studenter icke vara att rekommendera. En sådan subventionsform skulle dessutom innebära en allmän, icke behovsprövad stipendiering, som svårigen kunde samordnas med övriga av utredningen föreslagna direkta stödåtgärder.

En direkt kapitalsubvention vid byggandet av studentbostäder torde därför vara den enda framkomliga vägen, om man vill hålla studenternas hyreskostnader och därmed levnadskostnader nere. Såväl erfarenheten som gjorda beräkningar visa nämligen att hyrorna i nybyggda studentbostads-

hus komma att ligga avsevärt över den nuvarande genomsnittliga hyresnivån på orten, därest ingen subventionering äger rum. Studentbostadshus äro nämligen ur ekonomisk synpunkt föga tillfredsställande beroende på bland annat krav på särskild ljudisolering och mängden av småutrymmen, vilket fördyrar byggnadskostnaderna. Därtill kommer att hyrorna i regel endast kunna beräknas för nio månader per år. Nyttillkomna studentbostäder skulle av dessa skäl komma att verka hyreshöjande även på den allmänna hyresrumsmarknaden i universitets- och högskolestäderna. Om, såsom utredningen i det följande ämnar föreslå, studentbostadsföretag där emot subventioneras i åtminstone så stor utsträckning, att hyresbeloppen icke behöva överskrida »medelhyran» på studieorten, får man i stället en prispressande faktor av betydelse, som skulle komma att påverka hyresnivån för uthyrningsrum även i det gamla bostadsbeståndet, förutsatt att antalet nybyggda studentrum icke bleve alltför obetydligt. Även med hänsyn till att utredningen föreslår en kraftig ökning av antalet naturastipendier för universitets- och högskolestuderande, är ett nedbringande av studenternas hyresutgifter en angelägen uppgift, eftersom detta indirekt skulle medföra minskade utgifter för statsstipendier.

Utredningen anser det ställt utom allt tvivel, att antalet uthyrningsrum för studenter minskat, bland annat därigenom att den äldre bebyggelsen i universitetsstäderna, som i viss utsträckning inrymde för ändamålet lämpliga uthyrningsrum, ersatts med nya bostadshus, som enbart planerats för att tillgodose de enskilda familjernas bostadsbehov. Samma inverkan på rumsbeståndet torde även de särskilt under 1930-talet ofta gjorda ombyggnaderna av större lägenheter till mindre och till icke bostadsändamål ha haft. Det är bland annat denna utveckling, som enligt utredningen framtvingat och kommer att framtvinga uppförandet av speciella bostadshus för studenter.

Planerade studentbostäder.

I ecklesiastikdepartementet ligga för närvarande framställningar om statsbidrag för uppförande av studentbostadshus från stiftelsen Uppsala studentbostäder, akademiska föreningens i Lund ekonomiska utskott, stiftelsen Västgötagården i Uppsala, stiftelsen Östgötagården i Uppsala samt Värmlands nation i Lund. Dessutom har från Stockholms studentkårers förbundsstyrelse och Stockholms studenters idrottsförening inlämnats en framställning med begäran om statsanslag till uppförande av en »studentstad» i Stockholm omfattande bostäder för 1 500 ensamstående och 500 gifta studenter samt en rad gemensamhetsutrymmen såsom matsalar, samlingsrum, bibliotek, utrymmen för idrott samt administrations- och butikslokaler. Den sistnämnda framställningen är emellertid av så preliminär karaktär, att den här kan förbigås. Även Stockholmsprojektet kommer dock sannolikt att inom en icke alltför avlägsen framtid få en mer definitiv utformning. Vidare har stiftelsen Studenthemmet i Stockholm begärt anslag ur lotterimedelsfonden såsom bidrag till uppförande av ett studentbostadshus inrymmande cirka 240 rum.

För en närmare beskrivning av de planerade studentbostäderna hänvisas till betänkandet s. 187—188.

Om man undantar Värmlands nations i Lund redan uppförda bostads- hus samt det av stiftelsen Studenthemmet i Stockholm planerade huset, vilka ännu icke granskats av bostadsstyrelsen med hänsyn till subventionsbehovet, skulle enligt styrelsens beräkningar den totala byggnads- kostnaden exklusive inventarier uppgå till i runt tal 9,0 miljoner kronor för de nu aktuella studentbostäderna, samt behovet av subventioner vara i runt tal 5,2 miljoner kronor, varav cirka 1,2 miljoner kronor såsom subvention till inventarier och resten i form av »tillägglån». Detta under förutsätt- ning att hyresbeloppen icke skulle behöva överskrida den genomsnittliga hyresnivån på orten. Denna kalkyl utfördes i början av år 1947. Hösten 1948, när betänkandet lämnades, beräknades en genomsnittlig ökning av byggnadskostnaderna med 8 procent ha inträffat, medan byggnadskost- naderna därefter i stort sett icke undergått någon förändring. Behovet av tillägglån skulle alltså numera uppgå till 4,32 miljoner kronor.

Utredningens förslag.

Allmänna synpunkter.

Utredningen anser det knappast lämpligt att fastställa generella regler för en statlig subventionering av studentbostäder på samma sätt som exempelvis skett i fråga om subventionering av pensionärshem, utan varje konkret projekt borde i princip på ett eller annat sätt bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Då verksamheten sannolikt komme att få en väsentligt större omfattning än vad som framginge av de aktuella projek- ten, vore det å andra sidan angeläget, att bestämmelserna angående upp- förande av studentbostäder om möjligt gjordes så generella, att de åtmins- tone utan större modifikationer kunde komma till användning även vid framtida ansökningar om statsbidrag till uppförande av studentbostäder.

Utredningen anför vidare:

Även när det gäller de former, i vilka ett framtida studentbostadsbyg- gande skall ske, är det av praktiska skäl olämpligt att föreskriva vissa bestämda lösningar. Det aktuella behovet av studentrum, tillgången på tomtmark och läget på byggnadsmarknaden måste i varje särskilt fall bli avgörande. De planerade s. k. studentstäderna i Uppsala och Lund äro sålunda i första hand motiverade av det faktum, att det gällt för veder- börande att snabbt försöka tillföra marknaden ett betydande antal rum. Med de tomtmöjligheter som hittills förelegat har en större sammanhäng- ande bebyggelse i detta läge framstått som den enda möjligheten — nu- mera synas dock även andra lösningar erbjuda sig.

Även i Stockholm kommer med största sannolikhet byggandet av en stor studentstad att vara den enda framkomliga vägen, när det gäller att rationellt och på lång sikt lösa studenternas bostadsfråga. Vissa möjlig- heter torde nämligen finnas att i Stockholm exploatera ett större, samman- hängande markområde med gynnsamt läge i förhållande till de olika hög-

skolorna. Däremot synes det i Stockholm så gott som omöjligt att få välbelägen tomtmark för ett flertal enskilt liggande studenthem.

Ett större studentbostadskomplex torde även erbjuda vissa direkta fördelar i jämförelse med enstaka studentbostadshus, framför allt möjligheten att effektivt utnyttja olika kollektiva anläggningar, gemensam värmecentral m. m. Även driftskostnaderna skulle därmed bli lägre. Däremot är det ovisst, huruvida en bebyggelse i studentstadens form ställer sig ekonomiskt fördelaktigare än byggandet av enstaka hus. I varje fall torde man icke med utgångspunkt från det jämförelsematerial, som hittills förelagat, kunna draga några bestämda slutsatser. Skola planerings- och anläggningskostnaderna mera väsentligt kunna nedbringas, synes man nämligen böra räkna med betydligt större projekt än de nu aktuella i Uppsala och Lund.

Utredningen anser det dock ovisst, huruvida ett sammanförande av flera studentbostadshus till stora enheter i »studentstadens» form kan vara ägnat att främja en social anpassning av den akademiska ungdomen. Några bevis för den ena eller den andra uppfattningen torde dock icke kunna framläggas, så länge man saknar all praktisk erfarenhet av dessa studentstäder. Men det finns enligt utredningen anledning att ställa frågan, om icke en koncentrering av 100-tals och i Stockholmsfallet 1 000-tals studenter till isolerade bostadskollektiv skulle komma att medföra en ytterligare avskärmning av studenterna från samhället i övrigt. Mot en sådan uppfattning kan naturligtvis anföras, att man ingalunda har några garantier för att en student, som bor i ett enskilt studenthem eller som hyr in sig hos en familj ute i staden, därigenom skulle komma i någon livligare kontakt med yttervärlden. Snarare torde väl det stora studentkollektivet vara ägnat att ge studenterna rikligare tillfällen till kamratliv och därmed åtminstone motverka ensidighet i umgänget och isolering inom det egna facket.

Utredningen har med dessa synpunkter icke velat ge uttryck åt någon deciderad uppfattning beträffande lämpligheten av studentbostadsbyggande i studentstadens form. Både för- och nackdelar kunna nämligen framläggas. Som redan framhållits anser utredningen de nu aktuella »studentstäderna» vara motiverade med hänsyn till det läge, vari studenternas bostadsfråga befinner sig. Men innan man går längre på den inslagna vägen, bör man allvarligt överväga, huruvida en kategoribebyggelse för studenter är att rekommendera framför allt av sociala skäl. Utredningen vill även — utan all jämförelse i övrigt — erinra om att erfarenheterna av annan kategoribebyggelse, t. ex. för barnrika familjer och folkpensionärer, icke äro odelat gynnsamma.

När det slutligen gäller det sätt, på vilket staten ekonomiskt bör stödja produktionen av studentbostäder, är detta givetvis beroende av subventionsbehovet, vilket i sin tur står i direkt relation till de principer, som anses böra gälla för hyressättningen i bostäderna och den standard — och därmed den kostnad — som man anser lägenheterna böra ha.

Hyresnivå.

I princip bör det statliga stödet enligt utredningen syfta till att möjliggöra uppförandet av studentbostäder av tillfredsställande standard, vilka kunna uthyras till en »rimlig» hyra. Utredningen anser därför, att hyran för ett rum i av statsmedel subventionerade bostäder icke bör sättas högre än den genomsnittliga hyran för ett studentrum på orten.

Utredningen förordar, att för varje universitets- och högskolestad fastställes en »standardhyra», som motsvarar den osubventionerade hyran för ett rum med given standard i en viss ekonomisk hustyp. För varje stad fastställes dessutom, på grundval av en undersökning om den gällande genomsnittliga hyresnivån för studentrum på orten, en »normalhyra», till vilken hyran av standardrummet bör sänkas genom subvention. Från sistnämnda hyra bör dock den slutliga hyran i det konkreta fallet få variera inom vissa gränser med hänsyn till eventuella avvikelser från »standardrummets» standard. Bostadsstyrelsen bör efter kontakt med studentkårerna föreslå den standardhyra och normalhyra, som skall gälla på respektive orter.

Standard.

På studentbostadshusens standard bör man enligt utredningens mening kunna ställa samma fordringar, som gälla för bostadsfastigheter, vilka kunna erhålla tertiärlån.

Utredningen föreslår vidare, att en *normalstandard* — baserad på ingivna förslag — fastställes för varje enskild lägenhet. Från denna standard borde tillåtas sådana avvikelser, som innebure en hyresförskjutning på högst 15 procent från den för normalstandardens fastställda hyran och utifrån vilken subventionsbehovet beräknades. Normalstandardens skulle vidare vid varje tillfälle föreslås av bostadsstyrelsen.

Vissa specialbestämmelser anses bli nödvändiga i fråga om storleken och utrustningen av de enskilda lägenheterna samt beträffande den utsträckning, i vilken kollektiva anläggningar skola tillåtas och subventioneras. Utredningen yttrar härom följande.

Rummen måste vara av lämplig storlek — i regel minst 14 m² — eftersom de skola tjäna såsom både bostads- och arbetsrum. Ljudisolering, ventilation och belysning måste vara tillfredsställande ur studiesynpunkt. Varje lägenhet bör utrustas med tvättstall och garderob, den senare om 0,6 m²; ett wc per var 5:e samt bad- och duschrum per var 10:e lägenhet. Vidare bör ett gemensamhetsutrymme om 20 m² per vart 20:e rum kunna godkännas samt ett s. k. tekök i varje våningsplan.

För familjebostäder bör däremot gälla den standard, som är gängse i motsvarande lägenhetstyper av medelgod standard.

Förutom de gemensamhetsutrymmen (samlings-, motions- eller musikrum), som ovan angivits, synes statlig subvention icke böra utgå för sådana *kollektiva anläggningar* som restaurant, tvättstugor, garage och personalbostäder, utan i den mån sådana anläggningar förekomma böra för dem beräknas skälig marknadshyra. Därest »marknadshyra» icke skulle täcka produktions- och förvaltningskostnader för en restaurantanläggning, bör dock under vissa förutsättningar subvention kunna erhållas. I sådana fall måste dock krävas en noggrann kalkyl, som visar vad en subvention skulle betyda för restaurantens ekonomi.

Vad slutligen beträffar kostnaden för inventarier, så synes det med utgångspunkt från de beräkningar som gjorts i Uppsala och Lund, som om en kostnad av högst 1 250 kronor per bostadsrum för närvarande skulle kunna garantera en fullt tillfredsställande möblering av studentbostäder.

Finansiering.

Utredningen förordar, att staten skall stödja produktionen av studentbostäder i enlighet med de principer, som gälla för erhållande av tertiärlån och tilläggs lån för flerfamiljshus jämlikt kungörelsen den 30 juni 1948, nr 587. Utredningen anför följande:

Utredningen föreslår, att den del av byggnadskostnaderna, som ligger inom avkastningsvärdet, finansieras dels genom bottenlån i öppna marknaden, dels genom ett statligt tertiärlån upp till 100 procent. För att emellertid studentbostadshus skola kunna erhålla statliga tertiärlån för bostadsbyggande upp till 100 procent, föreslår utredningen, att de stiftelser och organisationer, som uppföra husen, betraktas såsom allmännyttiga företag. Vidare bör det kommunala förmedlingsorganet på sedvanligt sätt utöva kontroll av byggnadsföretaget samt vederbörande kommun få representation i bostadsföretagets styrelse. Bestämmelsen om majoritet för de kommunala representanterna i allmännyttiga bostadsföretags styrelser torde dock icke böra gälla beträffande studentbostadsföretag. Efter under hand inhämtade upplysningar har utredningen dessutom anledning förmoda, att kommunerna på här berörda orter icke skola vägra sin medverkan till en sådan kontroll. Däremot torde man knappast kunna förutsätta, att vederbörande kommuner skola vara villiga att stå den förlustrisk, som annars tillkommer dem. Studentkårens själva torde icke heller kunna ataga sig de borgensförpliktelser, som det här kommer att bli fråga om, även om det av principiella skäl vore motiverat, att studenterna själva genom sina organisationer hade ett visst ansvar för utfallet av fastighetsförvaltningen. Under sådana förhållanden torde staten i dessa begränsade fall kunna avstå från kravet på kommunal eller annan borgen.

Den del av byggnadskostnaderna, som icke faller inom avkastningsvärdet — överkostnaden — bör i enlighet med ovan angivna principer för hyressättningen subventioneras av staten. Av olika subventionsformer har därvid en kapitalsubvention i form av ränte- och amorteringsfritt »tilläggs lån» synt utredningen mest ändamålsenlig. Lånen böra alltså vara ränte- och amorteringsfria i tio år, varefter det bör omprövas, huruvida lånen med hänsyn till den allmänna hyresnivåns utveckling helt eller delvis böra göras räntebärande eller om de böra avskrivas. För varje enskilt projekt bör behovet av tilläggs lån prövas av bostadsstyrelsen med utgångspunkt från skäligen anskaffningskostnad och beräknat avkastningsvärde enligt de hyresinkomster, som böra inflyta, om hyrorna sättas i överensstämmelse med ovan angivna principer samt enligt beräknade »godkända omkostnader». Sedan bostadsstyrelsen meddelat, vilket subventionsbehov som föreligger i de olika fallen, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att fatta slutgiltigt beslut angående storleken av den statliga subventionen.

Som villkor för erhållande av tilläggs lån till studentbostadshus bör föreskrivas, att hyrorna icke få höjas utan hörande av bostadsstyrelsen.

För att studenthem även i fortsättningen skola ha möjligheter att erhålla donationer till stipendierum m. m., torde det vidare böra föreskrivas, att därest studentbostad vid sidan av den statliga subventionen kan erhålla subvention för att sänka hyrorna under »normalhyran», bör sådan subvention icke föranleda, att det statliga tilläggs lånet minskas.

Kostnaderna för inventarier böra däremot icke inräknas i byggnadskostnaderna. Studentbostädernas möblering synes i stället böra tillgodoses

genom en särskild subvention, vartill medel böra anvisas under åttonde huvudtiteln. En särskild förnyelsefond för inventarier bör vidare uppläggas för varje fastighet, och de erforderliga avsättningarna till en sådan fond böra eventuellt kunna uttagas i form av särskilda hyrestillägg. Hur man än förfar i detta avseende, måste under alla förhållanden i beräkningen av fastigheternas omkostnader tillåtas en post för avsättning till förnyelse av inventarier.

Remissyttrandet.

Utredningens förslag i studentbostadsfrågan ha vunnit praktiskt taget enhällig anslutning. *Bostadsstyrelsen* har sålunda ingen erinran mot de av utredningen föreslagna allmänna principerna för hyressättningen och i fråga om standarden i med statsbidrag uppförda studentbostadshus samt formen för finansieringen av sådana hus. Styrelsen anser dock, att förslag beträffande såväl »standardhyra» som »normalhyra» för staden ävensom i fråga om normalstandard först böra uppgöras av vederbörande studentbostadsföretag i samråd med det kommunala förmedlingsorganet för statliga lån och bidrag, varefter de uppgjorda förslagen böra prövas av bostadsstyrelsen.

Styrelsen anser vidare i likhet med utredningen det vara obestriddigt, att tillgången på uthyrningsrum för bland annat studenter nedgått under de senaste åren.

I fråga om beräkningen av produktions- och driftkostnaden samt subventionsbehov för olika projekt anför styrelsen.

Härvid synes böra övervägas i vad mån de principer, som enligt kungörelsen om tertiärlån gälla för beräkning av tillägglån för flerfamiljshus, kunna tillämpas å studentbostadsföretagen. Nyssnämnda tillägglån utgår med ett visst belopp per m² lägenhetsyta med för varje ort fastställt belopp. Härigenom vinnes *dels* att ovisshet icke behöver råda om till vilket belopp subvention i varje fall bör uppgå, *dels* att det framstår som ett klart intresse att åstadkomma bästa möjliga planlösning för projektet. Av de i utredningen redovisade projekten framgår, att subventionen enligt sökanden uppgår till 50 å 70 procent av byggnadskostnaden men enligt bostadsstyrelsen till 20 å 70 procent; styrelsens beräkningar utvisa alltså i vissa fall avsevärt mindre subventionsbehov. Såsom dessa siffror visa torde det icke vara möjligt att fixera ett tillägglånebelopp för varje ort. Huruvida detta blir möjligt framdeles kan bedömas först, sedan erfarenhet vunnits om denna nya låneverksamhet.

Vad utredningen föreslagit i fråga om standard anser styrelsen kunna godtagas tills vidare såsom riktlinjer. Styrelsen erinrar emellertid om de betydande avvikelser härifrån, som förekommit i de tidigare granskade projekten.

Styrelsen tillstyrker vidare förslaget, att studentbostadsföretagen skola — i likhet med de allmännyttiga företagen enligt gällande kungörelse om tertiärlån — kunna erhålla tertiärlån till 100 procent av avkastningsvärdet. Styrelsen anför vidare:

Med hänsyn till företagens art torde icke böra krävas, att kommunen skall vara majoritetsrepresenterad i företagets styrelse. Någon utfästelse av kommunen, jämförlig med förbindelse enligt 33 § gällande kungörelse om tertiärlån, att svara för förluster torde icke böra krävas. Erforderlig subvention bör i enlighet med utredningens förslag utgå i form av tillägglån, ränte- och amorteringsfria under tio år, varefter prövning om eventuell avskrivning skall verkställas. Eftersom behovet av subvention blir avsevärd, torde krav på att kommunen skall bidra till kostnaderna för företaget med belopp motsvarande en fjärdedel av tillägglånet icke böra ställas. Med hänsyn till den betydelse, som utbildningsanstalterna och studenterna ha för vederbörande stad, synes emellertid i gengäld krav böra resas på att erforderlig tomtmark tillhandahållas utan kostnad; kostnaden för eventuellt erforderlig extra grundförstärkning bör icke heller belasta studentbostadsföretaget.

Stiftelsen Uppsala studentbostäder har påpekat vissa avvikelser mot nu gällande standard och *styrelsen för Sveriges förenade studentkårer* anser, att rummen böra ha en nettogolvyta av minst 16 m². Den sistnämnda organisationen framhåller vidare, att om den gällande genomsnittliga hyresnivån för studenthem på orten skulle bli normerande för studenthemmens hyresnivå, skulle detta komma att medföra, att hyran för ett subventionerat studentrum i Stockholm skulle komma att ligga betydligt högre än på övriga kårorter.

Departementschefen.

Ett statligt stöd till uppförande av studentbostäder framstår för närvarande såsom angeläget dels för att avhjälpa den svåra bristen på studentrum i våra universitets- och högskolestäder och dels för att om möjligt söka hindra en ytterligare höjning av studenternas hyreskostnader och därmed också deras levnadskostnader. Både utredningen och bostadsstyrelsen ha understrukt, att tillgången på uthyrningsrum för studenter nedgått under de senaste åren. Med ett växande studentantal kommer studenternas bostadssituation att ytterligare förvärras, om icke relativt snabbt ett tillräckligt antal studentrum tillföres hyresmarknaden i våra universitets- och högskolestäder. De allvarliga följder en tilltagande brist på studentrum skulle få för vårt högre utbildningsväsende torde vara uppenbara. Därtill komma de av utredningen åberopade studentsociala skälen för ett statligt stöd till studentbostadsbyggande.

Av den tidigare lämnade översikten av aktuella studentbostadsprojekt framgår, att studenternas egna organisationer och stiftelser länge planlagt uppförandet av en rad bostadshus. Det torde vidare vara klart, att dessa projekt icke kunna förverkligas utan stöd från det allmänna, om hyresbeloppen skola kunna hållas på en rimlig nivå. Såsom utredningen framhållit, visar såväl erfarenheten som gjorda beräkningar, att hyrorerna i nybyggda studentbostadshus komma att ligga avsevärt över den nuvarande genomsnittliga hyresnivån på orten, därest ingen subventionering äger

rum. Studentbostadshus draga nämligen relativt höga byggnadskostnader, bland annat till följd av att särskilda krav måste ställas på ljudisoleringen och tillgång till småutrymmen. Därtill kommer, att hyrorna i regel endast kunna beräknas för nio månader per år. En icke subventionerad studentbostadsproduktion torde därför komma att verka hyreshöjande även på den allmänna hyresrumsmarknaden i universitets- och högskolestäderna. Av dessa skäl förordar jag en statlig subvention till uppförande av studentbostadshus.

I likhet med bostadsstyrelsen kan jag ansluta mig till vad utredningen anfört om principerna för hyressättningen och om standarden i med statsbidrag uppförda studentbostadshus. I anledning av utredningens förslag, att statens ekonomiska stöd till företag för anordnande av studentbostäder i första hand skall lämnas i form av tertiärlån och tillägglån, får jag erinra om att i propositionen nr 153 till förra årets riksdag förordades, att — i avvaktan på statsmakternas beslut beträffande stödåtgärder för studentbostäder — dylika företag skulle kunna erkännas och erhålla lån såsom allmännyttiga företag enligt kungörelsen nr 587/1948 om tertiärlån och tillägglån för flerfamiljshus. Förslaget godkändes av riksdagen (statsutskottets utlåtande nr 171 och riksdagens skrivelse nr 341). I likhet med bostadsstyrelsen anser jag de skäl utredningen åberopat för att huvudparten av stödet till studentbostäder lämnas i form av tertiärlån och tillägglån bärande. Jag förordar fördenskull, att dylika lån även i fortsättningen skola kunna beviljas för uppförande av studentbostäder. De i vissa delar betydelsefulla jämkningar i de allmänna lånebestämmelserna, som utredningen förordat i fråga om studentbostäder, upptager jag till prövning i det följande.

Det av utredningen diskuterade spørsmålet om formerna för själva studentbostadsbyggandet anser jag mig icke nu böra taga ställning till. Av praktiska skäl synes det nämligen vara olämpligt att föreskriva vissa bestämda lösningar. I stället bör, såsom utredningen anmärker, det aktuella behovet av studentrum, tillgången på tomtmark och läget på byggnadsmarknaden i varje särskilt fall bli avgörande.

I enlighet med bostadsstyrelsens uppfattning anser jag, att förslag till såväl »standardhyra» som »normalhyra» för orten ävensom till »normalstandard» först böra uppgöras av vederbörande studentbostadsföretag i samråd med det kommunala förmedlingsorganet för statliga lån och bidrag samt därefter underställas bostadsstyrelsens prövning. Det bör vidare ankomma på bostadsstyrelsen att för varje särskilt byggnadsföretag bedöma de uppgjorda produktions- och driftskalkylerna samt pröva subventionsbehovet med utgångspunkt från skäligen anskaffningskostnad och beräknat avkastningsvärde enligt de hyresinkomster, som böra inflyta, om hyrorna sättas i överensstämmelse med av utredningen angivna principer. Det bör sedan ankomma på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall besluta angående storleken

av den statliga subventionen. En riktpunkt vid beräkningen av subventionen synes kunna bli de principer, som enligt kungörelsen om tertiärlån gälla för beräkning av tilläggsån för flerfamiljshus. Sistnämnda tilläggsån utgå med ett visst belopp per kvadratmeter lägenhetsyta med för varje ort fastställt belopp. Såsom bostadsstyrelsen framhållit, torde det emellertid för närvarande icke vara möjligt att i fråga om studentbostäder fixera ett tilläggslånebelopp för varje ort. Sedan erfarenhet vunnits av den nya låneverksamheten för studentbostadsbyggande, torde det därför få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av bostadsstyrelsen närmare fastställa de principer, som böra gälla för beräkning av tilläggsån för studentbostadshus.

Jag tillstyrker utredningens förslag, att stiftelser och organisationer, som uppföra studentbostadshus, skola betraktas såsom allmännyttiga företag och följaktligen, enligt gällande kungörelse om tertiärlån, kunna erhålla tertiärlån till 100 procent av avkastningsvärdet. Jag ger vidare min anslutning till vad bostadsstyrelsen anfört i fråga om vederbörande kommuns ställning till studentbostadsföretagen, och anser av de skäl styrelsen framhållit det vara rimligt, att kommunen tillhandahåller erforderlig tomtmark utan kostnad.

Jag förordar slutligen i enlighet med utredningens förslag, att erforderlig subvention skall utgå i form av tilläggsån, ränte- och amorteringsfria under tio år, varefter prövning om eventuell avskrivning skall verkställas.

Medel till ifrågavarande tertiärlån och tilläggsån böra utgå från Lånefonden för bostadsbyggande, respektive Fonden för Låneunderstöd: Tilläggsån för viss bostadsbyggnadsverksamhet. Någon ökad kapitalinvestering synes för närvarande inte påkallad härav. Till bidrag till kostnaderna för inventarier i studentbostadshusen torde medel i sinom tid böra anvisas å riksstaten under driftbudgeten.

Den omständigheten att vissa av de i det föregående omnämnda studentbostadsbyggnadsföretagen redan kommit till utförande torde icke böra utgöra hinder för att de bli delaktiga av här förordade understödsåtgärder.

Under återopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna av mig förordade grunder för tertiärlån och tilläggsån till uppförande av studentbostadshus.

7. Vissa organisationsfrågor.

Utredningen föreslår, att fyra studentsociala byråer, en på vardera studieorten Uppsala, Lund, Stockholm och Göteborg, skulle inrättas samt att den centrala studentsociala verksamheten skulle anförtros åt en nämnd, statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden, i vilken den nuvarande garantilånenämnden skulle uppgå.

Den lokala studentsociala verksamheten borde enligt utredningen handhas av styrelserna för de nämnda studentsociala byråerna och deras uppgifter skulle i stort sett vara följande.

1. att behandla ansökningar om naturastipendier, kontantstipendier och räntebidrag samt att utbetala beviljade stipendier och bidrag;

2. att behandla ansökningar om studielån och besluta om statlig kreditgaranti för dessa;

3. att svara för de expeditionella åtgärder, som bliva nödvändiga i samband med de fria resor, studenterna bliva berättigade till;

4. att undersöka standarden och priserna på studentrum och -matsalar samt att föreslå åtgärder för att förbättra förhållandena på dessa områden;

5. att bedriva rumsförmedling;

6. att följa det studentsociala arbetet på resp. kårorter och föreslå de åtgärder, som kunna komma att visa sig erforderliga samt i övrigt handlägga sådana lokala studentsociala frågor, som äro hänförliga till den av byråerna bedrivna verksamheten;

7. att svara för att studenterna erhålla upplysningar och råd i studentsociala frågor;

8. att utöva den kontrollerande verksamhet, som föreskrives beträffande olika föreslagna stödåtgärder;

9. att föra de för verksamheten nödvändiga registren och dylikt;

10. att tillsätta sekreterare samt anställa den personal, som i övrigt är erforderlig för byråns verksamhet, samt

11. att efter godkännande av det centrala organet utfärda instruktion för sekreterare och personal.

Beträffande *styrelsernas sammansättning* anför utredningen bland annat följande.

Styrelserna för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg böra bestå av sju ledamöter och styrelsen för den studentsociala byrån i Stockholm av nio ledamöter. I var och en av de fyra styrelserna bör ingå två allmänna representanter, varav minst en skall vara väl insatt i praktiska ekonomiska frågor. De båda allmänna representanterna böra utses av Kungl. Maj:t för en tid av två år, och en av dem bör tillika utses till styrelsens ordförande. Två av ledamöterna i de tre förstnämnda styrelserna och tre av styrelsen för Stockholmsbyråns ledamöter skola vara företrädare för de läroanstalter, som beröras av byråns verksamhet. Övriga ledamöter skola representera berörda studentkårer. I styrelsen för de studentsociala byråerna i Uppsala, Lund och Göteborg skola således ingå tre studentrepresentanter och i styrelsen för Stockholmsbyrån fyra studentrepresentanter. Universitets- och högskolerepresentanterna böra utses av konsistorium eller lärarråd på det sätt och i den ordning rektorerna vid de av byråns verksamhet berörda utbildningsanstalterna bestämna och studentrepresentanterna av berörda studentkårers beslutande organ. Samtliga dessa ledamöter böra utses för motsvarande tid som de allmänna representanterna. På samma sätt som ledamöterna böra för var och en av dessa utses personliga suppleanter. En av styrelsens ledamöter bör av densamma utses till vice ordförande. Vid behandling av speciella frågor bör styrelsen äga rätt att med sig adjungera sakkunniga.

Vid utseendet av ledamöter och suppleanter, som i viss styrelse skola representera läroanstalterna samt studentkårerna, bör tillses att om möjligt samtliga högskolor och studentkårer bliva företrädla antingen genom ordi-

narie ledamot eller genom suppleant. Vid behandling av frågor, som rör studenter inskrivna vid eller förhållanden vid utbildningsanstalt, som ej är företrädd i styrelsen med ordinarie ledamot, skall suppleant, som representerar ifrågavarande utbildningsanstalt kallas att närvara vid styrelsens sammanträden. Samma skall gälla beträffande studentrepresentationen och suppleanterna för de i styrelsen ingående företrädarna för studentkårerna. Genom detta system torde styrelsen i regel komma att omfatta den åsyftade speciella sakkunskapen. Skulle ytterligare sakupplysningar anses erforderliga, böra dessa kunna erhållas genom ett remissförfarande eller en underhandskontakt.

Styrelsen för studentsociala byrån i Uppsala skall handlägga ärenden rörande studenter inskrivna vid universitetet samt vid lantbrukshögskolan i Ultuna. Motsvarande byrå i Lund skall omfatta dels studenter inskrivna vid Lunds universitet och tandläkarhögskolan i Malmö, dels elever vid sydsvenska socialinstitutet i Lund och vid högre mejeritekniska avdelningen vid Alnarpsinstitutet.

Till studentsociala byrån i Stockholm skola hänföras studenter inskrivna vid Stockholms högskola, karolinska institutet, tekniska högskolan, veterinärhögskolan, tandläkarhögskolan, farmaceutiska institutet, skogshögskolan och handelshögskolan samt elever vid socialinstitutet och gymnastikläroslinjen vid gymnastiska centralinstitutet. Antalet utbildningsanstalter och det sammanlagda studentantalet i Stockholm har motiverat att utredningen föreslår nio ledamöter i denna styrelse mot sju i de tre övriga.

Studentsociala byrån i Göteborg skall vara gemensam för studenter inskrivna vid Göteborgs högskola, Chalmers tekniska högskola, handelshögskolan och den nyinrättade medicinska högskolan samt eleverna vid socialinstitutet.

Den föreslagna centralorganisationen skulle bland annat ha följande uppgifter.

1. att utgöra den studentsociala verksamhetens högsta organ och att företräda denna gentemot statsmakterna samt taga initiativ till denna verksamhets förbättrande,
2. att samordna de studentsociala byråernas verksamhet samt att draga upp riktlinjerna för de bedömningsgrunder, dessa ha att följa,
3. att i övrigt ha överinseendet över de studentsociala byråernas verksamhet,
4. att infordra erforderliga uppgifter från de lokala organen,
5. att begära erforderliga anslag samt att fördela dessa på de lokala organen,
6. att avgöra frågor, vilka av byråernas styrelser hänskjutas till nämnden,
7. att utgöra besvärinstans i frågor angående naturastipendier, kontantstipendier, rese- och räntebidrag samt statlig kreditgaranti för studielån,
8. att bevilja statlig kreditgaranti för lån åt sökande, vilka avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, och som tidigare ej erhållit statsgaranterat studielån,
9. att bevilja statlig kreditgaranti för lån åt studerande vid utbildningsanstalter, som ej beröras av utredningens förslag,
10. att handha de till akademikerlån omskrivna studielånen,
11. att föra nödvändiga centralregister och dylikt.

Den föreslagna centrala nämnden skulle bestå av nio av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter, vilket skulle innebära en utökning av den nuvarande garantilänenämnden med tre ledamöter. Av nämndens ledamöter borde fyra företräda allmänna intressen, två av ledamöterna borde vara särskilt förtrogna med frågor rörande studiekredit samt tre besitta god kännedom om studenternas förhållanden och om de akademiska eller därmed jämförliga studieområdena. Kungl. Maj:t skulle vidare utse ordförande samt förordna suppleant för envar av nämndens ledamöter och utse sekreterare hos nämnden.

Den föreslagna organisationen har av utredningen beräknats draga följande *kostnader*:

I. Årliga anslag.

A. Lokalorganisationerna:

	Kronor	Kronor	Kronor
1. Arvoden: sekr. i Uppsala	3 000		
» » Lund	3 000		
» » Stockholm	4 500		
» » Göteborg	2 000		
ordförande och styrelseledamöter		<u>12 500</u>	
		5 000	17 500
2. Löner:			
4 deltidanställda kamrerare med i genomsnitt 300 kronor/mån.	14 400		
4 kanslibiträden och kassörer, Cg 11	23 700		
Extra personal	4 000		
		<u>42 100</u>	
3. Hyror (i genomsnitt 1 500 kronor per byrå)			6 000
4. Övriga kostnader (tel., porto, expenser m. m.)			12 000
			<u>77 600</u>

B. Centralorganisationen:

1. Arvoden: sekr.	5 000		
nämndens ordförande och ledamöter	5 000		
Rese- och traktamentsersättning	2 000		
		<u>12 000</u>	
2. Löner:			
Tjänsteman, Cc 22	10 200		
Skrivbiträde, Ce 4-8	4 300		
Extra personal	2 500		
		<u>17 000</u>	
3. Övriga utgifter inkl. hyra			5 000
			<u>34 000</u>
		Summa	77 600

II. Engångsanslag:

Lokalorganisationen:			
Inköp av inventarier för fyra byråer, 6 000 kronor till vardera		24 000	
		<u>24 000</u>	
		Summa	24 000

Totalt: Årligt anslag 111 600 kronor
Engångsanslag 24 000 »

Nuvarande årliga kostnader:	
Statsstipendienämnderna	11 300
Garantilänenämnden	34 000

Summa **45 300**

Remissyttranden.

Utredningens förslag till det studentsociala arbetets organisation och administrativa utformning har utsatts för stark kritik från flera remissinstanser. Framför allt har förslaget om inrättande av särskilda studentsociala byråer kritiserats. I flera yttranden har gjorts gällande, att de nya studentsociala uppgifterna kunde anförtros utökade statsstipendienäm-

der och redan befintliga organisationer och expeditioner. Det har vidare ansetts naturligt med en anknytning till den av studenterna själva redan skapade organisationen.

I några yttranden har föreslagits, att den studentsociala verksamheten liksom hittills borde bedrivas av en särskild nämnd för varje högskola, men det har i andra yttranden hävdats, att verksamheten borde koncentreras till ett organ på varje kårort. Några av de remissinstanser, som gått på den sistnämnda linjen, ha dock framhållit önskvärdheten av att berörda högskolor och kårer beredd tillräcklig representation i de lokala organen. Man borde sålunda ej låta avskräcka sig av en relativt stor byråstyrelse, om därigenom vunnas en fyllig representation för olika intressen.

Slutligen har i några yttranden föreslagits särskilda beredningsorgan vid de olika högskolorna, som skulle behandla ärenden angående stipendier och lån, innan dessa avgjordes av den studentsociala byråns styrelse.

Den föreslagna centrala nämnden har däremot accepterats av flertalet remissinstanser. Dess nödvändighet har dock ifrågasatts av *statsstipendienämnden i Göteborg* och *studielånenämnden*. Den förstnämnda instansen samt *statsstipendienämnden i Uppsala* avstyrka dock på det bestämdaste, att statens studentsociala nämnd skulle utgöra besvärinstans i frågor rörande tilldelande av stipendier och andra förmåner. Den nu gällande föreskriften, att beslut av statsstipendienämnd icke kan överklagas, har enligt statsstipendienämnden i Uppsala icke visat sig medföra några som helst olägenheter utan tvärtom ansetts vara till fördel för de studerande, vilka efter kännedom om dem tilldelat statligt understöd kunnat i god tid planera sina fortsatta studier utan risk att nämnda understöd efter överklagande aldrig kommer dem tillgodo. *Garantilånenämnden* tillstyrker däremot i huvudsak den föreslagna organisationen, ävensom besvärsrätten. Även *SFS* förordar inrättandet av en besvärinstans i lokala utdelningsärenden.

Departementschefen.

Studentsociala utredningen har baserat sitt organisationsförslag på förutsättningen, att de studentsociala organen i stort sett skulle få de uppgifter, som av utredningen angivits. Då jag av statsfinansiella skäl nu är beredd att endast förordna, att den föreslagna kreditreformen förverkligas, synes åtminstone för närvarande en betydligt enklare organisation än den utredningen föreslagit vara tillfyllest. Den lösning, som då närmast erbjuder sig, torde vara att låta förstärkta statsstipendienämnder på de olika kårorterna handhava även de nya garantilånen och följaktligen bevilja kreditgaranti. Att ha en särskild nämnd för varje högskola synes däremot icke vara lämpligt. En sådan lösning skulle exempelvis för Stockholms vidkommande innebära icke mindre än tio olika garantibeviljande organ, vilket utan tvivel skulle medföra olägenheter för såväl banker och kreditinstitut som de studerande. En alltför långt driven decentraliserad verk-

samhet torde även medföra högre administrationskostnader. Jag förordar därför en statsstipendienämnd på varje kårort. I dessa nämnder böra emellertid samtliga högskolor ha minst en ordinarie ledamot, som antingen är lärar- eller studentrepresentant. Ett system med suppleanter bör dessutom innebära ytterligare garantier för en allsidig representation. Jag förutsätter vidare, att alla ärenden rörande stipendier och lån skola remitteras till särskilda beredningsorgan vid de berörda högskolorna. Förutom representanter för lärare och de studerande, vilka böra utses av respektive konsistorium eller lärarråd och berörda studentkårers beslutande organ, torde i nämnderna böra ingå två av Kungl. Maj:t utsedda allmänna representanter, varav minst en bör besitta sakkunskap från kreditområdet. En av dessa sistnämnda representanter bör tillika utses till ordförande. Sekreterare och övrig erforderlig personal böra anställas av nämnderna själva. Det torde emellertid böra ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles utfärda närmare bestämmelser rörande statsstipendienämndernas sammansättning och organisation.

Med hänsyn till redan befintliga studentsociala stödåtgärder och vad jag tidigare förordat skulle det tills vidare ankomma på statsstipendienämnderna a) att utdela naturastipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund, vid karolinska institutet, vid medicinska högskolan i Göteborg samt vid Stockholms och Göteborgs högskolor; b) att utdela bokstipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund; c) att besluta om statlig kreditgaranti för studielån samt d) att utdela räntefria studielån från statens lånefond för universitetsstudier.

Stipendier, som för närvarande utgå till studerande vid gymnastiska centralinstitutet, vid de tekniska högskolorna, vid lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna, vid tandläkarhögskolorna samt vid socialinstitutet, böra däremot tills vidare utdelas av samma organ som nu.

Vissa av de uppgifter, som enligt utredningens förslag skulle ankomma på statens studentsociala nämnd med garantilånenämnden, torde lämpligen böra uppdragas åt garantilånenämnden. Någon ändring av garantilånenämndens sammansättning torde icke påkallas härav. Vad särskilt beträffar utredningens förslag, att centralorganet skulle utgöra besvärinstans i frågor rörande bland annat stipendier och studielån, anser jag mig icke kunna förorda detsamma. Jag vill härvid särskilt framhålla, att det av praktiska skäl icke synes mig möjligt att medgiva besvärsmätt i fråga om stipendier och räntefria studielån, för vilka begränsade anslagsmedel stå till förfogande. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles meddela de ytterligare bestämmelser, som kunna bli erforderliga för att reglera garantilånenämndens nya uppgifter på det studentsociala området.

Den av mig förordade lokala organisationen för studiehjälpsverksamheten torde kunna beräknas medföra en årlig merkostnad av i runt tal 20 000 kronor. Till frågan om medelsanvisningen härför återkommer jag i det följande.

II. Anslagsberäkningar.

1. Reservationsanslaget till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor.

Detta reservationsanslag har sedan budgetåret 1946/47 varit uppfört med 310 000 kronor och disponeras på sätt framgår av s. 548 f. i statsliggaren. *Universitetskanslern* har, efter hemställan från organisationskommittén för medicinska högskolan i Göteborg, föreslagit, att förevarande anslag måtte höjas med 5 000 kronor för att bereda möjlighet jämväl för studerande vid nämnda högskola att komma i åtnjutande av naturastipendier. I likhet med kanslern tillstyrker jag denna höjning av anslaget.

Av de nuvarande statsstipendienämnderna disponeras nu 10 700 kronor per år till förvaltningskostnader. Till Kungl. Maj:ts disposition stå därjämte 600 kronor. Såsom jag emellertid tidigare framhållit, kan den av mig förordade lokala organisationen för att administrera de studentsociala stödåtgärderna beräknas medföra ökade kostnader, som av mig uppskattats till 20 000 kronor. Jag har därvid räknat med ett ökat medelsbehov för arvoden åt statsstipendienämndernas sekreterare och ledamöter. Det ökade kamerala arbetet i samband med de nya garantilånen för studerande torde vidare kräva särskild arbetskraft, och slutligen torde nämndernas utgifter för expenser m. m. komma att stiga.

Med hänsyn till vad jag sålunda anfört, förordar jag att förevarande anslag höjes, med $(5\ 000 + 20\ 000 =)$ 25 000 kronor till 335 000 kronor. Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor* för budgetåret 1950/51 anvisa ett reservationsanslag av 335 000 kronor.

2. Kostnader för avskrivning av studielån med statlig kreditgaranti till studenter m. fl.

Såsom jag i det föregående anfört, torde man icke redan under budgetåret 1950/51 behöva räkna med några kapitalförluster i samband med den statliga kreditgarantin för studielån åt studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter. Ett nominellt belopp å 100 kronor av förslagsanslags natur synes dock böra upptagas för nämnda ändamål. Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Kostnader för avskrivning av studielån med statlig kreditgaranti till studenter m. fl.* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 100 kronor.

3. Investeringsanslaget till Statens lånefond för universitetsstudier.

Från denna lånefond utgå sedan år 1939 räntefria studielån till obemedlade eller mindre bemedlade studerande med utpräglad studiebegåvning vid universiteten och karolinska mediko-kirurgiska institutet. Enligt beslut av 1944 års riksdag har möjlighet beretts även för studerande vid de enskilda högskolorna i Stockholm och Göteborg att erhålla dylika studielån. Enligt ett av Kungl. Maj:t den 15 juni 1939 fastställt reglemente (nr 290) för utdelning av räntefria lån för universitetsstudier skola lånen fördelas av särskilda statsstipendienämnder samt utbetalning m. m. av lånen handhas av generalpoststyrelsen.

Såsom kapitalinvestering i fonden ha anvisats följande anslag:

Budgetår	Nya lån kronor	Fortsatta lån kronor	Summa anslag kronor
1939/40	¹ 140 000	—	¹ 140 000
1940/41	70 000	70 000	140 000
1941/42	70 000	140 000	210 000
1942/43	70 000	210 000	280 000
1943/44	70 000	280 000	350 000
1944/45	100 000	350 000	450 000
1945/46	100 000	450 000	550 000
1946/47	100 000	550 000	650 000
1947/48	100 000	650 000	750 000
1948/49	100 000	750 000	850 000
1949/50	100 000	850 000	950 000

Anslaget för innevarande budgetår är avsett att fördelas våren 1950 för studier under läsåret 1950/51. De räntefria studielånen torde efter införande av de nya studielånen med statlig kreditgaranti böra utdelas i samband med statsstipendienämndernas prövning av ansökningar om statlig kreditgaranti, alltså på hösten varje år. Ytterligare medel för räntefria studielån till studerande vid universiteten, karolinska mediko-kirurgiska institutet samt vid Stockholms och Göteborgs högskolor borde därför behöva anvisas först för budgetåret 1951/52. Emellertid har vid Lunds universitet från och med år 1941 det för visst budgetår anvisade anslaget till studielån kommit att utdelas för studier under samma i stället för efterföljande läsår. Statsstipendienämnden i Lund har därför utdelat sin del av innevarande års anslag redan våren 1949 för studier läsåret 1949/50 och är följaktligen i behov av nya medel för att kunna utdela lån för studier under läsåret 1950/51. Medelsanvisningen till räntefria studielån för stu-

¹ Av besparingskäl togs härav endast ett belopp av 70 000 kronor i anspråk.

derande vid Lunds universitet har för innevarande budgetår uppgått till 298 000 kronor.

Såsom jag i det föregående framhållit, böra räntefria studielån till studerande vid fackhögskolorna m. fl. läroanstalter i fortsättningen utdelas av samma organ, som skola bevilja studielån med statlig kreditgaranti, nämligen statsstipendienämnderna, vilka redan nu bevilja räntefria studielån ur statens lånefond för universitetsstudier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter. Kapitalinvesteringar avsedda för *nya* räntefria studielån till studerande vid fackhögskolorna och socialinstituterna böra därför, såsom jag i annat sammanhang anfört, göras i statens lånefond för universitetsstudier. Enligt av studielånenämnden lämnad uppgift har nämnden för innevarande läsår utdelat nya räntefria studielån till ett belopp av 1 776 000 kronor, därav 661 650 kronor till studerande vid fackhögskolor, socialinstitut, gymnastiska centralinstitutet och farmaceutiska institutet samt vid medicinska högskolan i Göteborg. Under beaktande av att de studerande vid dessa läroanstalter ännu icke kommit i åtnjutande av naturastipendier och med hänsyn till vad jag nyss anfört om behovet av medel till studielån åt studerande vid universitetet i Lund, anser jag mig böra förorda, att för nästa budgetår anvisas ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor. Anslaget torde böra fördelas av de nya statsstipendienämnderna hösten 1950 och avse studier under läsåret 1950/51. Kungl. Maj:t torde framdeles vilja bestämma fördelningen av detta anslag mellan lärosätena.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Statens lånefond för universitetsstudier* för budgetåret 1950/51 anvisa ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor.

4. Investeringsanslaget till Allmänna studielånefonden.

Sedan år 1920 finnes inrättad en särskild fond — från och med budgetåret 1942/43 benämnd allmänna studielånefonden — vilken står under förvaltning av statskontoret och varur studielånenämnden äger att årligen utdela lån för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade obemedlade eller mindre bemedlade lärjungar vid offentliga läroanstalter av olika slag.

Till kapitalinvestering har riksdagen beviljat anslag för varje budgetår utom för budgetåret 1944/45, då investering icke ansågs erforderlig. Sålunda beviljades för budgetåret 1947/48 ett anslag av 560 000 kronor och för budgetåret 1948/49 ett anslag av 1 500 000 kronor. För innevarande budgetår utgör anslaget 3 000 000 kronor.

Kostnaderna för den nämnd, som handlägger låneärendena, bestridas från ett av riksdagen under åttonde huvudtiteln anvisat anslag. Till ersätt-

ning åt postverket för dess bestyr med studielånen är därjämte i riksstaten uppfört ett särskilt anslag.

Studielånenämnden har meddelat, att för innevarande budgetår utöver anslaget av 3 000 000 kronor kunnat för utdelning disponeras till fonden influtna amorteringar, beräknade till omkring 340 000 kronor. Våren 1949 hade nämnden utdelat 1 511 000 kronor som fortsatta lån och 756 000 kronor som nya lån, alltså tillhoppa 2 267 000 kronor. Antalet sökande hade varit 2 380, av vilka 1 763 fått sina ansökningar beviljade. Hösten 1949 hade nämnden bland 1 231 sökande, huvudsakligen nybörjare, utdelat lån till 851 elever med 1 020 000 kronor. För budgetåret 1949/50 hade sålunda tillhoppa 2 614 studerande erhållit lån å sammanlagt 3 287 000 kronor. Motsvarande lånebelopp för närmast föregående budgetår hade varit 2 092 000 kronor, således omkring 1 200 000 kronor lägre.

Nämnden har vidare anfört, att den starka ökningen av nya lån medförde, att under budgetåret 1950/51 avsevärda medel måste stå till förfogande för fortsatta lån. Stegrat antal elever i vissa läroanstalter, bland annat seminarierna, motiverade också stora krav på lånemedel. Om nuvarande lånebestämmelser bibehölles, syntes även för nästa budgetår en ökning av lånesumman med 1 200 000 kronor böra beräknas. För utdelning disponibla medel skulle då uppgå till omkring 4 500 000 kronor. Då härav omkring 540 000 kronor beräknades kunna utgå ur tillgängliga kapitalmedel, har nämnden hemställt, att för budgetåret 1950/51 måtte vid oförändrade lånegrunder anvisas ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor.

Departementschefen.

Jag delar studielånenämndens uppfattning om behovet av en väsentlig höjning av detta anslag för nästa budgetår. Vid bifall till mitt förslag att nya räntefria studielån till studerande vid fackhögskolor och vissa andra läroanstalter i fortsättningen skola utgå från statens lånefond för universitetsstudier förordar jag, att anslaget för nästa budgetår höjes med 500 000 kronor till 3 500 000 kronor. Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Allmänna studielånefonden* för budgetåret 1950/51 anvisa ett investeringsanslag av 3 500 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Einar Herlitz.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Vissa studentsociala stödåtgärder	3
1. Inledning	3
2. Principiella synpunkter på frågan om de högre utbildningsmöjligheternas demokratisering	7
3. Universitets- och högskolestudenternas aktuella situation	12
4. Olika former av studentsociala stödåtgärder	33
5. Studielån med statlig kreditgaranti	47
6. Statlig subvention till uppförande av studentbostäder	61
7. Vissa organisationsfrågor	70
II. Anslagsberäkningar.	
1. Reservationsanslaget till Gemensamma universitetsändamål: Naturalstipendier åt studerande vid universiteten och vissa högskolor	76
2. Kostnader för avskrivning av studielån med statlig kreditgaranti till studenter m. fl.	76
3. Investeringsanslaget till Statens lånefond för universitetsstudier	77
4. Investeringsanslaget till Allmänna studielånefonden	78